

**Almir Maljević
Darko Datzer
Elmedin Muratbegović
Muhamed Budimlić**

OTVORENO O POLICIJI I KORUPCIJI

Sarajevo, 2006.

Izdavač:

Udruženje diplomiranih kriminalista u Bosni i Hercegovini

Za izdavača:

Mr. Elmedin Muratbegović

Recenzenti:

Prof. dr. Ramo Masleša

Doc. dr. Borislav Petrović

Mr. Boris Divjak

DTP:

Predrag Puharić

Štampa:

Graffo M

Za štampariju:

Edin Milavica, dipl. ing. graf.

Tiraž:

500 primjeraka

Istraživački projekat „Otvoreno o policiji i korupciji“ je implementiran uz finansijsku pomoć Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina.

Mišljenja navedena u ovom izvještaju pripadaju Udruženju diplomiranih kriminalista u Bosni i Hercegovini i ni na koji način ne predstavljaju zvanično mišljenje Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina.

Udruženje diplomiranih kriminalista u Bosni i Hercegovini

Almir Maljević
Darko Datzer
Elmedin Muratbegović
Muhamed Budimlić

Otvoreno o policiji i korupciji

Sarajevo, 2006.

Autori studije „Otvoreno o policiji i korupciji“

Finalni izvještaj o poduzetim aktivnostima, analizama i rezultatima istraživačkog projekta “Otvoreno o policiji i korupciji”, odnosno odgovarajuće dijelove studije, sačinili su:

- **Almir Maljević**, Mr. Sci., (Uvod, Problemi istraživanja korupcije, Opis projekta, Nacionalno zakonodavstvo, Univarijatna analiza)
- **Darko Datzer** (Uvod, Problemi istraživanja korupcije, Nacionalno zakonodavstvo, Inferencijalna analiza)
- **Elmedin Muratbegović**, Mr. Sci., (Bivarijatna korelacijska analiza)
- **Muhamed Budimlić**, Mr. Sci., (Međunarodne obaveze)
- **Vladimir Obradović**, Prof. Dr., (Metodološki pristup, Uzorak istraživanja, Metrijske karakteristike instrumentarija, Klasifikacijska analiza, Eksplanacijska analiza)
- **Ramiz Huremagić**, Mr. Sci., (Međunarodne obaveze)
- **Haris Grizović**, Mr. Sci., (Nacionalno zakonodavstvo)
- **Selimović Muhamrem** (Rezultati analize službenih statističkih pokazatelja)
- **Buzuk Ivica** (Rezultati analize službenih statističkih pokazatelja)

U provođenju aktivnosti projekta na terenu, kao istraživači su učestvovali:

- **Faza II** – Analiza nacionalnog zakonodavstva: Admir Nezirević, Nebojša Marić, Elmin Husanović, Vedad Musić, Kenan Hrnjić, Edina Krnić, Aladin Bajraktarević, Edis Ademović, Admir Katica, Dženis Ćatić;
- **Faza III** – Analiza službenih statističkih pokazatelja: Irma Deljkić, Amila Hadžić, Senmir Podgorica, Elis Musić,

- Medin Buza, Mirza Zukić, Edvin Mašić, Rijad Vrabac, Amir Srkalović, Muharem Veladžić, Emir Sokočević, Amel Kadić.
- **Faza IV – Anketiranje građana i policije:** Mr. Sci. Nebojša Bojanić, Adnana Hadžiabulić, Amer Softić, Edin Brdarić, Elvedin Husak, Borislav Rakulj.

Ostali saradnici na projektu

Na kraju, dugujemo zahvalnost i svim institucijama koje su nam pružile pomoć i saradnju u toku provođenja aktivnosti na projektu „Otvoreno o policiji i korupciji“. Posebno se zahvaljujemo slijedećim institucijama i njihovom rukovodnom i odgovornom osoblju, te osobama koje su, ispred navedenih institucija, bile određene kao kontakt osobe:

- Državna granična služba
- Državna agencija za istrage i zaštitu
- Ministarstvo unutrašnjih poslova FBiH
- Ministarstvo unutrašnjih poslova RS
- Ministarstvo unutrašnjih poslova Unsko-Sanskog kantona
- Ministarstvo unutarnjih poslova Posavske županije
- Ministarstvo unutrašnjih poslova Tuzlanskog kantona
- Ministarstvo unutrašnjih poslova Zeničko-Dobojskog kantona
- Ministarstvo unutrašnjih poslova Bosansko-Podrinjskog kantona
- Ministarstvo unutrašnjih poslova Srednjobosanskog kantona
- Ministarstvo unutarnjih poslova Hercegovačko-Neretvanske županije
- Ministarstvo unutarnjih poslova Zapadno-Hercegovačke županije
- Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo
- Ministarstvo unutarnjih poslova Kantona 10 - Livno
- Policija Brčko Distrikta BiH.

I. Uvod

Korupcija, kao socijalno patološka pojava, ne predstavlja ekskluzivitet samo nekih država ili samo nekih regiona ili naroda. Upravo suprotno, to je pojava koja se javlja na svim kontinentima i u svim državama. Da u tom pogledu niti Bosna i Hercegovina nije izuzetak, pokazali su već rezultati istraživanja, koja je u toku 2002 i 2004. godine provela neprofitabilna, nevladina organizacija Transparency International Bosna i Hercegovina (v. dole, Studije percepcije korupcije provedene od strane Transparency International BiH) ali i podaci drugih međunarodnih vladinih i nevladinih institucija. Tako Svjetska banka (World Bank, 2001: 2) navodi da korupciju u Bosni i Hercegovini karakterizira insuficijentnost javne administracije koja se odražava u široko raspostranjenom podmićivanju u javnim službama; poremećen poslovni ambijent i veliko breme na siromašna domaćinstva, koja pogoršavaju oskudnost i bijedu.

Također, jednu od aproksimacija cijene korupcije u Bosni i Hercegovini je dao i bivši Prvi zamjenik Visokog predstavnika, prema kojoj se u BiH godišnje uslijed korupcijskih praksi izgubi 1,5 milijardu KM.¹

Korupcija kao fenomen koji razara, ne samo moralne, nego i pravne i ekomske vrijednosti savremenog društva, potkopava demokraciju. Ona je njezina suprotnost, jer demokratsko okružje znači slobodu, jednakost i vladavinu prava, a korupcija znači kriminal, nejednakost, društvenu ekskluziju, nedostatak povjerenja u institucije. Stoga je korupcija prepreka zdravom i održivom društvenom i ekonomskom napretku. Osim toga, korupcija je vrlo česta sastavnica organiziranog kriminaliteta koja, pored ostalog, onemogućava uspostavu vladavine prava i

¹ Donald Hays, Prvi zamjenik Visokog predstavnika međunarodne zajednice u BiH, „Oslobođenje“, 10.12. 2004.

time posredno negativno utiče na stabilnost i socijalnu sigurnost u državi. Posljednja dva navedena negativna efekta korupcije naročito dolaze do izražaja kada se taj fenomen "uvuče u redove" pravosuđa i policije. Činjenica da je i policija izložena tom socijalno patološkom zlu, dovedena u vezu sa izrazito negativnim stavom građana prema policiji, mora izazvati odgovarajuću pažnju. Upravo to su samo neki od razloga koji su uticali da se Udruženje diplomiranih kriminalista odluči poduzeti jedno opsežnije istraživanje o policiji i korupciji u Bosni i Hercegovini.

Udruženje diplomiranih kriminalista u Bosni i Hercegovini, dakako, ne „propagira“ defetizam, rezignaciju niti drži da je korupcija funkcionalna u bilo kom smislu. Upravo suprotno, Udruženje diplomiranih kriminalista u BiH ukazuje na činjenicu da je korupcija tu, da puno košta i u pekunijarnom i u nematerijalnom smislu. S obzirom na navedene efekte korupcije, smatramo da ju je neophodno permanentno istraživati, kako bismo je što bolje spoznali, te na temelju spoznaja kreirali što bolje i obuhvatnije anti-korupcijske instrumente.

Kako je u ovom izvještaju posebna pažnja posvećena istraživanju korupcije u policiji i borbi policije protiv korupcije, neophodno je najprije ukazati na neke od značajnijih naučnih istraživačkih poduhvata u ovoj oblasti.

II. Korupcija u policiji kao predmet kriminoloških i inih istraživanja

Korupcija je, kao jedan od pojavnih oblika kriminaliteta, ali istodobno i socijalne patologije, bila je vrlo često predmetom kriminoloških i drugih istraživanja. Već od sredine pedesetih godina prošlog stoljeća problemima integriteta policajaca i devijantnih formi ponašanja unutar policijske organizacije bavila se plejada uglavnom sociološki orijentiranih istraživača među kojima su se isticali Whyte (1955.), Skolnick (1966.), Gardiner (1970.), Chambliss (1971.) i Reiss (1971.). Ipak, kako bi nabranjanje svih, i pojedinačno elaboriranje, svakog od tih istraživanja bilo nemoguće, ali i nesuvršlo, ovdje će ukratko biti prezentirana samo neka od najvažnijih istraživanja fenomena korupcije u policiji.²

Pionirskim doprinosom u istraživanju korupcije u policiji smatra se rad Barkera i Roebucka³ čija tipologija korupcije u policiji i danas vrijedi kao jedna od najutjecajnijih pokušaja podjele korupcije u policiji. Njihova se studija temelji na tri izvora- analizi literature, Izvješću američke predsjedničke komisije za zločin i na terenskim istraživanjima autora. Autori

² Za iscpriji uvid u literaturu koja tretira integritet policijskih službenika, kao i istraživanja korupcije u policiji, v. više u: Goldstein, H. (1975.) *Police Corruption: A perspective on its nature and control*. Washington DC: Police Foundation; Simpson, A. (1977.). *The Literature of Police Corruption*. New York: John Jay Press; Punch, M. (1983.). Officers and Men: Occupational Culture, Inter-rank Antagonism and the Investigation of Corruption; Punch, M. (ed.) *Control in the Police Organisation*, Camb, Mass: MIT Press; Newburn, T. (1999.). *Understanding and Preventing Police Corruption: Lessons from the Literature*. London: Home Office -Research, Development and Statistics Directorate; Kutnjak Ivković, S. (2003.). To Serve and Collect: Measuring Police Corruption. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 93, str. 593- 649.

³ Roebuck, J.B., Barker, T. (1974.). A Typology of Police Corruption. *Social Problems*, 21, str. 423-37.

apstrahiraju osam formi koruptivnih praksi, a novum u odnosu na dotadašnja istraživanja je predstavljala činjenica da se korupcija već tada ne promatra isključivo iz „bad apple“ perspektive,⁴ nego sa stanovišta egzistiranja posebne policijske subkulture.

Nakon tog istraživanja, vrijedna su pomena istraživanja Goldsteina (1975) i Shermana (1978),⁵ koji su pružili nove perspektive u istraživanju korupcije u policiji, te posebice Fishmanove sa njezinom znamenitom skalom integriteta, čije se modificirane verzije i danas često koriste u istraživanju koruptivnih praksi među policijskim službenicima. Njezina su istraživanja ukazala na prisustvo korupcije, različitih razmjera, u svim policijskim agencijama koje su bile predmetom istraživanja.

Punch⁶ sredinom osamdesetih objavljuje rezultate niza istraživanja, čiji je poseban doprinos korigovanje/nadogradnja nalaza Barkera i Roebucka, te tipologizacija policijske korupcije na: izbjegavanje izvršavanja policijskih obaveza, aberantna ponašanja protiv interesa policije, aberantna ponašanja u interesu policijske organizacije i neformalne nagrade.⁷

1987. se pojavio uradak *Suprotstavljanje korupciji u policiji: Međunarodne perspektive*, američkog dvojca Warda i

⁴ Izolirano devijantno ponašanje pojedinca u inače zdravoj policijskoj sredini. Ova je teza potvrđena u nizu policy i akademskih istraživanja, od kojih je dakako najglasovitija ona Knappove komisije (V. Knapp, W. (1972.). *Report of the Commission to Investigate Alleged Police Corruption*. New York: George Braziller).

⁵ Sherman se bavio izučavanjem značaja koji se posvećivao korupciji u policiji u medijima i eventualnim utjecajem medija na percepcije javnosti o pojavi korupcije u policiji.

⁶ Između ostalog: Punch, M. (1986.). *Conduct Unbecoming: The Social Construction of Police Deviance and Control*. London: Tavistock.

⁷ Mischkowitz (2000.), str. 34.

McCormack,⁸ čija posebna vrijednost leži u tome što pored empirijskih rezultata daje i pregled antikorupcijskih npora u pojedinim zemljama, ali i moguće moduse ponašanja za uspješnije suzbijanje korupcije. Poseban metodološki i naučni doprinos Ward i McCormack daju svojom tipologizacijom korupcije u policiji, tako da po njima postoje osnovna četiri tipa korupcije, ovisno o „normalnosti“, odnosno ekstenzijama i prihvaćenosti ove pojave u pojedinim dijelovima policijske strukture.

Holz je 1996.⁹ sproveo anketu među 252 službenika-polaznika tzv. skraćenog kursa za viša rukovodna mesta, odnosno kursa za srednji rukovodni kadar kriminalističke policije savezne njemačke pokrajine Baden-Württemberg o njihovim iskustvima i procjenama korupcije u policiji. Njegovi nalazi, iako sugerirajući da su „nemoralne ponude“ -pokušaji podmićivanja, česti u policijskim redovima,¹⁰ ukazuju i na slabu osjetljivost i manjkave spoznaje policijskih službenika na problem korupcije, kao i na neprofesionalan odnos prepostavljenih spram ove tematike. Iako i sami autori ukazuju da se radi o prigodnom uzorku, nalazi su osobito važni za policijske rukovodioce, ali i stručnu javnost u Njemačkoj (dakako i šire) u dalnjim naporima u borbi protiv korupcije u policijskim redovima.

⁸ Ward, R.H. and McCormack, R. (1987.). (eds.). *Managing Police Corruption: International Perspectives*. Chicago: Office of International Criminal Justice.

⁹ V. u: Holz, K. (1997.). Korruption in der Polizei? – Eine Untersuchung zum Umfang von Korruption in der Polizei und zur Einstellung von Polizeibeamten zur Korruption. *Kriminalistik*, 6 / 97, str. 407-414.

¹⁰ Tako je u ovom istraživanju svaki peti ispitanik barem jednom bio u prilici da mu se ponudi mito (Holz, op. cit.: 413).

Istraživanje Mischkowitza i suradnika u Njemačkoj,¹¹ započeto već 1996., a čiji je glavni dio proveden 1997. godine, obuhvatio je ispitanike (N=770) iz policije, carinskih organa, pravosuđa, kao i analizu 38 krivičnih, odnosno disciplinskih predmeta. Studija je pokazala, između ostalog, da se korupcijom najviše ugroženi smatraju djelatnici penitensijarnog sistema i carinskih organa, a u okviru policije djelatnici kriminalističke i zaštitne policije, koji se, s druge strane, izjašnjavaju da je utjecaj koruptivnih praksi na njihov neposredni rad jače izražen nego kod ostalih državnih organa. Glede načina podmićivanja, u ovom je istraživačkom pothvatu ustanovljeno da se i spontana i sistematska (planirana) korupcija pojavljuju u jednakoj mjeri. Uzroci korupcije su prema ovoj studiji ponajprije „raspad vrijednosti u društvu“ i „izostanak uzora iz rukovodnih i političkih struktura“. Ovo istraživanje je pokazalo da korupcija nije moralna slabost pojedinca, nego rezultat sveukupnog socijalnog ambijenta i kretanja čime je definitivno odbačena laička percepcija korupcije kao devijacije u službi. Ova je studija imala naglašeni deskriptivni i eksploratorni karakter, a činjenica da je naručena i sprovedena uz potporu Saveznog kriminalističkog ureda (BKA), govori o stupnju serioznosti i društvenom značaju koji joj se pridaje.

Najzad, poseban doprinos u istraživanju korupcije u policiji su dali i Carl B. Klockars (koji se ovom vrstom istraživanja bavi još od sredine sedamdesetih godina) i Sanja Kutnjak Ivković, koji čine „jezgro“ niza istraživačkih napora u Americi i Evropi. Oni su, između ostalog, 1995. godine izvršili anketiranje policijskih službenika u Republici Hrvatskoj, što je bilo samo dijelom cross-kulturalne studije policijskog integriteta. Ova je studija ukazala da su policijski dužnosnici u Republici Hrvatskoj generalno

¹¹ Mischkowitz, R., Bruhn, H., Desch, R., Hübner, G-E., Beese, D. (2000.). *Einschätzungen zur Korruption in Polizei, Justiz und Zoll*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt.

tendirali tolerirati korupciju u policiji.¹² 2000. godine su Clockars i Kutnjak Ivković, skupa sa Harverom i Haberfeldovom objavili članak „Mjerenje policijskog integriteta“, koje se temelji na istoimenom izvješću podnesenom američkom Nacionalnom institutu pravosuđa. Članak prikazuje rezultate istraživanja na uzorku od 3 235 policajaca iz 30 policijskih agencija u Americi. Studija se nije bavila obimom korupcije u pojedinim policijskim agencijama - ona je smjerala istražiti fenomen integriteta policijskih djelatnika, i to korištenjem tehnika anketiranja (upitnici su sadržavali 11 hipotetičkih scenarija [koji se na ovaj ili onaj način mogu povezati sa koruptivnim ponašanjem], i 7 pitanja kojima su ispitanici trebali evaluirati hipotetičke situacije [scenarije] koji su im ponuđeni). Temeljni nalaz studije se sastojao u činjenici da su „lakše“ slučajeve kršenja policijskog integriteta i etike (primanje manjih darova, hrane ili dobivanje popusta, itd.) policijci spremniji tolerirati: teže (poput zadržavanja slučajno pronađenog novca) ne. Sami autori navode¹³ da su koristili tzv. organizacijski/ambijentalni pristup korupciji u policiji, nasuprot prevaziđenom individualnom

¹² V. više u: Kutnjak Ivković, S. , Klockars, B. C. (1998.). *The Code of Silence and the Croatian Police.*. U Pagon, M., (ed.). *Policing in Central and Eastern Europe: Organizational, Managerial, and Human Resource Aspects*. Lubljana: College of Police and Security Studies; Kutnjak Ivković, S. , Klockars, B. C. (2000.). *Comparing Police Supervisor and Line Officer Opinions about the Code of Silence: The Case of Croatia*. U Pagon, M., (ed.). *Policing in Central and Eastern Europe: Ethics, Integrity, and Human Rights.*. Ljubljana: College of Police and Security Studies; Kutnjak Ivković, S. Klockars, B. C., Cajner- Mraović, I., Ivanušec, D. (2005.). *Controlling Police Corruption: The Croatian Perspective*. U Sarre, S. Das, D. K., Albrecht, H. J., (eds.). *Policing Corruption: International Perspectives*. Lanham: Rowman & Littlefield Pub. Inc.

¹³ V. više u Klockars, C., Kutnjak Ivkovich, S., Harver, W.E. , Haberfeld, M. R. (2000.). *The Measurement of Police Integrity*. *National Institute of Justice Research in Brief*.

tretiranju ove pojave. I pored metodoloških nedostataka,¹⁴ ova je studija iznimno vrijedna, prije svega jer ukazuje da je „kultura policijskog integriteta (definirana jasno postavljenom i implementiranom politikom i pravilima) važnija u oblikovanju policijske etike nego individualne karakteristike i sklonosti“.

Adrian Beck i Ruth Lee su 2000. godine¹⁵ proveli istraživanje nad 1125 respondenata polaznika prve i četvrte godine fakultetskih policijskih studija, kao i policajaca koji su pohađali dojedukaciju u vidu postdiplomskog magistarskog ili doktorskog studija. U ovom istraživanju Beck i Lee su pokušali ispitati faktore koji utiču na stavove ispitanika o policiji pri čemu je posebna pažnja bila posvećena institucionalnim faktorima, okolnostima i uslovima koji pogoduju opravdavanju korupcije, te razlozima prihvatanja tzv. malih darova, kao i kažnjavanju za koruptivno ponašanje.

¹⁴ V. više u Klockars, C., Kutnjak Ivkovich, S., Haberfeld, M. R. (2005.). Enhancing Police Integrity. *National Institute of Justice Research for Practice*, dec. 05.

¹⁵ Beck, A., Lee, R. (2001.). *Understanding corruption in the Russian police*. COLPI.

III. Policija i korupcija kao predmet istraživanja u Bosni i Hercegovini

Razvoj medijskog detektizma u Bosni i Hercegovini, kao nužnog anti-korupcijskog instrumenta, uzrokovao je da se u posljednjih nekoliko godina pojavi nekoliko studija koje se sa različitim aspekata bave koruptivnim ponašanjem. Iako se uglavnom radi o špekulativnim, popularističkim napisima, koji teško mogu odoljeti i najelementarnijim metodološkim provjerama, oni nedvojbeno zaslužuju pažnju, jer ukazuju na korupciju kao na društveno neprihvatljiv i štetan fenomen koji pored ostalog stvara nepovjerenje u javne službe, ugrožava uspostavu vladavine prava i doprinosi socijalnoj i pravnoj nesigurnosti građana.

Ipak, posebnu pažnju i vrijednost imaju napor domaćeg ogranka Transparency International BiH, koji kao nesumnjivo vodeća organizacija civilnog društva u borbi protiv korupcije, uporno, nepokolebljivo i sistematski radi na povećanju transparentnosti rada državnih organa i podizanju svijesti cjelokupnog društva i istraživanju fenomena korupcije. Pored ostalih anti-korupcijskih nastojanja, Transparency International BiH je od svog osnivanja 2001. godine proveo već dvije studije percepcije korupcije i to 2002. i 2004. godine. Prva, i inicijalna, studija (provedena na 1200 ispitanika) je ciljano provedena u izbornoj godini kako bi skrenula pažnju na problem korupcije u Bosni i Hercegovini i predstavljala je prvi izvor podataka o percepcijama korupcije domaće javnosti, te je kao takva bila iznimno eksplorativna od strane medija i mnogobrojnih vladinih i nevladinih institucija, uključujući i naučne. Druga studija (provedena na 1640 ispitanika) je, pored ostalog, imala za cilj prikupljanje novih podataka i poređenje novih rezultata sa

rezultatima iz prve studije.¹⁶ Kako je jedan od ciljeva navedenih studija ocjena rasprostranjenosti korupcije u pojedinim institucijama u Bosni i Hercegovini, istraživanjem su bili obuhvaćene i institucije sistema krivičnog pravosuđa, primarno policija i pravosuđe. Studijom iz 2004. godine je ustanovljeno da je, od 24 institucije i javna preduzeća, policija treća najkorumpiranija institucija u državi;¹⁷ da 55% građana smatra da su u korupciju uključeni skoro svi ili većina policajaca; te da je 14,5% građana bilo u prilici da im policajac zatraži mito.

Drugi istraživački poduhvat u području istraživanja korupcije u policiji u Bosni i Hercegovini vrijedan pomena je onaj koji su provele Sanja Kutnjak-Ivković i Tara O'Conor Shelley 2003. godine.¹⁸ Po uzoru na ranija istraživanja u kojima je učestvovala Kutnjak-Ivković (v. gore), istraživanje se odnosilo na ispitivanje granica policijskog integriteta. Iako se prema nazivu članka u kojem su objavljeni rezultati naslućuje da se radi o istraživanju provedenom na području cijele Bosne i Hercegovine, autori istraživanja u tekstualnom dijelu navode da je istraživanje obuhvatilo samo ispitanike (N=500) zaposlene u četiri policijske uprave u gradu Sarajevu. Kao i u ranijim istraživanjima provedenim po istoj metodologiji, Kutnjak-Ivković i O'Connor su utvrdili da pripadnici policije u Sarajevu razlikuju korupcijska ponašanja policajaca po težini, te da bi težina i sadržina reakcije policije, kao institucije, trebala odgovarati težini utvrđenog korupcijskog ponašanja. Poseban doprinos ovog istraživanja ogleda se u tome što upozorava da bi sva nastojanja međunarodne zajednice u pogledu reforme policije u posljednjih deset godina mogla biti uzaludna ukoliko se ne obrati pažnja na nužnost uspostavljanja integriteta policijskih službenika.

¹⁶ Opširnije v. Transparency International BiH, Studija percepcije korupcije, Banja Luka, 2004., str. 9. i dalje.

¹⁷ Op. cit., str. 74.

¹⁸ Rezultati istraživanja prezentirani u Kutnjak-Ivković, S., O' Connor, T. S. (2005.). *The Bosnian Police and Police Integrity: A Continuing Story. European Journal of Criminology*, 2 (4), str. 428-464.

IV. Izvori podataka u istraživanju korupcije u policiji

Istraživati i mjeriti korupciju poseban je metodološki izazov. Istraživati korupciju u policiji, kao državnom organu koji se upravo treba suprotstavljati svim vrstama kriminaliteta, poseban je izazov, i sa aksiološkog, filozofskog i politološkog teoretskog stanovišta, ali i empirijskog, sociološkog i kriminološko-kriminalističkog. Klasični izvori podataka u kriminalističkim i kriminološkim istraživanjima jesu dakako zvanična statistika, pod kojom se podrazumijevaju podaci dobiveni od nadležnih institucija (policije, tužilaštva, sudova), odnosno institucija cijelog sistema krivičnog pravosuđa, ali i statistički podaci dobiveni od statističkog zavoda. Sukladno tijeku krivičnog postupka, najvažniji podaci koji bi ukazivali na obim i dinamiku korupcije u Bosni i Hercegovini bi bili ponajprije oni koji se odnose na broj prijavljenih krivičnih djela, broj optužnica i broj pravosnažnih presuda. Time se stiče pojednostavljena slika o korupciji kao kriminološkom fenomenu i impresija o efikasnosti sistema krivičnog pravosuđa, kao i organa unutarnje kontrole. No, opće je poznato da zvanična statistika svojih nedostataka,¹⁹ a korupciju, kao „phénomène multidisciplinaire“, rodni pojam za seriju protupravnih ponašanja sa naglašenim stupnjem tajnovitosti, posebice „krasi“ visoka tamna brojka.²⁰ Stoga se

¹⁹ Usp. Masters, R., Roberson, C. (1990.). *Inside Criminology*. New Jersey: Prentice Hall (str. 66-7); Maljević, A. (2002.). Building a model for studying fear of crime in Bosnia and Herzegovina. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 10/2-3, str. 182-191; Ignjatović, Đ. (2005.). *Kriminologija*. Beograd: Službeni glasnik (str. 121-3); Siegel, L. J. (2006.). *Criminology*. Belmont: Thomson Wadsworth (str. 34-5).

²⁰ Bannenbergova drži (na temelju istraživanja u Njemačkoj) da samo 5 % počinjenih koruptivnih delikata uđe u „svjetlu“, odnosno brojku otkrivenih krivičnih djela korupcije . V. više u Bannenberg, 2004. Isti autor nešto šire ukazuje na limite zvaničnih statističkih podataka o korupciji u svojoj studiji iz

pomenute statistike u slučaju koruptivnih delikata trebaju uzeti sa posebnim oprezom.

Drugi izvor podataka u istraživanju korupcije u društvenim, a pogotovu u kriminalističkim i kriminološkim, naukama čine osobito rasprostranjena survey istraživanja (uključujući ovdje i viktimizacijske studije i studije samoprijavljanja) pod kojima se tradicionalno podrazumijeva provođenje intervjeta i anketa sa odabranim skupinama respondenata. Na ovaj se način mogu dobiti dragocjeni podaci nedostupni oficijelnim statistikama, poput (ono što je možda i esencija survey-a) stavova, mišljenja i određenja prema pojedinim pojavama. Naravno da i ovaj izvor podataka ima svojih nedostataka. Podaci dobiveni na ovaj način, naime, temelje se na percepcijama, sjećanjima, mišljenjima i određenjima, koji, razumljivo, nisu nužno ispravna refleksija stvari niti indikator kako se one objektivno dešavaju. Čest rizik kod ovakvih istraživanja leži i u tomu da respondenti namjerno daju neveritabilne odgovore.²¹ No, dakako da se radi o iznimno vrijednim izvorima, kojima se dobijaju neprocjenjive i nezamjenjive informacije u istraživanjima društvenih pojava. Vrlo često upotrebljavan instrument u survey istraživanjima, jesu skale, kojima se može „kvantificirati“ određen kvalitet i iskoristiti ovako dobivene podatke u kvantitativnim, statističkim analizama.²²

2002. V. Bannenberg, B. (2002.). *Korruption in Deutschland und ihre Strafrechtliche Kontrolle*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt; str. 58-61.

²¹ Na problem veritabilnosti kod istraživanja korupcije ukazuju mnogi autori. Usp. Kutnjak Ivković, 2003.

²² Tako je u oblasti istraživanja korupcije u policiji osobito je vrijedna McCormack-Fishman Improbability Scale (MFI), koja se sastoji od osam iskaza (itema) i tri moguće perspektive- scenarija (lične; projekcije ponašanja pretpostavljenog; i, projekcije ponašanja kolega), sa kojih respondent izražava slaganje/neslaganje sa iznesenim itemima.

Kvalitativnu metodu prikupljanja podataka o korupcijskim praksama čine promatranja (prikrivena ili sa učešćem) i eksperiment, koja sa etičkog stanovišta nisu uvijek najprihvatljivija.²³

²³ V. više u Punch, M. (1989.). Researching Police Deviance, *British Journal of Sociology of Education*, 40, Str. 177 - 204.

V. Istraživački projekat „Otvoreno o policiji i korupciji“

A. Problem

Već je pomenuto da je istraživanje provedeno od strane Transparency International BiH pored ostalog ukazalo i na problem korupcije u policiji. Podsjećanja radi, rezultati pokazuju da 55% građana u BiH smatra da su gotovo svi ili većina pripadnika policijskih snaga korumpirani. Također, isto istraživanje je pokazalo da, od 24 ponuđene institucije, 7,5% građana BiH smatra da je policija upravo najkorupmiranija institucija u BiH. To možda i ne bi bio upozoravajući podatak da policija ne predstavlja jednu od najznačajnijih karika u lancu vladinih organizacija zaduženih za borbu protiv kriminaliteta, a time i borbu protiv korupcije. Naime, poznato je da multidisciplinarna antikorupcijska strategija,²⁴ da bi bila uspješna, mora sadržavati tri bitne komponente. Prvo, moraju postojati zakoni koji omogućavaju borbu protiv korupcije, na način da definiraju koja se to ponašanja smatraju koruptivnim, ali i da definiraju organe odnosno institucije nadležne za suprotstavljanje korupciji. Drugo, moraju se poduzimati preventivne aktivnosti koje imaju za cilj uklanjanje uzroka, odnosno povoda koji utiču da se pojavi jedno koruptivno ponašanje. I na kraju, možda najznačajnije, svi učesnici u borbi protiv korupcije moraju se permanentno educirati kako o prirodi korupcije, tako i o najefikasnijim metodama u njezinom suzbijanju. Rečeno se odnosi na sve učenike u borbi protiv korupcije pa time i na policiju.

²⁴ Usp. Derenčinović, 2001: 109-223.

Obzirom da se po pitanjima borbe policije protiv korupcije u Bosni i Hercegovini već uradilo mnogo, postoji potreba da se istraži da li su do sada poduzete aktivnosti polučile željene rezultate ili je potrebno i dalje usavršavanje policijskih struktura kako bi se što uspješnije suprotstavljali fenomenu korupcije.

Udruženje diplomiranih kriminalista u BiH je, kao strukovno udruženje, neposredno zainteresirano da se imidž policijskih struktura u očima javnosti značajno popravi i da pokaže građanima BiH da korupcija u policiji nije na onom nivou kako to pokazuju dosadašnja provedena istraživanja iz oblasti korupcije, odnosno da policijske strukture u BiH ulaze u značajne napore, i u kadrovskom i u organizacionom smislu, kako bi se što uspješnije suprotstavljale fenomenu korupcije.

Da bi na odgovarajući način spoznali rezultate dobivene kadrovskim i organizacionim reformama koje su poduzete u policiji u BiH sa osnovnim ciljem suzbijanja korupcije, potrebno je odgovoriti na nekoliko pitanja. Pitanja koje se s tim u vezi, a u kontekstu našeg istraživanja, postavljaju i na koje želimo dobiti odgovore, glase:

- Da li je BiH ispunila svoje obaveze koje za nju proističu iz ratificiranih međunarodnih instrumenata, a koje se odnose na reforme u policiji i borbu protiv korupcije;
- Da li trenutna unutrašnja organizacija i nadležnosti policijskih snaga u BiH omogućavaju efikasnu borbu policije protiv korupcije u društvu uopšte, ali i protiv korupcije u vlastitim redovima;
- Da li policijske snage u BiH primjenjuju neke preventivne programe u suprotstavljanju korupciji i o kakvим se programima radi;
- Da li se odgovarajuća pažnja posvećuje stepenu i kvaliteti stručne spreme pripadnika policijskih snaga koji se bore protiv ovog izuzetno složenog fenomena.

B. Cilj

S obzirom na naprijed rečeno, nekoliko je ciljeva istraživanja koje namjeravamo ostvariti. Prije svega želimo:

- Doprinijeti dosadašnjim nastojanjima i naporima koji se ulažu od strane nacionalnih policijskih struktura na svim nivoima, kao i nastojanjima i naporima koja ulaže međunarodna zajednica, a koji se odnose na borbu policije protiv korupcije;
- Doprinijeti uspostavljanju saradnje između vladinog sektora (MUP-ova), civilnog sektora (Udruženje diplomiranih kriminalista) i međunarodnih organizacija (primarno EUPM-a);
- Po prvi puta sačiniti bazu podataka koja na jednom mjestu sadrži ključne pravne propise (zakonske i podzakonske akte, kao i međunarodne instrumente) koji reguliraju rad policije i borbu policije protiv korupcije u Bosni i Hercegovini;
- Po prvi puta izvršiti sadržajnu analizu međunarodnih pravnih instrumenata koje je ratificirala Bosna i Hercegovina, a koji se odnose na borbu protiv korupcije, i utvrditi koje se obaveze iz tih međunarodenih pravnih instrumenata odnose na organizaciju i djelatnost policijskih snaga u BiH;
- Utvrditi da li su, i u kojoj mjeri, implementirane obaveze, koje se odnose na djelatnost i organizaciju policije u smislu borbe protiv korupcije, a koje su za Bosnu i Hercegovinu porizašle iz ratificiranih međunarodnih pravnih instrumenata, prije svega obaveze iz konvencija donesenih na nivou UN-a i Vijeća Europe;
- Utvrditi u kojem obimu i na koji način policijske snage u BiH primjenjuju pozitivno nacionalno zakonodavstvo u borbi protiv korupcije u vlastitim redovima, ali i u borbi protiv korupcije u BiH uopšte;

- Utvrditi da li policijske snage u BiH posvećuju odgovarajuću pažnju preventivnim aktivnostima u borbi protiv korupcije i o kakvim se aktivnostima radi;
- Ispitati da li se u policijskim snagama, prilikom odabira personala za borbu protiv korupcije, vodi računa o potrebnom stepenu i vrsti obrazovanja, kao i da li se prakticira doedukacija pripadnika policijskih snaga o korupciji i metodama za njezino uspješnije suzbijanje;
- Izvršiti analizu zvaničnih statističkih pokazatelja o obimu i dinamici korupcijskih krivičnih djela u Bosni i Hercegovini u periodu 2000-2004 godina sa ciljem da utvrdimo stvarno učešće pripadnika policijskih struktura u koruptivnim ponašanjima i time razbijemo stereotipe o policiji kao jednoj od najkorumpiranijih institucija u BiH;
- Publikovanje rezultata istraživanja koji će ukazati na sve pozitivne aktivnosti policije u borbi protiv korupcije ali i ukazati na eventualne mjere koje je neophodno poduzeti kako bi se, u domenu policijskih snaga, implementirale obaveze koje proizilaze iz međunarodnih pravnih instrumenata, kao i mjere koje je neophodno poduzeti kako bi rad policije u borbi protiv korupcije bio efikasniji.

C. Aktivnosti i metodologija provođenja istraživanja

Da bismo ostvarili postavljene ciljeve neophodno je poduzeti niz aktivnosti. Aktivnosti će poduzimati četiri tima:

- Tim 1 - Analiza međunarodnih obaveza;
- Tim 2 - Analiza nacionalnog zakonodavstva;
- Tim 3 - Analiza službenih statističkih podataka;
- Tim 4 - Prikupljanje podataka na terenu (anketiranje policije i građana) i unos podataka.

Sve predviđene aktivnosti, trebale bi se odvijati u šest faza.

Faza I (trajanje 1 mjesec, 2 istraživača)

- Prikupljanje međunarodnih pravnih instrumenata koje je BiH ratificirala u cilju efikasnije borbe protiv korupcije;
- Analiza međunarodnih pravnih instrumenata koje je BiH ratificirala u cilju efikasnije borbe protiv korupcije i ekstrahiranje onih odredaba koje se odnose na policijske snage u BiH.
- Izvještaj o nalazima provedene analize.

Faza II (trajanje 2 mjeseca, Koordinator tima i 13 istraživača)

- Prikupljanje nacionalnih zakonskih i podzakonskih normativnih akata kojima se regulira organizacija i nadležnost policijskih snaga kada je u pitanju borba protiv korupcije;
- Analiza nacionalnih zakonskih i podzakonskih normativnih akata kojima se regulira organizacija i nadležnost policijskih snaga kada je u pitanju borba protiv korupcije, sa osnovnim ciljem da se utvrди; koja su to ponašanja u zakonima definirana kao korupcijska krivična djela; usklađenost

nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim pravnim instrumentima za borbu protiv korupcije (na osnovu izvještaja iz Faze I); koje su to organizacione jedinice nadležne za borbu protiv korupcije; postojanje posebnih procedura i ovlaštenja za borbu protiv korupcije, propisani načini saradnje među MUP-ovima itd.

- Izvještaj o nalazima provedene analize.

Faza III (trajanje 4 mjeseca, Koordinator tima i 13 istraživača)

- Analiza službenih statističkih podataka o korupcijskim krivičnim djelima izvršenim u periodu 2000-2004 sa ciljem da se utvrdi koliko je slučajeva korupcije procesuirano u BiH, sa posebnim ciljem da se izdvoje oni slučajevi korupcije u koje su bili uključeni pripadnici policijskih struktura;
- Koordinator tima za službenih statističkih podataka piše izvještaj o izvršenim analizama i utvrđenim rezultatima i dostavlja ga koordinatoru projekta;
- U Faze III, u toku jednog mjeseca, izvršiće se dizajniranje dva upitnika koji će se u Fazi IV distribuirati građanima i pripadnicima policije.

Faza IV (trajanje 3 mjeseca, Koordinator tima i 5 istraživača)

- Prikupljanje podataka-anketiranje građana i pripadnika policijskih struktura;
- Unos podataka u kreirane baze za unos podataka;
- Izvještaj o poduzetim aktivnostima, predaja upitnika i baza podataka.

Faza V (trajanje 1 mjesec, 4 istraživača pod rukovodstvom metodologa)

- Provođenje primarne univariatne analize;
- Provođenje odgovarajućih bivariatnih analiza;
- Provođenje multivariatnih analiza;
- Interpretacije dobivenih rezultata.

Faza VI (trajanje 1 mjesec, Koordinator projekta)

- Pisanje finalnog izvještaja koji će sadržavati:
 - Pregled međunarodnih pravnih instrumenata koji obavezuju BiH u domenu borbe protiv korupcije sa posebnim osvrtom na one odredbe tih instrumenata koje se odnose na policijske snage;
 - Sumarni pregled nacionalnog zakonodavstva za uspješnu borbu policije protiv korupcije i ocjenu usklađenosti tog zakonodavstva sa međunarodnim pravnim instrumentima;
 - Sumarni pregled organizacionih karakteristika policijskih snaga u BiH i ocjenu njegove adekvatnosti za uspješnu borbu protiv korupcije
 - Rezultate dobivene analizom službenih statističkih podataka;
 - Rezultate dobivene nakon provedenog anketiranja policije i građana;
 - Preporuke za unaprjeđenje borbe policije protiv korupcije u BiH.

Dio I

Međunarodne obaveze BiH u pogledu borbe policije protiv korupcije

I. Pregled međunarodnih ugovora i konvencija o borbi policije protiv korupcije

A. Organizacija ujedinjenih naroda - OUN

Bosna i Hercegovina je 05. aprila 1992. godine, činom priznavanja nezavisnosti od strane Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih naroda, postala punopravna članica ove najmasovnije međunarodne političke organizacije. Status punopravne članice podrazumijeva, pored ostalog, i obavezu ratifikacije i usvajanja dokumenata koji se donose pod okriljem ove najmasovnije svjetske organizacije i njihovu implementaciju u nacionalnom zakonodavstvu.

Najvažniji dokumenti Organizacije ujedinjenih naroda koji tretiraju oblast korupcije i ulogu policijskih struktura u suzbijanju ove pojave jesu: Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala od 15. novembra 2000. godine,²⁵ kao i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnenim, morskim i vazdušnim putem kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog

²⁵ Usvojena od Generalne skupštine Ujedinjenih naroda 15. novembra 2000. godine. Bosna i Hercegovina izvršila ratifikaciju, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, Međunarodni ugovori, broj 3/02.

organiziranog kriminala od 15. novembra 2000. godine.²⁶ Pored navedenih, najaktuuelniji dokument ove organizacije jeste Konvencija Ujedinjenih naroda protiv korupcije,²⁷ koja tek treba proći proceduru ratifikacije u Bosni i Hercegovini.

Potrebno je istaći da Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala od 15. novembra 2000. godine ima još dva dodatna protokola i to Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom i Protokol protiv nedozvoljene proizvodnje i trgovine vatrenim oružjem, njegovim dijelovima i komponentama i municijom. Navedeni dokumenti također su ratifikovani od strane Bosne i Hercegovine ali obzirom da ne sadrže odredbe koje se odnose na bilo koji oblik borbe protiv korupcije, odnosno uloge policije u toj borbi, neće se posebno obrađivati u ovome izvještaju.

B. Vijeće Evrope - VE

Bosna i Hercegovina je u punopravno članstvo Vijeća Evrope primljena 24. aprila 2002. godine, od kada postoji obaveza prihvatanja svih ugovora i konvencija koji se donose unutar ove najmasovnije evropske političke organizacije.

Najznačajniji dokumenti Vijeća Evrope u oblasti suzbijanja korupciji jesu Krivičnopravna konvencija Vijeća Evrope o korupciji (ETS No. 173),²⁸ Dodatni protokol na Krivičnopravnu

²⁶ Usvojen od Generalne skupštine Ujedinjenih naroda 15. novembra 2000. godine. Bosna i Hercegovina izvršila ratifikaciju, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, Međunarodni ugovori, broj 3/02.

²⁷ Donesena Rezolucijom UN 58/04, od 31. oktobra 2003.godine. Stupila na snagu 14. decembra 2005. godine. Bosna i Hercegovina je potpisala ovu konvenciju 16.12.2005 godine. Još uvijek je nije ratificirala.

²⁸ Krivičnopravna konvencija Vijeća Evrope o korupciji, (ETS No. 173) usvojena je 27. januara 1999. godine a na snagu je stupila 01. jula 2002. godine.

konvenciju (ETS No. 191),²⁹ Građanskopravna konvencija Vijeća Evrope o korupciji (ETS No. 174).³⁰

Pored ovih konvencija bitno je istaći i Sporazum o osnivanju grupe država za borbu protiv korupcije- GRECO³¹, koji ima poseban značaj u zajedničkim naporima zemalja članica Vijeća Evrope u suzbijanju korupcije.

C. Jugoistočna Evropa

Zemlje jugoistočne Evrope ostvaruju međusobnu saradnju po pitanjima borbbe protiv korupcije kroz potpisivanje i implementiranje bilateralnih ili multilateralnih sporazuma. Najznačajniji regionalni multilateralni sporazum koji obavezuje Bosnu i Hercegovinu je Sporazum o saradnji na prevenciji i borbi protiv prekograničnog kriminala sa poveljom o osnivanju i radu Regionalog centra jugoistočne evropske inicijative- SECI- (SECI

Bosna i Hercegovina je ovu Konvenciju potpisala 01. marta 2000. godine, a ratificirala ju je 30. januara 2002. godine. „*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*”, br. 3/01.

²⁹ Dodatni protokol na Krivičnopravnu konvenciju (ETS No. 191) iz januara 2003. godine, koji je stupio na snagu 15. maja 2003. godine, proširuje Konvenciju u pojedinim pitanjima, a prije svega u pogledu kriminalizacije korupcije u koju su uključeni arbitri u domaćim i međunarodnim sporovima, kao i sudeći porotnici. Bosna i Hercegovina ga još nije ratificirala.

³⁰ Građanskopravna konvencija Vijeća Evrope o korupciji (ETS No. 174), usvojena je 04. novembra 1999. godine a na snagu je stupila 01. novembra 2003. godine. Bosna i Hercegovina je ovu Konvenciju potpisala 01. marta 2000. godine, a ratificirala ju je 30. januara 2002. godine. „*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*”, br. 3/01.

³¹ "Group of States against Corruption-GRECO" Sporazum usvojen od strane Komiteta ministara, Savjeta Evrope kao Rezolucija (99) 5, 01. maja 1999. godine. Bosna i Hercegovina izvršila ratifikaciju, a Sporazum objavljen u «*Službenom glasniku Bosne i Hercegovine*»- Međunarodni ugovori, broj 17/00-365.

centar)- za borbu protiv prekograničnog kriminala od 26. maja 1999. godine («SECI sporazum»).³²

Od bilateralnih sporazuma Bosna i Hercegovina je potpisnik: Ugovora između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Hrvatske o saradnji u borbi protiv terorizma, krijumčarenja i zloupotrebe droga, te protiv organiziranog kriminala;³³ Sporazuma o saradnji u borbi protiv međunarodnog terorizma, nezakonite trgovine opojnim drogama i psihotropnim supstancama i organiziranog kriminala između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Turske od 21. juna 2000. godine,³⁴ te Sporazuma između Vlade Republike Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Mađarske o saradnji po pitanjima borbe protiv terorizma, trgovine narkoticima i organizovanog kriminala od 21. aprila 1996. godine.³⁵ U navedenim sporazumima nisu propisane odredbe koje se izričito odnose na bilo koji oblik borbe ili saradnje u borbi protiv korupcije, odnosno uloge policije u toj borbi, ali to ne znači da ovi sporazumi i ugovori ne mogu predstavljati osnov za saradnju i zajedničko djelovanje agencija za sprovođenje zakona u borbi protiv korupcije i koruptivnih krivičnih djela. Naime, pošto su koruptivna ponašanja i korupcija često usko povezana sa aktivnostima organizovanog kriminala,³⁶ u tom svjetlu treba promatrati i mogućnost primjene odredbi ovog Ugovora na borbu protiv korupcije.

³² Potpis u Bukureštu 26. maja 1999. godine. Bosna i Hercegovina izvršila ratifikaciju, a Sporazum objavljen u «Službenom glasniku Bosne i Hercegovine»- Međunarodni ugovori, broj 19/00-432

³³ Ugovor je potpis u Sarajevu 17. juna 2002. godine, a ratificiran je u 2003. godinu kada je i objavljen u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine" broj 05/03.

³⁴ Potpis između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Turske u Ankari, Turska, 21. juna 2000. godine. Predsjedništvo Bosne i Hercegovine ratificiralo sporazum 5. aprila 2002. godine.

³⁵ Potpis između Vlade Republike Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Mađarske u Budimpešti, Mađarska, 21. aprila 1996. godine.

³⁶ Vidi, Derenčinović, 2001: 71-85.

D. Evropska unija

Pored navedenih organizacija, bitnu ulogu u kreiranju politike suzbijanja korupcije na međunarodnom planu imaju i dokumenti Evropske unije, koji nisu obavezujući za Bosnu i Hercegovinu, sve do njenog eventualnog prijema u punopravno članstvo u ovu evropsku organizaciju. Ključni dokumenti Evropske unije u suzbijanju korupcije koji bi se ipak trebali imati u vidu jesu: Konvencija o zaštiti finansijskih interesa europskih zajednica,³⁷ Prvi protokol uz Konvenciju za zaštitu finansijskih interesa Evropske unije,³⁸ Protokol uz Konvenciju za zaštitu finansijskih interesa Evropske unije,³⁹ Drugi protokol uz Konvenciju za zaštitu finansijskih interesa Evropske unije⁴⁰ i Konvencija o suzbijanju korupcije u koju su uključeni službenici Evropske unije ili službenici država članica Evropske unije.⁴¹

³⁷ Konvencija o zaštiti finansijskih interesa europskih zajednica (COUNCIL ACT of 26. July 1995. *drawing up the Convention on the Protection of European Communities' Financial Interests*, OJ C 316 of 27. November 1995.).

³⁸ Protokol o tumačenju konvencije prema preliminarnom tumačenju Suda pravde europskih zajednica s dodatnim deklaracijama ([Protocol on the interpretation](#), by way of preliminary rulings by the Court of the European Communities of the Convention on the Protection of the European Communities' Financial Interests, OJ C 151 of 20. May 1997.).

³⁹ Protokol od 27. rujna 1996. godine (COUNCIL ACT of 27. September 1996 *drawing up a Protocol to the Convention on the Protection of European Communities' Financial Interests*, OJ C 313 of 23. October 1996.).

⁴⁰ Drugi protokol od 19. lipnja 1997. godine ([Second Protocol to the Convention on the protection of the European Communities' financial interests](#), OJ C 221 of 19. July 1997.).

⁴¹ Convention on the fight against corruption involving officials of the European Communities of officials of Member States of the European Union, Brussels, 1997., Official Journal of the European Communities, 25.06.1997.., No C 195/2.

II. Obaveze BiH u pogledu inkriminiranja korupcijskih delikata

Pokušaji da se korupcija definira na međunarodnoj razini su očigledni u nekoliko međunarodnih organizacija. Najznačajnije međunarodne organizacije, koje su u tom smislu dale bitan doprinos, su Vijeće Evrope, Organizacija za ekonomsku saradnju i razoj, Ujedinjeni narodi, Organizacija Američkih država,⁴² Evropska unija, Međunarodna trgovinska komora.⁴³ U literaturi⁴⁴ se, ipak, najveći značaj pridaje nastojanjima koja su u okviru Vijeća Evrope rezultirala usvajanjem Krivičnopravne, a nešto kasnije i Građanskopravne,⁴⁵ konvencije protiv korupcije, koja ima najširi obim primjene, i Konvenciji za borbu protiv podmićivanja stranih javnih službenika u međunarodnim poslovnim transakcijama (u dalnjem tekstu OECD-ova konvencija).⁴⁶ Obzirom na članstvo Bosne i Hercegovine u Ujedinjenim narodima i Vijeću Evrope, u svrhu projekta je potrebno u dalnjim izlaganjima izvršiti raščlambu instrumenata

⁴² Interamerička Konvencija protiv korupcije (*Interamerican Convention Against Corruption*), www.oas.org/judicio/english/Treaties/b-58.html, 24.08.2003.

⁴³ Međunarodna trgovinska komora (*International Commercial Chamber-ICC*), Pravila o borbi protiv iznude i podmićivanja u poslovnim transakcijama (*Rules of Conduct to Combat Extortion and Bribery in Business Transaction*), www.iccwbo.org/Cust/html/rules.html, 24.08.2003.

⁴⁴ Opširnije o definiranju korupcije u okviru različitih međunarodnih organizacija v. Maljević, A., Odredbe europskih i drugih međunarodnih ugovora o organiziranom kriminalitetu sa posebnim osvrtom na pitanja krivnje i kažnjivosti, neobjavljen Magistarski rad, Sveučilište u Mostaru, 2005., str. 74. i dalje.

⁴⁵ Vijeće Europe, Građanskopravna konvencija o korupciji (*Civil Law Convention on Corruption*), ETS No. 174, <http://conventions.coe.int>, 31.07.2003.

⁴⁶ Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj, Konvenciji za borbu protiv podmićivanja stranih javnih službenika u međunarodnim poslovnim transakcijama (*Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions*), www.oecd.org, 10.10.2003.

koje je Bosna i Hercegovina ratificirala, a koji su usvojeni upravo u okviru ovih međunarodnih organizacija. Ipak, radi šireg informativnog i naučnog značaja, u analizi će biti pomenute i specifične odredbe konvencija Evropske unije i Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj.

a. "Korupcija" u Konvenciji Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala

Krivično djelo korupcije propisano je Konvencijom Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala od 15. novembra 2000. godine (Palermo konvencija).⁴⁷ Krivično djelo (međunarodne) korupcije prema ovoj konvenciji postoji kada je osnovni oblik djela *transnacionalne prirode* i to samo kada je *izvršen u sastavu organizirane kriminalne grupe*.⁴⁸

Djelo je *transnacionalne prirode* isključivo ako je:

- počinjeno u više od jedne države;
- počinjeno u jednoj državi, ali se znatan dio priprema, planiranja, vođenja ili kontrole odvija u nekoj drugoj državi;
- počinjeno u jednoj državi, ali uključuje organiziranu kriminalnu grupu koja je umiješana u krivične radnje u više od jedne države; ili
- počinjeno u jednoj državi, ali ima znatne posljedice u nekoj drugoj državi.

Djelo je počinjeno u *organiziranoj kriminalnoj grupi* ako je ta grupa ustrojena od tri ili više osoba, koja postoji određeno vrijeme i djeluje u skladu s ciljem da počini jedno ili više teških krivičnih djela ili prekršaja ustanovljenih sa ovom

⁴⁷ Čl. 8. Palermo Konvencije.

⁴⁸ Član 3., tačka (b) Palermo konvencije.

konvencijom,⁴⁹ radi sticanja, direktno ili indirektno, finansijske ili druge materijalne koristi.

Palermo Konvencija zahtjeva „kriminalizaciju korupcije“⁵⁰ u čl.8. Prema odredbi toga člana zahtjeva se kriminalizacija aktivne i pasivne korupcije, a također i omisivni i komisivni oblik radnje izvršenja. Zahtjeva se inkriminiranje radnje kako direktnog ili indirektnog nuđenja ili davanja nezakonite koristi tako i direktnog ili indirektnog navođenja na davanje nezakonite koristi ili prihvatanje nezakonite koristi za djelovanje ili za suzdržavanje od djelovanja u vršenju službenih dužnosti. Neophodno je postojanje «javnog službenika»⁵¹ ili kao aktivnog ili kao pasivnog subjekta djelovanja, a preporučeno je da se pod javnim službenikom, pored domaćeg javnog službenika, ima smatrati i inozemni javni službenik ili pak međunarodni državni službenik.⁵² Pored toga, preporučuje se i kriminalizacija saučesništva u djelu korupcije, kao jedna od mjera koju bi države-članice trebale poduzeti u svojim zakonodavnim sistemima.

Osim navedenih elemenata korupcije objektivnog karaktera, neophodno je postojanje **namjere** kao elementa bića krivičnog djela subjektivnog karaktera. Dakle, izvršioci će biti krivično odgovorni za ovo djelo, isključivo, u slučaju ako su djelo počinili sa posebo izraženom namjerom za izvršenje ovog konkretnog

⁴⁹ Krivična djela ustanovljena ovom konvencijom su učestvovanje u kriminalnoj grupi, pranje novca, korupcija i opstrukcija pravosuđa te ostala teška kaznena djela. "Teško kazneno djelo" znači ponašanje koje predstavlja kazneno djelo kažnjivo maksimalnim lišavanjem slobode u trajanju od najmanje četiri godine ili težom kaznom. Čl. 2. tačka (b) Palermo konvencija. Kako se odredbe Palermo konvencije primjenjuju mutatis mutandis i na odredbe dopunskih protokola uz ovu konvenciju onda se djelima koje definira Palermo konvencija imaju smatrati i nezakonita trgovina vatrenim oružjem, trgovina ljudima i krijumčarenje migranata.

⁵⁰ Član 8. Palermo konvencije

⁵¹ Član 8. stav 4. Palermo konvencije.

⁵² Član 8. stav 2. Palermo konvencije.

krivičnog djela. Također, Palermo konvencijom se preporučuje i propisivanje odredbi o krivičnoj odgovornosti pravnih osoba⁵³ za učinjenje neke od inkriminacija koje su predmet te konvencije. Ta odgovornost može biti krivična, građanska ili administrativna, o čemu će odluku donijeti svaka država-članica.

Kada je u pitanju kažnjavanje za sva krivična djela propisana Palermo konvencijom, a to uključuje i korupciju, zahtjeva se da države prilikom propisivanja sankcija, a sudovi prilikom kažnjavanja počinitelja, naročito vode računa o težini počinjenih krivičnih djela.⁵⁴ Pored kazni, za izvršitelje teških krivičnih djela iz konvencije, preporučuju se i primjena mjere konfiskacije i zapljene⁵⁵ svih prihoda stečenih kriminalnim aktivnostima koje su definirane Palermo konvencijom. Osim osnovnih odredbi o uslovima i načinu provedbe mjere konfiskacije i zapljene, konvencijom su propisani i načini međunarodne saradnje na konfiskaciji⁵⁶ te raspolaganje konfiskovanim prihodom od kriminala ili imovine.⁵⁷

B. "Korupcija" u Krivičnopravnoj konvenciji o korupciji

Krivičnopravna konvencija o korupciji (u daljem tekstu Konvencija) ima široko područje djelovanja i pokriva više oblika koruptivnih ponašanja. S obzirom da ne postoji jedna i jedinstvena definicija korupcije, ova Konvencija i ne nastoji dati takvu definiciju. Istina, Konvencija je bazirana na radnoj i polaznoj definiciji korupcije prema kojoj je korupcija podmićivanje ili bilo koje drugo ponašanje osoba sa određenom odgovornošću u javnom ili privatnom sektoru, koje predstavlja

⁵³ Član 10. Palermo konvencije.

⁵⁴ Član 11. Palermo konvencije.

⁵⁵ Član 12. Palermo konvencije

⁵⁶ Član 13. Palermo konvencije.

⁵⁷ Član 14. Palermo konvencije.

kršenje njihove dužnosti koja proizilazi iz njihovog položaja javnog službenika, uposlenog u privatnom sektoru, nezavisnog agenta, ili slično, na način da se ostvari određena korist bilo njima samima, bilo nekom drugom. Konvencija nastoji, prije svega, razviti jedinstvene standarde koji se odnose na određena koruptivna krivična djela. S tim u vezi, Konvencija sadrži odredbe koje se odnose i na materijalno i procesno krivično pravo, u dijelu koji se odnosi na unapređenje međunarodne saradnje u procesuiranju krivičnih djela korupcije. Razlog za ovakav pristup ponajviše leži u činjenici da postoje određene poteškoće u međunarodnoj saradnji na procesuiranju krivičnih djela korupcije, a posebno kad se radi o slučajevima procesuiranja slučajeva korupcije stranih javnih službenika. Ovdje se pojavljuju pitanja samog definisanja korupcije stranih javnih službenika, i to najčešće zbog samog definisanja 'javnog službenika' po domaćem zakonodavstvu, te procedura i načina ostvarenja međunarodne saradnje, koje su često ograničeni zbog procesnih i političkih ograničenja. Stoga je zadaća Konvencije da harmonizira definisanje korupcije među zemljama potpisnicama Konvencije (dvostrano jednobrazno inkriminisanje korupcije), te da unaprijedi mehanizme direktne međunarodne saradnje između nadležnih vlasti zemalja potpisnica.

Koruptivna ponašanja koja i trebalo da su, po ovoj Konvenciji, inkriminisana su:

- Davanje mita domaćim javnim službenicima,⁵⁸
- Primanje mita od strane domaćih javnih službenika,⁵⁹
- Podmićivanje članova domaćeg parlamenta,⁶⁰

⁵⁸ Član 2. Konvencije.

⁵⁹ Član 3. Konvencije. Kao i u slučaju davanja mita, učinitelj da bi bio krivično odgovoran mora djelovati s namjerom.

⁶⁰ Član 4. Konvencije. Odnosi se na sve parlamente na svim nivoima vlasti unutar jedne države a predstavlja davanje i primanje mita za članove parlamenta.

- Podmićivanje stranih javnih službenika,⁶¹
- Pomićivanje članova stranog parlamenta,⁶²
- Davanje mita u privatnom sektoru,⁶³
- Primanje mita u privatnom sektoru,⁶⁴
- Podmićivanje službenika međunarodnih organizacija,⁶⁵
- Podmićivanje članova međunarodnih parlamentarnih skupština⁶⁶,
- Podmićivanje sudaca i drugih zvaničnika međunarodnog suda,⁶⁷
- Zloupotreba položaja (trgovina interesima),⁶⁸
- Pranje sredstava pribavljenih koruptivnim krivičnim djelima,⁶⁹

⁶¹ Član 5. Konvencije. Odredba ovog člana previđa krivično gonjenje bilo kojeg stranog javnog službenika bilo koje strane zemlje.

⁶² Član 6. Konvencije. Za određenje pojma 'član parlamenta' primjenjuje su odredbe zakonodavstva države čijeg je parlamenta predmetna osoba član.

⁶³ Član 7. Konvencije. Odredbe člana 2. Konvencije primjenjuju se po načelu mutatis mutandis i na ovaj član. Odredbe ovog člana se ne odnose na neprofitni sektor kao što su razna udruženja ili nevladine organizacije, već se odnosi na poslovne (privredne) aktivnosti.

⁶⁴ Član 8. Konvencije.

⁶⁵ Član 9. Konvencije. Za opis ovog krivičnog djela vrijede odredbe čl. 2. i 3. Konvencije. Međutim, potrebno je definisati pojmom 'službenik međunarodne organizacije'. Pod tim pojmom smatra se bilo koji službenik ili druga unajmljena osoba sa statusom osoblja organizacije, bilo koje međunarodne ili supranacionalne organizacije ili tijela, čiji je zemlja potpisnica Konvencije član, kao i bilo koja druga osoba, bilo dodijeljena toj organizaciji ili ne, koja obavlja određene funkcije koje su povezane s onima koje obavljaju službenici takve organizacije ili tijela.

⁶⁶ Član 10. Konvencije.

⁶⁷ Član 11. Konvencije. Odredbe ovog člana odnose se na sudije međunarodnih sudova kao što su ICTY ili Evropski sud za ljudska prava, ali isto tako i na tužioce i drugo osoblje suda, odnosno tužilaštva.

⁶⁸ Član 12. Konvencije. Odredba ovog člana odnosi se na osobe koje obnašaju određenu dužnost i koji mogu taj položaj zloupotrijebiti u korist određenih krugova ili političkih partija kojima je ta osoba bliska.

- Računovodstvena krivična djela,⁷⁰
- Saučesništvo i učestvovanje u koruptivnom krivičnom djelu.⁷¹

Kad je u pitanju nezaslužena dobit, jasno je da takva dobit može biti namijenjena javnom službeniku, koji treba poduzeti ili ne poduzeti određenu radnju iz okvira svoje dužnosti, ali i nekoj drugoj osobi.⁷² Dok Konvencija koristi pojam nezaslužena dobit, što isto čini i Palermo konvencija, OECD-ova konvencija taj pojam definira kao nezasluženi novac ili neku drugu nezasluženu korist,⁷³ a konvencija EU kao bilo kakvu prednost.⁷⁴ Iz rečenoga slijedi da je konvencija EU najstroža i da se prema odredbama ove konvencije korupcijom ima smatrati svaka prednost, bez obzira na njezinu stvarnu vrijednost, dok bi se prema ostalim instrumentima⁷⁵ određeni darovi, iznimno male vrijednosti, imali smatrati dopuštenima.

⁶⁹ Član 13. Konvencije. Predviđa inkriminaciju pranja sredstava koja potiču iz izvršenja krivičnih djela (kriminalnih koruptivnih ponašanja) opisanih u članovima 2. do 12. Konvencije.

⁷⁰ Član 14. Konvencije. Računovodstvena krivična djela mogu biti klasifikovana u dvije grupe: djela koja služe pripremi drugog koruptivnog krivičnog djela, i djela koja služe prikrivanju drugih koruptivnih krivičnih djela. Ova djela mogu biti učinjena samo sa namjerom.

⁷¹ Član 15. Svako učešće i pomaganje u izvršenju bilo kojeg koruptivnog krivičnog djela je, također, krivično djelo, i kao takvo, podliježe odgovarajućoj krivičnopravnoj sankciji.

⁷² Palermo konvencija ide i korak dalje pa definira da se nezaslužena korist može dati bilo službenoj ili nekoj drugoj osobi ili entitetu. Palermo konvencija, čl. 8.1.a.

⁷³ OECD-ova konvencija, čl. 1.

⁷⁴ EU-ova konvencija, čl. 3.

⁷⁵ Usp. Tumačenje Kaznenopravne konvencije o korupciji (*Explanatory Report on Criminal Law Convention on Corruption*), www.coe.int, 10.10.2003., komentar br. 38.

Što se tiče prirode nezaslužene dobiti, ona je najčešće ekonomска. Međutim, to ne isključuje i neku nematerijalnu dobit. Bitno je samo da je počinitelj, ili neka druga osoba,⁷⁶ u povoljnijoj poziciji nakon počinjenja djela i da dobije nešto što nije zaslužio. Ta se dobit može sastojati u novcu, slanju na turističke destinacije, odobravanju kredita, dobivanju hrane i/ili pića, bržem rješavanju zahtjeva, boljoj mogućnosti za napredovanje u službi itd.⁷⁷

Konvencija također tretira i pitanje imuniteta. U tom pogledu, usvaja se se stajalište da odredbe o imunitetu, bilo domaće, bilo međunarodne, vrijede i u odnosu na koruptivna krivična djela. Iz ovog proizilazi da je za krivično gonjenje potrebno ukidanje imuniteta po, za to predviđenoj, proceduri.

Po pitanju načela važenja odredbi Konvencije,⁷⁸ primjenjuju se načelo teritorijalnosti, načelo državljanstva, načelo zaštite nacionalnih interesa, načelo "*aut dedere aut iudicare*", te načelo univerzalnosti, odnosno mogućnost krivičnog progona bez obzira na mjesto izvršenja i državljanstvo izvršioca. Ovo posljednje načelo još nije zaživjelo u praksi, pošto predstavlja odricanje države od načela teritorijalnosti i načela državljanstva.

Konvencija usvaja opći princip odgovornosti pravnih osoba za učinjena krivična djela, mada ne određuje vrstu i stepen odgovornosti pravnih osoba.⁷⁹ Odnosno, Konvencija ne nameće obavezu uspostavljanja krivične odgovornosti pravnih osoba za naprijed pobrojana koruptivna krivična djela.

Po pitanju sankcija i mjera za pobrojana koruptivna djela, Konvencija ne propisuje tačno određene sankcije, kao što ni ne nameće obavezu da pobrojana djela moraju biti sankcionisana

⁷⁶ Jer se dobit može odnositi i na nekoga drugog a ne samo na javnog službenika.

⁷⁷ Tumačenje Kaznenopravne konvencije o korupciji, komentar br. 37.

⁷⁸ Član 17. Konvencije.

⁷⁹ Član 18. Konvencije.

krivičnim sankcijama, pošto ih je moguće sankcionisati i sa građanskopravnim sankcijama. Međutim, Konvencija naglašava da sankcije moraju biti efikasne, srazmjerne i odvraćajuće.⁸⁰

C. "Korupcija" u Građanskopravnoj konvenciji o korupciji

Građanskopravna konvencija predstavlja prvi pokušaj ujednačavanja jedinstvenih principa i pravila na međunarodnom nivou u oblastima građanskog prava i korupcije, a značajna je i po ostalim pitanjima koje tretira. Ona definiše korupciju, te uređuje pitanja naknade za prouzrokovano štetu, odgovornosti, svjesnog nemara, rokova ograničenja, valjanosti ugovora, zaštite uposlenih koji prijavljaju djela korupcije, računa i revizija poslovanja, prikupljanja dokaza, internih pravila, međunarodne saradnje i nadziranja primjene konvencije.

Definicija sadržana u Građanskopravnoj konvencijskoj o korupciji se značajno razlikuje od krivičnopravne definicije korupcije u mnogim zemljama. Prema toj definiciji:

"Korupcija podrazumijeva traženje, nuđenje, davanje ili primanje, direktno ili indirektno, mita ili svake druge nezakonite koristi ili njenog negovještaja, što je u suprotnosti sa propisnim vršenjem svake dužnosti ili ponašanjem koje se zahtijeva od primaoca mita" (član 2. Konvencije).

Svrha ovakve definicije je da ne izostavi ni jedno pitanje kad je u pitanju primjena konvencije, te stoga ovakva definicija i nije obavezujuća za zemlje potpisnice, mada su slobodne u ocjeni da je prihvate.

⁸⁰ Član 19. Konvencije.

III. Obaveze BiH u pogledu organizacije i funkcionisanja policije u pogledu borbe protiv korupcije

A. Obaveze u pogledu definiranja istražnih radnji

Mjere koje se preporučuju Palermo konvencijom, a odnose se, direktno ili indirektno, na obaveze policijskih organa jesu: pružanje uzajamne pravne pomoći; vođenje zajedničkih istraga;⁸¹ omogućavanja primjene posebnih istražnih tehnika;⁸² uspostavljanje krivične evidencije;⁸³ zaštita svjedoka;⁸⁴ mjere za pojačanje saradnje sa organima za provedbu zakona;⁸⁵ saradnja na provedbi zakona;⁸⁶ prikupljanje, razmjena i analiza informacija o vrsti organiziranog kriminala;⁸⁷ obuka i tehnička pomoć.⁸⁸

Obaveza zakonskog definiranja i omogućavanja upotrebe posebnih istražnih tehnika u istraživanju krivičnih djela definisanih Palermo konvencijom, u koja nesumnjivo spada i korupcija, je od naročitog značaja. Među posebnim istražnim tehnikama, Palermo konvencija egzemplarno navodi obavezu definiranje kontrolirane isporuke, ali i drugih tehnika kao što su npr. elektronsko nadziranje i drugi oblici nadziranja, ili upotreba prikrivenih istražitelja. To znači da je, Bosna i Hercegovina, ratifikacijom Palermo konvencije, preuzela obavezu da svojim

⁸¹ Član 19. Palermo konvencije.

⁸² Član 20. Palermo konvencije.

⁸³ Član 22. Palermo konvencije.

⁸⁴ Član 24. Palermo konvencije.

⁸⁵ Član 26. Palermo konvencije.

⁸⁶ Član 27. Palermo konvencije.

⁸⁷ Član 28. Palermo konvencije.

⁸⁸ Član 29. Palermo konvencije.

zakonodavstvom omogući primjenu ovih, ali i drugih, posebnih istražnih radnji ili tehnika i na krivična djela korupcije.

Mjere koje se preporučuju za sudske organe odnose se na rješavanje pitanja jurisdikcije,⁸⁹ ekstradicije,⁹⁰ transfera osuđenih osoba,⁹¹ prijenosa krivičnog postupka,⁹² zaštite svjedoka,⁹³ pomoći žrtvama i njihovoj zaštiti.⁹⁴

Pored mjera koje se preporučuju za organe krivičnog gonjenja i pravosuđe, konvencijom su propisane i druge mjere koje se smatraju korisnim u borbi protiv korupcije. Te mjere trebaju promovirati integritet javih službenika, odnosno trebaju im omogućiti takvo djelovanje koje će odvraćati sve one koji bi imali namjeru njihovog uključivanja u koruptivno ponašanje.⁹⁵ Palermo konvencijom se preporučuju i mjere koje se provode kroz ekonomski razvoj i tehnički pomoć,⁹⁶ te ostale mjere sprečavanja čisto administrativnog karaktera.⁹⁷

Sporazum o Ustanovljavanju grupe država za borbu protiv korupcije- GRECO, usvojen od strane Komiteta ministara, Savjeta Evrope kao Rezolucija (99) 5, ima isključivi zadatak uspostavljanja proceduralnih odredbi koje se tiču saradnje država potpisnica na suprotstavljanju korupciji.⁹⁸ Ova rezolucija

⁸⁹ Član 15. Palermo konvencije.

⁹⁰ Član 16. Palermo konvencije.

⁹¹ Član 17. Palermo konvencije.

⁹² Član 21. Palermo konvencije.

⁹³ Član 24. Palermo konvencije.

⁹⁴ Član 25. Palermo konvencije.

⁹⁵ Član 9. Palermo konvencije.

⁹⁶ Član 30. Palermo konvencije.

⁹⁷ Član 31. Palermo konvencije.

⁹⁸ Član 1., Rezolucija (99) 5, Cilj GRECO-a: "Cilj Grupe država protiv korupcije (u daljem tekstu: "GRECO") je da poboljša sposobnosti svojih članica u borbi protiv korupcije prateći, kroz dinamičan postupak međusobne procjene I pritisaka jednakih, usaglašavanje sa njihovim obavezama na ovom polju."

se poziva na niz odredaba koje su usvojene od različitih međunarodnih tijela, a koje se tiču borbe protiv korupcije, a iste su nabrojane u preambuli rezolucije.

Ostale važnije odredbe ovog sporazuma propisuju pitanja sjedišta grupacije, procedure za članstvo, učešće Evropske Unije, sastava GRECO-a, djelovanja, uspostavljanja biroa grupacije, podnošenje izvještaja, izvore finansiranja GRECO-a, pitanja vezana za uspostavljanje i djelovanje ostalih tijela grupacije, proceduru predlaganja i usvajanja amandmana na sporazum, te na kraju odustajanje potpisnika od rada u grupaciji.

B. Obaveze u pogledu uspostavljanja posebnih organizacionih jedinica za borbu protiv korupcije

Kad je u pitanju rad i uloga policije u svjetlu odredbi Krivičnopravne konvencije o korupciji (ETS No. 173), potrebno je naglasiti odredbe o specijalizovanim službama za borbu protiv korupcije. Naime, Konvencija propisuje obavezu zemljama potpisnicama da osiguraju da pojedinci i tijela budu adekvatno specijalizirani za borbu protiv korupcije.⁹⁹ Istovremeno, Konvencija ne propisuje da ovakva tijela moraju biti na svim nivoima službi za sprovođenje zakona, niti da svi uposleni u ovim službama moraju imati specijalizovana znanja za borbu protiv korupcije. U svakom slučaju, broj tijela i pojedinaca uključenih u borbu protiv korupcije mora odgovarati potrebama i rasprostranjenosti koruptivnih ponašanja u pojedinoj zemlji.

Član 2., Funkcije GRECO-a: "Da bi postigao cilj naveden u članu 1., GRECO će: (i) pratiti provođenje Vodećih principa za borbu protiv korupcije koji su usvojeni od Komiteta ministara Savjeta Evrope 6. novembra 1997. godine; (ii) pratiti provođenje međunarodnih pravnih isntrumenata usvojenih saglasno Programu akcije protiv korupcije, u saglasnosti sa uvjetima sadržanim u tim instrumentima."

⁹⁹ Član 20. Konvencije.

Ovi pojedinci i tijela moraju biti adekvatno obučeni, posjedovati specijalizovana znanja iz različitih oblasti (pravo, finansije, ekonomija, računovodstvo, tehničke nauke, i slično), te moraju biti adekvatno opremljeni u materijalnom smislu. Također, zemlje potpisnice moraju osigurati da pomenuti pojedinci i tijela imaju visok stepen nezavisnosti i autonomije, uz status koji će onemogućiti uticaj na njih, te da posjeduju sredstva i opremu za efikasno vođenje istraga i postupka, uz postojanje mehanizama, metoda i sredstava na zaštiti integriteta onih koji im pomažu u njihovom poslu i kod zaštite tajnosti aktivnosti koje sprovode.

Konvencija izričito ne određuje način uspostavljanja tijela za borbu protiv korupcije, tako da su moguće dvije varijante. Prva, da se formiraju posebna tijela za borbu protiv korupcije, koja će usko sarađivati sa drugim službama, kao što je, na primjer, policija, odnosno druga varijanta, da se unutar postojećih službi (policija i slično) oforme jedinice za borbu protiv korupcije.

C. Obaveze u pogledu definiranja saradnje policije i drugih javnih organa (uključujući i naučne institucije)

Države jugoistočne Evrope, osjećajući prijetnju za suverenitet, te legitimitet trgovine, uz istovremeno registrovanje štete unutar privrednih, fiskalnih i trgovinskih interesa, potpisale su i prihvatile Sporazum o saradnji na prevenciji i borbi protiv prekograničnog kriminala sa poveljom o osnivanju i radu Regionalog centra jugoistočne evropske inicijative- SECI- (SECI centar)- za borbu protiv prekograničnog kriminala. Cilj sporazuma je unapređenje zajedničke borbe protiv prekograničnog kriminala. Ta borba pretpostavlja sve mјere koje su usmjerene na sprečavanje, otkrivanje, istrage, gonjenje te gušenje svih ponašanja koja su sporazumom definisana kao prekogranični kriminal. Pod tim protivpravnim ponašanjima podrazumijevaju se sva izvršena ili pokušana djela,

koja su usmjerena na organiziranje, usmjeravanje, pomaganje ili olakšavanje međunaodnih kriminalnih aktivnosti.

Pored navedenog, sporazumom se preporučuje, pored intenzivne međusobne saradnje, i bliska saradnja sa Interpolom (ICPO), Svjetskom carinskom organizacijom (WCO), te Generalnim sekretarijatom Interpola. Mjere koje se propisuju sporazumom, predstavljaju mjere specijalne pomoći među državama potpisnicima u suprotstavljanju prekograničnom kriminalu, a odnose se na razmjenu svih korisnih informacija, uzajamnu pomoć pri implementaciji nacionalnih zakona i propisa, zatim planiranje i izvođenje zajedničkih akcija te provedbu specijalnih metoda kontroliranih isporuka. Sporazum propisuje i proceduralne odredbe o saradnji izvršnih organa država jugoistočne Evrope.

Uz sporazum, države potpisnice su prihvatile i povelju o osnivanju i radu Regionalog centra jugoistočne evropske inicijative- SECI- (SECI centar)- za borbu protiv prekograničnog kriminala. Unutar SECI Centra je predviđeno funkcionisanje zajedničkog komiteta za saradnju, sa sjedištem u Bukureštu, čiji se ciljevi ogledaju u osiguranju funkcionisanja sporazuma; razmatranju pitanja koja proističu iz provođenja sporazuma; poduzimanju mjera za saradnju; razmjeni mišljenja o tačkama zajedničkog interesa, te davanju preporuka za rješavanje i postizanje zacrtanih ciljeva.

Ovdje je potrebno je istaći i Ugovor između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Hrvatske o saradnji u borbi protiv terorizma, krijumčarenja i zloupotrebe droga, te protiv organiziranog kriminala, kao važan instrument koji je na raspolaganju policijskim strukturama u suprotstavljanju, ne samo korupciji, već i ostalim najtežim oblicima kriminaliteta sa elementom inostranosti. Ugovor sadrži odredbe koje se odnose na slučajeve kad je moguće da dođe do saradnje između policijskih službi država ugovornica, te procedure i oblike

ostvarenja takve saradnje.¹⁰⁰ Posebno je bitno istaći odredbe iz čl. 4. Ugovora, koje predviđaju mogućnosti neposredne komunikacije i saradnje, te oblike i vidove te saradnje. Prema tom članu države će u svrhu otkrivanja i suzbijanja organiziranog kriminala, tokom svoje saradnje razmjenjivati podatke o sudionicima organiziranog kriminala, o postojećim vezama između pripadnika kriminalnih grupa ili zločinačkih organizacija, o kriminalnim grupama i zločinačkim organizacijama i njihovu osnivanju, o tipičnim učiniteljima i o ponašanju kriminalne grupe i zločinačke organizacije, o činjeničnom stanju posebno o vremenu, mjestu i načinu učinjenja djela, o napadnutim objektima, o posebnim okolnostima te o prekršenim pravnim propisima i o poduzetim mjerama, te ako je to neophodno za suzbijanje kriminalnih djelatnosti; na zahtjev, provesti takve policijske mjere koje će biti u skladu s pravnim propisima ugovorne stranke koja ih provodi; u izvidima krivičnih djela sarađivati usklađenim policijskim odredbama uz kadrovsku, materijalnu i organizacijsku potporu, uvažavajući postojeće zakone o izručenju i kaznenopravne propise ugovornih stranaka; razmjenjivati podatke i saznanja o novim metodama i oblicima koji se koriste u međunarodnom kriminalu; u svrhu daljnog usavršavanja razmjenjivati rezultate postignute u kriminalističkim, kriminološkim i drugim istraživanjima, uzajamno se izvještavati o metodama koje se koriste u praksi u izvidima krivičnih djela, te o najdjelotvornijim metodama; na molbu, razmijeniti saznanja i dati na uvid uzorke predmeta koji potiču iz kriminalnih djelatnosti ili su korišteni za učinjenje krivičnih djela ili su služili za zloupotrebu; radi bolje pripremljenosti u borbi protiv organiziranog kriminala, razmjenjivati stručne kadrove radi njihovog stručnog usavršavanja, međusobnog upoznavanja metoda i sredstava korištenih u borbi protiv kriminalnih djelatnosti i za

¹⁰⁰ Članovi 2., 3. i 4. Ugovora.

upoznavanje savremene tehnike korištene u kriminalistici; po potrebi, organizovati radne sastanke za pripremu koordinacije i realizacije svojih dalnjih aktivnosti.

Osim toga, izuzetno važna obaveza definirana za države potpisnice Palermo konvencije jeste ona koja se odnosi na prikupljanje, razmjenu i analizu informacija o obimu i dinamici krivičnih djela definiranih tom konvencijom. U pojašnjenu člana 28. Palermo konvencije se navodi da države trebaju vršiti analizu trendova organiziranog kriminaliteta, što nesumnjivo podrazumijeva i trendova korupcije, kao i profesionalnih kriminalnih grupa i tehnologija kojima se one koriste, u saradnji sa naučnom i akademskom zajednicom. Države također trebaju razvijati i implementirati zajedničke definicije, standarde i metodologije praćenja navedenih pojava, te nadzirati svoje mjere i politike (policies) borbe protiv organiziranog kriminaliteta kao i procjenjivati njihovu efikasnost i efektivnost.

Dio II

Nacionalno zakonodavstvo i borba policije protiv korupcije

I. Pojmovno određenje korupcije u krivičnom zakonodavstvu BiH

Iako korupcija nije samo pravni, nego moralni, politički, kulturološki, itd. fenomen, u ovom će dijelu ova pojava biti elaborirana kao kriminalna, dakle, kao ponašanje za koje krivično pravo, kao „*extrema ratio societatis*“ (Pavišić, Veić, 1999: 1), predviđa krivičnopravnu sankciju. Prvog marta 2003. godine stupio je na snagu Krivični zakon Bosne i Hercegovine, a prvog jula, odnosno prvog augusta iste godine, kao rezultat harmonizacije sa Krivičnim zakonom BiH, i krivični zakoni Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.¹⁰¹ Na materiju koruptivnih delikata primjenjena je tzv. podijeljena nadležnost BiH i entiteta/BD BiH. Kriterij podjele počiva na svojstvu počinjocu (ukoliko je djelo učinjeno od strane službene i odgovorne osobe u institucijama entiteta, odnosno Brčko Distrikta BiH, nadležni su odgovarajući entitetski, tj. organi Brčko Distrikta BiH; ukoliko je pak, djelo učinjeno od strane službenog ili odgovornog lica u institucijama BiH, stvarna je nadležnost u rukama BiH državnih pravosudnih organa), odnosno, *mutatis mutandis*, da li je

¹⁰¹ Krivični zakon Bosne i Hercegovine (u dalnjem tekstu KZ BiH), Službeni glasnik BiH, br. 3/03; Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (u dalnjem tekstu KZ BD BiH), Službeni glasnik BD BiH, br. 10/03; Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (u dalnjem tekstu KZ F BiH), Službene novine FBiH, br. 36/03; Krivični zakon Republike Srpske (u dalnjem tekstu KZ RS), Službeni glasnik RS, br. 49/03.

konkretno krivično djelo usmjereni protiv zakonita i redovita obavljanja službene dužnosti u institucijama BiH, entiteta ili BD BiH. U ovom će izvještaju veća pozornost biti posvećena BiH propisima, stoga što je ova materija najvećim dijelom identično uređena i u BiH i entitetskim/BD BiH propisima, s tim da će razlike, tamo gdje postoje, biti naznačene i elaborirane.

Korupcijski delikti tradicionalno ulaze u skupinu krivičnih djela protiv službene (i druge odgovorne) dužnosti, i često se sa njima poistovjećuju. To, međutim, nije ispravno: specifičnost korupcijskih delikata se očituje u tome da je supstrat korupcijske fenomenologije, podmićivanje, kod koruptivnih delikata izražen u opisu djela (Derenčinović, 2001.), dok ostala službenička krivična djela podrazumijevaju da izvršilac ima svojstvo službenog lica (a ne nužno da neko drugi utječe na redovito obavljanje službene dužnosti, što je u biti sukus korupcije). Fokus će, dakle, biti ipak na onim djelima gdje je korupcija (najčešće kao podmićivanje) izražena u opisu djela: dakle, na primanje dara i drugih oblika koristi, davanje dara i drugih oblika koristi, protuzakonito posredovanje i, mada se ne radi nužno o djelu gdje je koruptivno ponašanje konstitutivni element djela, ali je opći delikt iz ove skupine i podrazumijeva postupanje sa namjerom pribavljanja protuzakonite koristi (i kao takvo, najčešće određenu razinu utjecaja na nezakonito obavljanje službe, čime se ostvaruje materijalni supstrat korupcije), zloupotrebu položaja ili ovlaštenja (tzv. „klasični“ korupcijski delikti).

A. Primanje dara i drugih oblika koristi¹⁰²

U krivičnopravnoj teoriji postoji shvatanje da objekt zaštite ovog djela nije službena dužnost, nego mu je cilj sprječavanje nezakonitog sticanja imovinske koristi (Lazarević, 1998.). Međutim, iz činjenice da se primanje ili zahtijevanje dara vrši s ciljem utjecaja na zakonito i redovito obavljanje službene dužnosti, te da se postupanjem motiviranim vlastitim, a ne interesima službe, podriva povjerenje građana u vlast, govori u prilog tomu da je svrstavanje ovog krivičnog djela u skupinu djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti, ipak pravilno i opravdano.

Ovo krivično djelo (nazvano i pasivno podmićivanje), može se javiti u tri oblika: primanje dara ili druge koristi(mita) ili njihova obećanja da bi se izvršila nezakonita službena radnja (pravo pasivno podmićivanje); ukoliko se prima mito da bi se izvršila zakonita službena radnja, govorit će se o drugom obliku ili tzv. nepravom pasivnom podmićivanju; i, primanje mita poslije izvršenja službene radnje (naknadno podmićivanje).

Radnja pravog pasivnog podmićivanja je zahtijevanje ili primanje dara ili neke druge koristi, odnosno primanje obećanja dara ili kakve druge koristi. Zahtijevanjem se u ovom kontekstu smatra svaki oblik ponašanja (poput npr. izjave, ali ne isključivo) koji implicira da se kao protuusluga za nedopuštenu radnju (koju će službenik učiniti) očekuje dar ili kakva druga korist. Dar ili korist se može primiti na različite načine- uzimanjem, davanjem saglasnosti da se prihvata dar, itd. (Petrović, Jovašević, [b] 2005.). Moguće je da se dar zahtijeva ili prima i preko posrednika- ipak će se ući u kažnjivu zonu i krivično odgovarati za podmićivanje. Za postojanje djela je irelevantno od

¹⁰² Član 217. KZ BiH; član 380. KZ F BiH; član 351. KZ RS; član 374. KZ BD BiH.

koga je potekla inicijativa, podmititelja ili podmićenog. Djelo je svršeno samim zahtijevanjem ili primanjem dara ili kakve druge koristi, odnosno njihovim obećanjem. Ukoliko je nezakonitim postupanjem službenog lica u vezi sa primanjem mita ostvareno i biće nekog drugog krivičnog djela (npr. sačinjena je lažna službena isprava), postoće realni heterogeni stjecaj tog i djela primanja dara ili druge koristi.

U pogledu radnje izvršenja, drugi oblik djela primanja dara ili drugog oblika koristi (nepravo pasivno podmićivanje) je isto kao i krivično djelo pravog pasivnog podmićivanja, s tom razlikom što je radnja, koja je predmetom korupcijskog dogovora, zakonita (službena radnja koja bi se svakako morala izvršiti ili neizvršena službena radnja koja se nikako i ne bi smjela izvršiti).

Čak i ukoliko se nakon izvršene službene radnje zahtjeva ili primi mito, ne prestaje odgovornost službene osobe: činjenica da se i na ovaj način, iako *post festum*, utječe na zakonito i neovisno obavljanje službenih zadataka, povlači krivičnu odgovornost (naknadno podmićivanje). Irrelevantno je pri tomu da li je poduzeta ili nepoduzeta radnja u vezi koje se zahtjeva ili prima mito zakonita ili nezakonita, a djelo je svršeno zahtijevanjem ili primanjem dara ili kakve druge koristi.

U pogledu krivnje, zahtjeva se direktni umišljaj.

Prema zakonu, primljeni dar ili imovinska korist će se obavezno oduzeti.¹⁰³

¹⁰³ U odnosu na zakonski opis djela iz člana 217. KZ BiH, KZ RS u članu 351., kojim propisuje ovo djelo, ne rabi naziv *Primanje dara i drugih oblika koristi*, nego *Primanje mita*. Sem toga, ovo je djelo stavljeno na prvo mjesto u glavi devetnaestoj KZ BiH, a u KZ RS nešto poslije. U samom opisu djela, u KZ RS ne stoji izričito strano službeno lice kao mogući počinilac, ali je ono obuhvaćeno u članu 147. KZ RS, kojim se definira službeno lice, tako da je opis ipak isti. Mala razlika postoji i u kaznama (strožije kažnjavanje u KZ BiH

B. Davanje dara i drugih oblika koristi¹⁰⁴

Opravdanost svrstavanja ovog djela u skupinu djela korupcije, protiv službene i druge odgovorne dužnosti „izraz je nastojanja zakonodavca da osigura poštenu i nekorumpiranu administraciju ne samo inkriminiranjem onih ponašanja koji to onemogućavaju u okvirima same te administracije, već i svim nedopuštenim posezima u te okvire koji dolaze izvana“ (Derenčinović, 2001: 253).

Krivično djelo davanja dara ili drugih oblika koristi (poznato i kao aktivno podmićivanje) pojavljuje se u tri oblika: pravo aktivno podmićivanje; nepravno aktivno podmićivanje; i posredovanje u davanju mita (naknadno aktivno podmićivanje je moguće, ali nije kažnjivo).

Pravo aktivno podmićivanje postoji kad se službenom licu dâ (učini) dar ili druga korist, ali isto tako i ukoliko se ona samo obeća, da izvrši nezakonitu, odnosno da ne izvrši zakonitu službenu radnju. Prema navedenom, činjenica da neko obeća kakvom javnom dužnosniku dar ili drugu korist kao protuuslugu za nešto što bi on, postupanjem suprotno interesima službe, trebao učiniti ili propustiti da učini, povlači krivičnu odgovornost, neovisno od toga je li radnja koja je predmetom podmićivanja (ili eventualno pokušaja podmićivanja), doista i poduzeta. Obećanje dara može se učiniti neposredno ili preko drugih lica (pa i preko više posrednika), što važi i za davanje dara. Iako to u KZ BiH nije eksplicitno navedeno, dar ili druga korist mogu biti obećani ili dani ne samo službenoj ili odgovornoj osobi, nego „i nekoj drugoj koja je s

u st. 1. i 3., ali blaže za djelo iz st. 2). Odredbe KZ F BiH i KZ BD BiH su identične onim u državnom zakonu.

¹⁰⁴ Član 218. KZ BiH; član 381. KZ FBiH; član 352. KZ RS; i član 375. KZ BD BiH.

njom u vezi, poput bračnog druga, djeteta, prijatelja, itd.” (Derenčinović, 2001: 264).

Nepravo aktivno podmićivanje je slično prethodnom obliku djela davanja dara ili drugog oblika koristi, a glavna razlika je u tomu što se na primatelja mita (podmićenog) utječe da u okviru svog ovlašćenja izvrši službenu radnju koju bi morao izvršiti, odnosno da ne izvrši službenu radnju koju ne bi smio izvršiti (drugim riječima, da bi izvršio zakonitu radnju, odnosno da ne bi izvršio nezakonitu službenu radnju).

Posredovanje u davanju mita je preduzimanje svake djelatnosti kojom se doprinosi da dar ili druga korist bude data službenoj ili odgovornoj osobi ili da joj bude obećana (Petrović, Jovašević, [b] 2005.). Ovo može biti realizirano npr. prenošenjem poruka između podmititelja i podmićenog.

U pogledu krivnje potreban je umišljaj.

Prema KZ BiH, primljeni dar ili imovinska korist će se obavezno oduzeti, a u slučaju iz st. 3. predviđen je fakultativni osnov za vraćanje mita licu koje ga je dalo.¹⁰⁵

C. Protuzakonito posredovanje¹⁰⁶

Krivično djelo se sastoji u primanju nagrade ili druge koristi da se korištenjem svog službenog ili utjecajnog položaja posreduje da se učini ili ne učini neka službena radnja (Petrović,

¹⁰⁵ Kao i kod pasivnog podmićivanja, i aktivno podmićivanje je djelomice različito uređeno u KZ RS (što ne važi za odredbe KZ FBiH i KZ BD BiH), i to kako u sistematizaciji i nazivu djela, kao i u pogledu mogućeg počinjoca, tako i u pogledu propisane kazne, jer je za nepravo aktivno podmićivanje u KZ BiH alternativno predviđena i novčana kazna, a u KZ RS ne. Ostale su odredbe identične.

¹⁰⁶ Član 219. KZ BiH; član 382. KZ FBiH; član 353. KZ RS; član 376. KZ BD BiH.

Jovašević, [b] 2005.), tako da zakonodavac propisuje tri oblika ovog djela: posredovanje da se izvrši zakonita (dozvoljena) službena radnja; posredovanje da se izvrši nezakonita službena radnja; i, posredovanje na vršenje nezakonite službene radnje uz primanje nagrade ili druge koristi.

Prvi oblik krivičnog djela postoji kad neko lice primi nagradu ili kakvu drugu korist da korištenjem svojeg službenog ili utjecajnog položaja u institucijama Bosne i Hercegovine posreduje u vršenju zakonite službene radnje.¹⁰⁷

Posredovati znači utjecati na službenu ili drugu osobu u vezi sa radnjama iz njezina službena djelokruga. Nije od značaja na koji se način vrši posredovanje: nagovaranjem, pismeno ili usmeno, obećanjem dara, nagrade ili druge koristi, stavljanjem u izgled općenito neke povoljnosti za onoga na koga se utječe, itd. Kao i kod drugih korupcijskih delikata, nije bitno od koga je potekla inicijativa na posredovanje. Irrelevantno je i za koga je nagrada primljena (sebe ili drugog).

Drugi oblik krivičnog djela postoji kad se protuzakonito posreduje da se izvrši nezakonita radnja (da se izvrši službena radnja koja se ne bi smjela izvršiti odnosno da se izvrši službena radnja koja bi se morala izvršiti). Djelo je dovršeno samim utjecanjem na službeno lice da izvrši ili ne izvrši kakvu radnju: ako je, pak, za to primljena nagrada ili kakva druga korist, radiće se o trećem obliku ovog djela.

Treći oblik krivičnog djela protuzakonitog posredovanja postoji kada je za posredovanje na nezakonito vršenje službene dužnosti primljena nagrada ili kakva druga korist, pri čemu je

¹⁰⁷ Iako to nije u zakonu izričito navedeno, iz odnosa ovog oblika sa oblikom ovog djela iz st. 2., prozilazi zaključak da se u prvom obliku djela protuzakonitog posredovanja radi o posredovanju na vršenje zakonite službene radnje.

irelevantno kada je korist primljena (prije ili poslije posredovanja), ali je bitno da je posredovanje doista učinjeno.

Učinilac djela može biti bilo koje lice koje koristi svoj službeni ili utjecajni položaj u institucijama BiH da se izvrši zakonita ili nezakonita službena radnja.

U pogledu krivnje potreban je umišljaj.¹⁰⁸

D. Zloupotreba položaja ili ovlaštenja¹⁰⁹

Osnovni oblik ovog krivičnog djela postoji kad službena ili odgovorna osoba iskorištavanjem svog službenog položaja ili ovlašćenja, prekoračenjem granica svoje službene ovlasti ili neizvršavanjem službene dužnosti, pribavi sebi ili drugom kakvu korist, nanese štetu drugome ili teže povrijedi prava drugoga (Tomić, 2003.).

Ukoliko službeno lice, s namjerom pribavljanja sebi ili drugom kakve koristi, odnosno nanošenja štete drugome, preduzima radnju koja je u okviru njegovog ovlašćenja, ali to ne čini u interesu službe, nego upravo motivirano pomenutim nezakonitim namjerama, govorit ćemo o iskorištavanju (prvom obliku djela) službenog položaja ili ovlašćenja.

Prekoračenje granica službenog položaja ili ovlaštenja postoji kad službeno lice vrši službene radnje koje su izvan njegovih

¹⁰⁸ I djelo protuzakonitog posredovanja KZ RS nešto drugačije uređuje. Naime, u st. 3. člana 353. KZ RS, predviđen je poseban teži oblik djela koji će postojati ako djelo iz st. 2. učinjeno u vezi s pokretanjem ili vođenjem krivičnog postupka (kvalifikacije koje u KZ BiH nema). Sem toga, KZ RS u st. 5. predviđa krivičnopravnu mjeru oduzimanja nagrade i imovinske koristi pribavljene ovim djelom, odredba koja u KZ BiH ne egzistira. Odredbe iz državnog krivičnog zakona identične su onim u KZ F BiH i KZ BD BiH.

¹⁰⁹ Član 220. KZ BiH; član 383. KZ FBiH; član 347. KZ RS; i član 377. KZ BD BiH.

ovlasti, odnosno nadležnosti, i to istom namjerom kao u prethodnom obliku ovog krivičnog djela. Službeno lice poduzima službene radnje koje same po sebi nisu nezakonite i na čije je izvršenje neko ovlašćen, ali ne službena osoba koja ih poduzima (Pavišić, Veić, 1999: 550).

Neizvršenje službene dužnosti postoji kad službeno lice ne izvrši službenu radnju koja je iz njegove nadležnosti koju je bilo dužno izvršiti ili kad tu radnju izvršava tako da se ne može postići cilj koji njenim preduzimanjem treba ostvariti, iz čega prozilazi da je djelo moguće izvršiti i činjenjem i nečinjenjem (Lazarević, 1998). Radi se o namjernom i voljnem propuštanju službene radnje koja je u okviru službene ovlasti službenog lica i koju je dužno poduzeti.

Djelo je dovršeno kad je zloupotrebom položaja ili ovlaštenja pribavljen protupravna korist, imovinske ili neimovinske prirode, što se može postići primanjem određenih materijalnih dobara (novac ili drugi predmeti od vrijednosti), ali i besplatnih usluga, otpisivanjem duga, i sl. Nanesena šteta također može biti materijalna i nematerijalna. Korist, kao obilježje ovog djela, se može ostvariti i u onim slučajevima kad je ona pribavljena za poduzeće, ustanovu ili organ u kojem službeno lice radi.

Izvršilac može biti samo službeno lice u institucijama Bosne i Hercegovine (*delictum proprium*). U pogledu krivice potreban je direktni umišljaj.

Teži oblici postoje ako je krivičnim djelom iz stavka 1. ovoga člana pribavljenja imovinska korist koja prelazi 10.000 KM (st. 2.), odnosno 50.000 KM (st. 3.). Kao i za druga djela za koja zakonodavac predviđa teži oblik, i za teže oblike krivičnog djela zloupotrebe položaja ili ovlašćenja, u pogledu teže posljedice potreban je barem nehat.¹¹⁰

¹¹⁰ U pogledu većine korupcijskih delikata odredbe u državnom krivičnom zakonu i KZ RS nisu iste. Djelo *Zloupotrebe položaja ili ovlasti* također nije

II. Posebne istražne radnje prema krivičnom zakonodavstvu BiH i borba protiv korupcije

A. Pojam, načela i uslovi za primjenu posebnih istražnih radnji

Krivično pravo je, kako je naprijed kazano, *extrema ratio societatis* u suprotstavljanju kriminalitetu.¹¹¹ Cilj je krivičnog postupka (kao postupka kojeg krivično procesno pravo uređuje) utvrđivanje je li počinjeno krivično djelo, ko ga je počinio, je li počinilac kriv i mogu li se na počinjoca primjeniti krivične sankcije.

iznimka. Tako je u članu 347. kojim se propisuje djelo zloupotrebe položaja ili ovlašćenja u KZ RS, posebnim stavovima razdvojena tzv. koristoljubiva i nekoristoljubiva zloupotreba službenog položaja ili ovlasti (Savjet/Vijeće Evrope: Evropska Komisija [knj. 2], 2005: 1760) (ovisno od toga da li se djelom smjera pribaviti neimovinska korist ili drugom nanijeti kakva šteta, ili se djelom namjerava pribaviti imovinska korist). Za nekoristoljubivu zloupotrebu je predviđena blaža kazna, a kazne su za teže oblike djela u KZ RS blaže nego u KZ BiH; ali je zato u KZ RS predviđena i kvalifikacija koristoljubive zloupotrebe koja postoji ako je djelom nanesena znatna šteta ili je došlo do teže povrede prava drugog. Pribavljanje koristi, nanošenje štete drugome ili povreda tuđih prava, s druge strane, uvjet je za ostvarenje bića inkriminacije iz člana 220. KZ BiH. U protivnom, radilo bi se o pokušaju koji je kažnjiv. Odredbe KZ BD BiH i KZ F BiH su identične državnim.

Sem toga, u Glavi dvadesetsedmoj KZ RS, koji propisuje krivična djela protiv službene dužnosti, nalaze se još dva djela: član 358. *Iznuđivanje iskaza*, i član 359. *Povreda ljudskog dostojanstva zloupotrebom službenog položaja ili ovlašćenja*, koja su u drugim krivičnim zakonima svrstana u grupu krivičnih djela protiv slobode i prava građana.

¹¹¹ Ovdje se referira na krivično pravo u širem smislu, tj. cjelinu koju čini krivično materijalno, krivično procesno pravo i pravo izvršenja kazni odnosno drugih krivičnih sankcija (Krapac, 1996.). Usp. Petrović, Jovašević, 2005.

Istraga je prvi stadij redovitog krivičnog postupka. Radnje kojima se ostvaruju ciljevi istrage nazivaju se istražnim radnjama, odnosno radnjama dokazivanja.¹¹² Radnje dokazivanja su uređene propisima zakonâ o krivičnom/kaznenom postupku. Ovaj faktum determinira i njihovu vrijednost u glavnom dijelu postupka- na njima sud zasniva svoju odluku. Obzirom da je svrha istrage, naime, prikupljanje dokaza i podataka koji su potrebni da bi se moglo odlučiti hoće li se podići optužnica ili obustaviti postupak, to je pravilno i pravovremeno izvođenje ovih radnji od iznimne važnosti za daljni tijek postupka. Na temelju rezultata istrage se postupak protiv određenog lica, odnosno u određenom krivičnom predmetu, obustavlja ili se podiže optužnica (kao procesni akt kojim započinje druga, finalna faza prethodnog krivičnog postupka). U radnje dokazivanja spadaju (uvjetno nazvane i „klasične“ istražne radnje): pretresanje stana, prostorija i osoba; privremeno oduzimanje predmeta i imovine; postupak sa sumnjivim stvarima; ispitivanje osumnjičenog; saslušanje svjedoka; uviđaj i rekonstrukcija; vještačenje.

Kao izraz modernizacije sistema pravosuđa, odnosno približavanja evropskim i svjetskim standardima i recentnim razvojnim tendencijama, ali i opredijeljenosti ka efikasnijem suprotstavljanju suvremenim oblicima kriminaliteta, poput organiziranog i korupcije, reformama Krivičnog zakona i Zakona o krivičnom postupku¹¹³ uvedeni su novi krivičnopravni

¹¹² Ovo je određenje koje se koristi u zakonima o krivičnom postupku od reforme krivičnog pravosuđa u BiH 2003. godine, i to u Zakonu o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, br. 3/03) (u dalnjem tekstu ZKP BiH), Zakonu o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BD BiH, br. 7/00) (u dalnjem tekstu ZKP BD BiH), Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik RS, br. 50/03) (u dalnjem tekstu ZKP RS); u Zakonu o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH, br. 36/03) (u dalnjem tekstu ZKP FBiH) rabi se pojma dokazne radnje.

¹¹³ Na svim razinama teritorijalno-administrativnog ustroja BiH.

instituti. Novum u ovom smislu su i posebne istražne radnje, koje su upravo izraz nastojanja sveobuhvatnijeg i potpunijeg krivičnoprocesnog instrumentarija u borbi protiv suvremenih oblika ugrožavanja, nerijetko svrstavajući ovdje i korupciju. Ključni razlog uvođenja posebnih istražnih radnji u sistem pravosuđa valja tražiti u povećanju efikasnosti rada organa krivičnog postupka, koji se tradicionalnim istražnim radnjama nisu bili u stanju adekvatno suprotstaviti savremenim pojavnim oblicima kriminaliteta. U biti ove radnje predstavljaju privremeno ograničavanje osnovnih ljudskih prava i sloboda (inače neprikosnovene ustavne kategorije)¹¹⁴ u postupku prikupljanja podataka i dokaza neophodnih za sprovođenje krivičnog postupka, ukoliko postoje osnovi sumnje da je osoba (sama ili s drugim osobama), učestvovala u činjenju pojedinih težih krivičnih djela. Primjenu posebnih istražnih radnji, kao specifikuma u instrumentariju radnji i mjera koje stoje na raspolaganju istražnim djelatnicima, karakterizira legalitet (zakonski katalog istražnih radnji, tj. tačna određenost koje se posebne istražne radnje mogu poduzeti, te zakonski katalog krivičnih djela u odnosu na koje se mogu odrediti posebne istražne radnje, te zakonski ograničeno trajanje),¹¹⁵ supsidijarnost (posebne se istražne radnje mogu odrediti samo ako se dokazi ne mogu pribaviti upotrebom klasičnih istražnih, tj. radnji dokazivanja, odnosno, kako je to u zakonu određeno, „ako se na

¹¹⁴ Taj se teški sukob između načela učinkovitosti državnog represivnog aparata i temeljnih vrijednosti civiliziranog društva može riješiti samo postupno kroz tri koraka: pregrađivanjem opsega temeljnih prava (ne njihovim ukidanjem); utvrđivanjem glavnih unutarnjih regulacija temeljnog prava; i, određivanjem konkurentnih jakosti temeljnih prava u slučajevima njihova preklapanja međusobno ili s drugim legitimnim društvenim interesima. V. više Damaška, 1997.

¹¹⁵ Ovo je zapravo procesnopravni odraz načela zakonitosti u materijalnom krivičnom pravu. Naime, kao što u materijalnom krivičnom pravu važi načelo *nullum crimen sine lege*, tako u procesnom pravu vrijedi *nullus actus sine lege* (Krapac, 1997.).

drugi način ne mogu pribaviti dokazi ili bi njihovo pribavljanje bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama”), razmjernost (posebne se istražne radnje mogu odrediti samo u odnosu na teža krivična djela i mogu trajati srazmjerno trajanju teškoće koja onemogućava prikupljanje dokaza na drugi način) i sudski nadzor njihova provođenja (koji se očituje u zahtjevu da se posebne istražne radnje mogu poduzeti samo na temelju odluke suda, a na zahtjev tužitelja, kao i u činjenici da provjeru da li je postupljeno u skladu sa naredbom vrši sudija za prethodni postupak).¹¹⁶

Prema zakonskim odredbama (u ovom dijelu identičnim u svim zakonima), protiv osobe za koju postoje osnovi sumnje da je sama ili s drugim osobama učestvovala ili učestvuje u učinjenju krivičnog djela (za koje odgovarajući zakonski propisi predviđaju da je to moguće),¹¹⁷ mogu se odrediti posebne istražne radnje, ako se na drugi način ne mogu pribaviti dokazi ili bi njihovo pribavljanje bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama. Iz navedenoga prozilazi supsidijarnost u primjeni posebnih istražnih radnji. Već je naznačeno da posebne istražne radnje „diraju“ u neprikladne ustavne, ali i međunarodno priznate i zaštićene kategorije (pravo na privatnost, poštivanje porodičnog života, stana i prepiske, itd.). Protupravnost, koja bi

¹¹⁶ Prema Pavišiću (2003.), načela na kojima se temelji ustroj i primjena posebnih istražnih radnji i aktivnosti jesu: neophodnost; odluka suda; postojanje određene vjerojatnosti u vezi sa krivičnim djelom; zakonski katalog krivičnih djela za koje se mogu odrediti radnje; zakonska određenost radnji koje se mogu poduzeti; određenost osobe ili krivične stvari koje su predmetom izvođenja ovih radnji; vremenska limitiranost njihova izvođenja. Usporedimo li ova načela s onim deskribiranim u tekstu, uvidjet ćemo da je ovaj, nešto precizniji pristup elaboraciji načela primjene posebnih istražnih radnji, zapravo najvećim dijelom korespondira onome naznačenom u tekstu. Tako je primjerice vremenska limitiranost izvođenja posebnih istražnih radnji sadržana u načelima legaliteta i sudskog nadzora.

¹¹⁷ Ovo je različito uređeno u zakonima o krivičnim postupcima u BiH. V. infra komentar uz član 117. ZKP BiH.

inače karakterizirala postupanje policijskih ili drugih službenika ukoliko bi se zadiralo u pomenute kategorije, isključena je pomenutom zakonskom odredbom.

Tužilac mora, u obrazloženom prijedlogu za određivanje posebne istražne radnje, koncizno izraziti osnove sumnje da je određena osoba počinila krivično djelo u odnosu na koje se zahtijeva određivanje te radnje. Ovime se izbjegava eventualna zloupotreba.¹¹⁸

Tužilac na temelju osnova sumnje podnosi obrazloženi prijedlog sucu za prethodni postupak, u kojem u strogom propisanoj formi iznosi potrebu i „opravdava“ primjenu posebnih istražnih radnji. Međutim, iako koristi istu formulaciju, ipak se kod primjene posebnih istražnih radnji zahtijeva određeni viši stupanj i razina prethodnih aktivnosti nego kod inicijalnih postupanja policijskih dužnosnika po saznanju da je počinjeno krivično djelo. Ta sumnja, dakle, mora pružiti osnovu za zaključak da je osoba involvirana u počinjenje nekih od djela za koje zakonodavac predviđa da se posebne istražne radnje mogu odrediti i sprovesti. Kao i kod „klasičnih“ radnji dokazivanja, i kod posebnih istražnih radnji, istraga (u smislu postojanja naredbe o sprovоđenju istrage) ne mora formalno biti započeta.

U članu se 117. ZKP BiH određuju krivična djela za koje se mogu primjeniti posebne istražne radnje o kojima je bilo riječ u prethodnom dijelu. To su:

- a) krivična djela protiv integriteta Bosne i Hercegovine;

¹¹⁸ Jedino odstupanje od ovog pravila postoji kod posebne istražne radnje nadziranog prijevoza i isporuke predmeta krivičnog djela, u kojem slučaju je moguće poduzeti ove radnje i kad osoba prema kojoj se one trebaju poduzeti nije individualizvana (naravno, uz ispunjenje ostalih uslova za primjenu posebnih istražnih radnji) (Sijerčić- Čolić et al., 2005.).

- b) krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom;
- c) krivična djela terorizma;
- d) krivična djela za koja se prema zakonu može izreći kazna zatvora najmanje tri godine ili teža kazna.¹¹⁹

Zakonodavac usvaja kombinirani pristup u određivanju djela za koje postoji mogućnost određivanja posebnih istražnih radnji. U tačkama a), b) i c) primjenjuje se model grupnog određivanja krivičnih djela za koja se mogu upotrijebiti posebne istražne radnje (za svako krivično djelo iz navedenih skupina krivičnih djela se mogu odrediti posebne istražne radnje), a u slučaju iz tačke d) zakonodavac se pak u katalog inkriminacija za koje mogućnost postoji upotrebe ovih radnji, odlučuje za generalnu klauzulu propisujući kao kriterij mogućnost izricanja kazne zatvora najmanje tri godine ili teže kazne. Činjenica da se radi o težim krivičnim djelima (skupina krivičnih djela kojima se napadaju temeljne vrijednosti BiH države [tačka a]), univerzalne svjetske vrijednosti na koja se nerijetko referira i kao međunarodna krivična djela [tačka b]), terorizam (kao generička oznaka za niz protupravnih ponašanja koja gotovo redovito podrazumijevaju politički motiviranu upotrebu sile, kojim se napada na demokratiju, politički, ekonomski i socijalni poredak države [tačka c]), te na „konvencionalne“ delikte sa posebnim zakonskim minimumom kazne od tri godine, ukazuje na razmjernost primjene ovih radnji i mjera (tačka d). Obzirom,

¹¹⁹ ZKP FBiH i ZKP BD BiH kao materijalnopravnu osnovu za određivanje posebnih istražnih radnji predviđaju samo uslov iz tačke d) ZKP BiH (i odgovarajuće odredbe iz čl. 227. st. 1. ZKP RS). Obzirom da posebni minimum, tj. mogućnost izricanja kazne zatvora od tri godine ili više, pored pomenute razlike u pogledu skupina krivičnih djela, nije uniformno reguliran u pomenutim kodifikacijama, niti ovaj uslov nije unificirana osnova za primjenu posebnih istražnih radnji. Drugim riječima, mogućnosti za primjenu pomenutih radnji i mjera nije niti u ovom pogledu identična u svim zakonima na teritoriji BiH.

naime, da se njima zahvata u osnovne prava i slobode čovjeka, kao najviše ustavne, ali i općenito ljudske kategorije, njihova je aplikacija ograničena samo na netom pomenuta teža krivična djela.

Posebne istražne radnje se mogu preduzeti samo na osnovu (pismene ili usmene) naredbe sudske za prethodni postupak, a na obrazloženi prijedlog tužitelja. Naredba kojom se određuje sprovođenje ovih radnji redovito je u pisanoj formi i mora sadržavati podatke o osobi protiv koje se radnja poduzima, osnove sumnje da je osoba sama ili s drugim učestvovala ili učestvuje u učinjenju krivičnog djela iz kataloga inkriminacija iz čl. 117. ZKP BiH, razloge za njeno poduzimanje, naznačavanje radnje za koju se zahtjeva donošenje naredbe, način njena sprovođenja, te obim i trajanje radnje. Samo u slučaju da se pismena naredba ne može dobiti na vrijeme i ako postoji opasnost od odlaganja, posebna se istražna radnja može poduzeti na temelju usmene naredbe sudske za prethodni postupak. Vremenski je primjena posebnih istražnih radnji ograničena na jedan, odnosno šest mjeseci. Ono što je za akte korupcije posebice značajno jest faktum da se zahtjev za simulirano davanje potkupnine može odnositi samo na jednokratni akt, a zahtjev za svaku narednu radnju protiv iste osobe mora sadržavati razloge koji opravdavaju njenu upotrebu.

Posebne istražne radnje poduzimaju policijski organi, a preduzeća koja vrše prijenos informacija dužna su tužitelju i policijskim organima omogućiti provođenje mjere nadzora i tehničkog snimanja telekomunikacija.

B. Vrste i sadržaj posebnih istražnih radnji

Koje se posebne istražne radnje mogu poduzeti, određeno je u članu 116. stav 2. tačkama a)- g) ZKP BiH.¹²⁰ To su:

- nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija (tač. a);
- pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko srađenje podataka (tač. b);
- nadzor i tehničko snimanje prostorija (tač. c);
- tajno praćenje i tehničko snimanje osoba i predmeta (tač. d);
- prikriveni istražitelj i informator (tač. e);
- simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine (tač. f);
- nadzirani prijevoz i isporuku predmeta krivičnog djela (tač. g).¹²¹

Istražna radnja iz tač. a), nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, podrazumijeva tajni nadzor (nerijetko označavana i kao presretanje [Interception])¹²² komunikacijskih poruka, i/ili tehničko snimanje istih. Najčešće će se (mada ne isključivo) raditi o telefonskim razgovorima, ali dakako da se može odnositi na i sva tehnička sredstva koja služe za prijenos informacija, pa i, ono što je u suvremenim uslovima komuniciranja i prijenosa podataka posebice značajno, elektronsku poštu. Mjere kolokvijalno označavane kao „prisluškivanje“, koje u svom radu primjenjuju službe državne sigurnosti, ne treba identificirati sa posebnim istražnim

¹²⁰ Odnosno u čl. 116 ZKP BD BiH, čl. 130 ZKP FBiH i čl. 226 ZKP RS.

¹²¹ Jedino ZKP RS ne predviđa infomatora kao posebnog oblika istraživanja.

¹²² Mada presretanje komunikacijskih poruka podrazumijeva samo nadzor u momentu dok komunikacija traje, dok nadzor u širem smislu (primjerice, kod nadzora elektronske pošte), implicira i uvid u sadržaj poruke i nakon što je komunikacija završena.

radnjama koje se poduzimaju tijekom i za potrebe krivičnog postupka. Nadzor i tehničko snimanje komunikacija kao prikrivena istražna radnja može se odrediti i prema osobi za koju postoje osnovi sumnje da izvršiocu krivičnog djela, odnosno od izvršioca krivičnog djela prenosi informacije u vezi s krivičnim djelom.

Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka posebna je istražna radnja kojom se dolazi do podataka, odnosno dokaza važnih za krivični postupak, i to „upoređivanjem ličnih podataka građana koji su obrađeni u odgovarajućim bazama podataka s podacima i registrima koji se nalaze u okviru policijskih evidencija“ (Sijerčić-Čolić, 2005: 352).

Nadzor i tehničko snimanje prostorija ima za cilj prikupljanje podataka o komunikacijama u određenom prostoru, neovisno od oblika u kojem se one ostvaruju (pisani, zvučni, itd.). Ovdje spadaju i optičko i akustično snimanje određenog prostora (Sijerčić-Čolić, 2005: 356), te dakako aktivnosti koje se u nadziranom prostoru odvijaju, poput davanja i primanja mita. Uzmu li se u obzir teškoće dokazivanja koruptivnih aktivnosti, ovo se čini vrijednom mjerom u poboljšanju kriminalističkih i dokaznih učinaka istrage.

Tajno praćenje i tehničko snimanje osoba i predmeta, „posebna je vrsta kriminalističke opservacije“ (Pavišić, 2003: 261). *Ratio* upotrebe ove prikrivene radnje jest prikupljanje podataka o kretanju osoba koje su predmetom praćenja, kontaktima koje one ostvaruju (koje mogu uputiti na druge osobe koje bi mogle biti uključene u počinjenje djela koje je povod ovoj istražnoj radnji), njihovom snimanju radi osiguranja dokaza u postupku, kao i u prikupljanju podataka o postupanju s određenim predmetima.

Prikriveni istražitelj je policijski službenik, koji djeluje tajno ili prikriveno, koji se sa promijenjenim identitetom nastoji uključiti u kriminalnu sredinu, te obavještavati o svim njezinim

kriminalnim aktivnostima koje su od značaja za buduće uspješno vođenje krivičnog postupka. Opravdanost upotrebe ovog oblika istraživanja, čini se, ne leži toliko u mogućnosti svjedočenja ovakvog službenika u glavnom dijelu krivičnog postupka,¹²³ nego ponajprije u kriminalističko-heurističkom smislu (osnova i smjernice za poduzimanje kriminalističkih, dakle vanprocesnih aktivnosti). Obzirom da je upotreba prikrivenih istražitelja kompleksan, ozbiljan pothvat, koji zahtijeva kvalitetnu pripremu i nerijetko nosi određeni stupanj opasnosti za onoga koji nastupa u ulozi prikrivenog istražitelja, preporuka je da ove aktivnosti poduzimaju iskusni i posebno sposobljeni policijski djelatnici.

Simulirani otkup posebna je istražna radnja koja je osobito pogodna za otkrivanje krivičnih djela nedopuštene trgovine, neovlaštenog prometa opojnim drogama, itd. Sastoji se u kupovanju predmeta koji su na bilo koji način povezani sa krivičnim djelom. Za krivična djela za koje je karakterističan visok stupanj tajnovitosti, poput korupcije, čija je daljnja značajka i poseban savez i dogovor počinitelja (i podmititelju i podmićenom dakako da nije u interesu da se sazna za korupcijsku aktivnost), simulirano davanje potkupnine je izmimno značajan i vrijedan istražni postupak.¹²⁴ Legenda „počinitelja“, tj. policijskog službenika koji daje potkupninu,¹²⁵ (iako se može raditi i o osobi koja nije policijski službenik, odnosno koja je za potrebe izvođenja ove radnje angažirana), i

¹²³ V. infra komentar uz član 122. ZKP BiH.

¹²⁴ Često se primanje i davanje mita označavaju kao tzv. delicti susretanja. Delicti susretanja su takvi kod kojih počinioци vrše radnje koje se nalaze jedna nasuprot drugoj (Srzenić, Stajić, Lazarević, 1998.). Kod korupcije (odnosno, primanja i davanja mita kao sukusa korupcijske fenomenologije) se ipak ne mora uvijek raditi o deliktima susretanja. Moguće je da neka osoba nudi mito, a da onaj kojemu je ono namjenjeno ne pristane na njega. Podmititelj će ipak odgovarati za davanje mita.

¹²⁵ Iz ovog proizilazi da je moguća i kombinirana upotreba posebnih istražnih radnji. U netom opisanom slučaju se radi o prikrivenom istražitelju i simuliranom davanju potkupnine.

ovdje je ključna, te stoga zahtijeva temeljitu pripremu. Složenost simuliranog davanja mita se reflektira i u činjenici da je za uspješno izvođenje ove aktivnosti nužno osigurati označene predmete koje su objektom nezakonite transakcije (najčešće, ali ne isključivo, su to novčanice), jer je u protivnom mogućnost pribavljanja fizičkih dokaza (raspolaganje i posjed označenim novčanicama) slaba ili nikakva.

Kod posebne istražne radnje nadziranog prijevoza i isporuke predmeta krivičnog djela tajno se nadzire prijevoz i isporuka naznačenih predmeta s ciljem otkrivanja svih sudionika (posebice organizatora) nezakonitih aktivnosti.

Posebne istražne radnje simuliranog otkupa predmeta i simuliranog davanja potkupnine, te nadziranog prijevoza i isporuke predmeta krivičnog djela ne smiju se izvršavati tako da predstavljaju podstrekavanje na počinjenje krivičnog djela.¹²⁶ U tom slučaju ne vrijedi razlog isključenja protupravnosti, odnosno, npr. onaj ko bi utjecao na stvaranje odluke na primanje mita, reskirao bi da bude krivično odgovoran za sudjelovanje u počinjenju krivičnog djela primanja mita. Ovo s druge strane isključuje i osnovu za krivični progon podstrekavane osobe za krivično djelo izvršeno u vezi s radnjom podstrekavanja.

¹²⁶ Službenici koji poduzimaju navedene istražne aktivnosti ne smiju uticati da se kod izršioca krivičnog djela stvori ili učvrsti odluka za izvršenje krivičnog djela, ali isto tako nisu osuđeni na potpunu pasivnost. Drugim riječima, ukoliko odluka na izvršenje određenog krivičnog djela već postoji kod potencijalnog počinjoca, a sam čin izvršenja stvar je prigode, neće se raditi o podstrekavanju na krivično djelo. Isto tako, ukoliko policijski (ili ina) službenik provocira počinjenje krivičnog djela (primjerice, ponudi mito bez prethodno stvorene odluke podmićenog za primanjem dara ili druge koristi), radiće se o podstrekavanju na primanje mita.

C. Postupanje sa dokumentima i podacima pribavljenih upotrebom posebnih istražnih radnji

Zakonodavac izričito predviđa da se tehničke snimke, isprave i predmeti pribavljeni pd uslovima i na način propisan zakonom mogu koristiti kao dokaz u krivičnom postupku, odnosno sud na njima može zasnivati svoju odluku.¹²⁷

„Sudac sloboda“, kako se nerijetko (npr. Pavišić, 2005.) u literaturi naziva sudija za prethodni postupak, osigurava da se cijeli proces odvija u skladu sa strogo propisanim pravilima. Naime, prema članu 119. ZKP BiH, on provjerava valjanost postupka primjene posebnih istražnih radnji, i obavještava osobu protiv koje su radnje bile poduzete (dakle, tek nakon njihove primjene, jer bi, naravno, u protivnom slučaju one bile besmislene). Stavom 2. pomenutog člana se utvrđuje obaveza uništavanja informacija i podataka u slučaju obustave postupka ili ukoliko nisu potrebni za krivični postupak (dakako, u cilju zaštite podataka koji su pribavljeni upotrebom posebnih istražnih radnji, koji, kao što je primjećeno, spadaju u nepovredive ustavne kategorije).

O poduzetim posebnim istražnim radnjama tužitelj dostavlja pismeni izvještaj sudiji za prethodni postupak, koji, kao što je napomenuto, provjerava da li je postupljeno po njegovoj naredbi. Podaci i informacije pribavljeni upotrebom posebnih istražnih radnji se čuvaju dok se čuva sudski spis.

¹²⁷ Dakako, uz opasku da ocjenu o tomu da li prikupljeni podatak tj. činjenica ima vrijednost dokaza samostalno donosi sud tijekom glavnog postupka. U istrazi se, naime, podaci prikupljaju, nikako ne utvrđuju dokazi (Grubiša, 1980.).

Ukoliko se upotrebom posebnih istražnih radnji došlo do informacija koje se odnose na neko drugo krivično djelo, van kataloga krivičnih djela za koje posebne istražne radnje mogu odrediti, one se ne mogu koristiti kao dokaz u postupku.

Legalitet u poduzimanju radnji iz člana 116. ZKP BiH dodatno je osnažen odredbom iz člana 121. ZKP, na osnovu kojega se ustanavljava da, ukoliko su posebne istražne radnje poduzete bez naredbe sudije za prethodni postupak ili u suprotnosti s njom, Sud na tako pribavljenim podacima ili dokazima ne može zasnivati svoju odluku.

U članu 122. ZKP BiH se predviđa mogućnost da se prikriveni istražitelj i informator (kao modaliteti posebnih istražnih mjera), kao i osobe koje su provele istražne radnje simuliranog otkupa predmeta i simuliranog davanja potkupnine, mogu saslušati kao svjedoci o toku provođenja radnji. Oni se, na temelju ove zakonske odredbe, mogu saslušati kao svjedoci samo o toku provođenja posebnih istražnih radnji, ne i onome što su saznali posredno, odnosno nemajući direktno pristup izvoru informacija (svjedok po čuvenju).¹²⁸

¹²⁸ Naš se pravni sistem u ovom dijelu očito priklonio tzv. zabrani izvođenja deriviranih dokaza (*testes de auditu alieno*, Damaška, 2001.).

III. Organizacione jedinice policije i borba protiv korupcije

A. Uvod

Obzirom na specifičnost državnog ustrojstva Bosne i Hercegovine, u Bosni i Hercegovini trenutno postoje četri nivoa policijskih struktura raspoređena na državnom, entitetskom, kantonalnom i nivou Brčko Distrikta. Broj analiziranih zakonskih i podzakonskih akata, kojima se uređuje organizacija i funkcionisanje policije u pogledu borbe protiv korupcije je toliki da bi referiranje na njih prilikom iznošenja svakog zaključka bespotrebno opteretilo tekst ovog izvještaja pa se čitatelj upućuje da se sa zakonskim i podzakonskim propisima upozna u Prilogu br. 1. Osim toga, ovdje valja napomenuti da su analizom obuhvaćeni propisi koji su kao važeći dostavljeni od strane ministarstava unutrašnjih poslova.¹²⁹

B. Pregled strukture policijskih snaga u BiH

Trenutno na nivou države Bosne i Hercegovine ne postoje policijske snage organizirane na principu ministarstva unutrašnjih poslova. Međutim, u okviru Ministarstva sigurnosti BiH postoje određene organizacione jedinice koje u svojoj nadležnosti, pored ostalih pitanja, imaju i obavljanje određenih policijskih poslova i to naročito onih koji se odnose na pitanja istraga krivičnih djela. S obzirom na to, službenici uposleni u ovim organizacionim jedinicama se smatraju policijskim

¹²⁹ U ovoj fazi istraživanja propise su uskratili MUP Republike Srpske, MUP Hercegovačko – Neretvanskog kantona, MUP Zapadnohercegovačkog kantona i MUP Goraždanskog kantona.

službenicima pa su i njihova prava i obaveze uređena Zakonom o policijskim službenicima Bosne i Hercegovine.¹³⁰ To su Državna agencija za istrage i zaštitu¹³¹ i Državna granična služba.¹³²

Na entitetskom nivou djeluju Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske i Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske (MUP RS) je nadležno za obavljanje policijskih poslova na teritoriju Republike Srpske a poslove iz svoje nadležnosti obavlja u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima Republike Srpske¹³³ i ostalim zakonima koji uređuju rad ovog ministarstva. MUP RS je organizaciono podjeljen na pet centara javne bezbjednosti koji su direktno povezani sa sjedištem MUP-a RS. MUP RS je nadležan za obavljanje svih unutrašnjih poslova na području cijelog entiteta i u skladu sa tim djeluje na principima centralizacije i subordinacije. Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine (FMUP) je, za razliku od MUP-a RS, nadležan za obavljanje određenih policijskih poslova (v. dio C. dole) na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine, a poslove iz svoje nadležnosti, kao i saradnju sa kantonalnim ministarstvima unutrašnjih poslova, obavlja u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine¹³⁴ i ostalim zakonima koji uređuju pitanja iz nadležnosti ovog ministarstva. S obzirom na specifičnost pravnog uređenja Federacije Bosne i Hercegovine, na njezinom teritoriju određene unutrašnje poslove obavlja i deset kantonalnih

¹³⁰ Zakon o policijskim službenicima Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 27/04 i 63/04.

¹³¹ Zakon o državnoj agenciji za istrage i zaštitu BiH, Službeni glasnik BiH, br. 27/04 i 63/04.

¹³² Zakon o državnoj graničnoj službi, Službeni glasnik BiH, br. 50/04.

¹³³ Zakon o unutrašnjim poslovima Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 21/98, 18/99, 25/02, 43/02 i 48/03.

¹³⁴ Zakon o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 42/02.

ministarstava unutrašnjih poslova. Podijeljena nadležnost po pitanju unutrašnjih poslova između FMUP-a i kantonalnih MUP-ova se reflektuje na djelovanje FMUP-a na principima decentralizacije i koordinacije.

Pored već navedenih, unutrašnje poslove na jednom dijelu teritorija Bosne i Hercegovine, koji nije administrativni dio niti jednog entiteta, obavlja i Policija Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (PBDBiH). PBDBiH poslove iz svoje nadležnosti, kao i saradnju sa ostalim policijskim organima, obavlja u skladu sa Zakonom o policiji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine¹³⁵ i drugim zakonima koji uređuju rad PBDBiH.

C. Specijalizovane jedinice za borbu protiv korupcije

Kao što je već naglašeno ranije, analizom relevantnih međunarodnih pravnih instrumenata koje je BiH ratificirala, utvrđeno je da pojedinci i organizacione jedinice nadležne za borbu protiv korupcije moraju biti adekvatno specijalizirani za suprotstavljanje ovoj vrsti kriminaliteta. To znači da je na međunarodnom planu odavno shvaćeno da je korupcija specifičan oblik kriminaliteta te da opća znanja, kojima raspolažu pripadnici policijskih struktura, kao i opća organizaciona struktura policijskih snaga, nisu dostačni da se ti pojedinci i takve organizacione jedinice na odgovarajući način suprotstave tom društveno neprihvatljivom i, u svakom slučaju protivpravnom, fenomenu. U dalnjim izlaganjima prezentirani su nalazi o tome koje organizacione jedinice pojedinih policijskih snaga su nadležne za borbu protiv korupcije. O dostatnosti obrazovanja i specijalističkim znanjima pripadnika policije v. Dio IV.

¹³⁵ Zakon o policiji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, br. 2/00, 05/01, 02/02, 17/02, 06/03, 15/04, 42/04, 11/05, 33/05.

1. Državna Agencija za istrage i zaštitu (SIPA)

Nakon analize propisa kojim se reguliše rad Državne agencije za istrage i zaštitu¹³⁶ došlo se do saznanja da je Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Državne agencije za istrage i zaštitu sistematizovana posebna organizaciona jedinica za borbu protiv korupcije - Tim za privredni kriminalitet i antikorupciju. Tim za privredni kriminalitet i antikorupciju je sistematizovan u okviru Kriminalističko istražnog odsjeka koji se nalazi u okviru Kriminalističko istražnog odjeljenja koji je osnovna organizaciona jedinica agencije. Takva jedinica tj. tim postoji kako u sjedištu agencije tako i u regionalnim kancelarijama agencije. Iako svojim nazivom ukazuje da će se baviti privrednim kriminalitetom i antikorupcijom to ne bi smjelo ni u kojem slučaju umanjiti efikasnost borbe protiv korupcije. Dodatnu efikasnost tima bi trebala obezbjediti obavještajna podrška posebne organizacione jedinice "Odsjeka za kriminalističko obavještajne poslove i analizu" koji u svojoj organizacijskoj strukturi sadrži posebnu sekciju za analizu privrednog kriminala i korupcije. Time se borbi protiv korupcije daje karakteristika sistematičnosti, organizovanosti i operativne usmjerenosti. Također, u organizacionoj strukturi je predviđeno postojanje Odjeljenja za unutrašnju kontrolu koji će se između ostalog baviti i istraživanjem korupcije u Državnoj agenciji za istrage i zaštitu.

U borbi protiv korupcije SIPA načelno postupa kao operativno samostalna organizacija u skladu sa zakonom i na profesionalnim osnovama. U organizacionoj jedinici za borbu protiv korupcije postoji jedan tim sa 6 osoba sa visokom stručnom spremeom (VSS) i još 29 osoba u regionalnim kancelarijama gdje je 12 sa VSS spremom i 17 sa (srednjom stručnom spremom (SSS).

¹³⁶ V. Prilog broj 1.

Zakonom o Državnoj agenciji za istrage i zaštitu BiH je uspostavljena obaveza policijskih i drugih organizacija na svim nivoima, da pružaju pomoć i sarađuju sa SIPA-om po pitanjima iz njene nadležnosti, što u svakom slučaju uključuje i korupciju.

Međunarodna saradnja se obavlja preko Ureda za saradnju sa Interpolom.

2. Državna granična služba (DGS)

DGS je agencija za provedbu zakona koja je primarno zadužena za obavljanje poslova kontrole, obezbeđenja i nadgledanja državne granice i aerodroma. Međutim, prilikom obavljanja svojih redovnih dužnosti službenici DGS-a poklanjam posebnu pažnju otkrivanju i sprečavanju ne samo ilegalnih ulazaka u zemlju, nego i ilegalnoj prekograničnoj trgovini (ljudima, narkoticima, ukradenim vozilima), upotrebi krivotvorenih dokumenata, te borbi protiv terorizma i ostalih kriminalnih aktivnosti. Kako su navedene aktivnosti u fokusu DGS-a to je razumljivo da okviru DGS-a ne postoji posebna jedinica za borbu protiv korupcije. Ipak, kao što se može vidjeti iz statističkih podataka (v. Dio III), DGS se bavi i istraživanjem krivičnih djela korupcije. Borbu protiv korupcije vrši Centralni istražni ured kao i odjel Unutrašnje kontrole koji je organizaciona jedinica Direktorata DGS.

3. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske (MUP RS)¹³⁷

U funkcionalnom smislu MUP RS tzv. unutrašnje poslove obavlja posredstvom sedam uprava i drugih organizacionih jedinica. Pod pojmom 'unutrašnji poslovi' u RS se, između ostalog, smatraju i vršenje operativno-stručnih, upravno-pravnih i drugih poslova koji se odnose na spriječavanje vršenja krivičnih djela, otkrivanje krivičnih djela, pronalaženje, hvatanje i predaja počinilaca krivičnih djela nadležnim organima, zaštita javnog reda i mira, itd. Dakle, potpuno je jasno da i korupcija, kao fenomen koji se manifestira kroz počinjenje različitih krivičnih djela definiranih KZ-om RS, spada u nadležnost MUP-a RS. Jedna od sedam uprava je Uprava kriminalističke policije koja je organizovana kroz sedam odjeljenja. Rad Uprave kriminalističke policije usmjeren je, pored ostalog, na suzbijanje organizovanog kriminala, suzbijanje proizvodnje i prometa opojnih droga, privredni kriminal i korupciju, krađe motornih vozila kao i djela iz domena opštег kriminaliteta.

4. Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine (MUP FBiH)¹³⁸

Nadležnosti Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova su propisane Zakonom o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine i odnose se, pored ostalog, na suzbijanje krivičnih djela terorizma, međukantonalnog kriminala, stavljanja u

¹³⁷ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske je uskratio saradnju u ovoj fazi projekta pa je u ovom dijelu izveštaja informacija o specijaliziranoj anti-korupcijskoj policijskoj jedinici unutar te institucije izostala.

¹³⁸ Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine je uskratio saradnju u ovoj fazi projekta pa je u ovom dijelu izveštaja informacija o specijaliziranoj anti-korupcijskoj policijskoj jedinici unutar te institucije izostala.

promet opojnih droga, organizovanog kriminala, pronalaženje i lišenje slobode izvršilaca ovih krivičnih djela u skladu sa navedenim zakonom. Iako zakon ne pominje pojam korupcije izričito, na osnovu već dobro poznatih veza krivičnih djela korupcije sa krivičnim djelima organizovanog kriminala, kao i na osnovu činjenice da zbog svoje prirode korupcija vrlo često predstavlja međukantonalni kriminal, valja zaključiti da zajedno sa ostalim krivičnim djelima korupcija spada u nadležnost FMUP-a.

5. Kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova

Federacija Bosne i Hercegovine, kao što je to općepoznato, teritorijalno i administrativno je podijeljena na deset kantona. U svakom od kantona djeluju kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova, koja se sastoje od policijskih uprava formiranih na teritorijalnom i funkcionalnom principu. Policijske uprave se sastoje od dvije ili više policijskih stanica (opštinski nivo). Kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova imaju nadležnosti propisane kantonalnim zakonima o unutrašnjim poslovima (v. Prilog br 1.). Njihove nadležnosti ograničene su na područje kantona, a u obavezi imaju međukantonalnu saradnju i saradnju s Federalnim ministarstvom unutrašnjih poslova kao i sa SIPA-om. Osim održavanja javnog reda i mira na području kantona, nadležnosti se odnose i na organizovani kriminal, droge, terorizam i ostala kaznena djela. Provedena analiza je pokazala da niti jedno kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova nema posebnu organizacionu jedinicu nadležnu za pitanja korupcije. Organizacione jedinice koje se na kantonalnom nivou bore protiv korupcije van policije su uglavnom odjeljenja za privredni kriminalitet, a protiv korupcije u policiji to su odjeljena za unutrašnju kontrolu tj. jedinice za profesionalne standarde i uredi za pritužbe građana. Iz rečenog slijedi da se na

kantonalmom nivou, u smislu specijalizacije organizacionih jedinica za borbu protiv korupcije više značaja pridaje borbi protiv korupcije 'u policiji' nego 'van policije'.

6. Policija Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (PBDBiH)

PBDBiH ima potpunu, stvarnu i mjesnu nadležnost na području Brčko Distrikta propisanu Zakonom o Policiji Brčko Distrikta. U okviru PBDBiHa ne postoji specijalizovana jedinica za borbu protiv korupcije. Te poslove na teritoriji distrikta obavlja Jedinica kriminalističke policije u sklopu svojih nadležnosti u pogledu borbe protiv kriminala sa posebnim akcentom na organizirani kriminal. Pored ove jedinice, u PBDBiH postoji i Jedinica za profesionalne standarde koja se bavi istraživanjem korupcije u samoj policiji. Jedinica prati i vrši kontrolu zakonitosti u radu pripadnika Policije u vezi sa zloupotrebama službenog položaja, prekoračenja službenih ovlaštenja i eventualne umiješanosti u kriminalne aktivnosti. Dakle, niti PBDBiH u svojoj organizacionoj šemi ne predviđa posebnu jedinicu za borbu protiv korupcije.

IV. Etički kodeks, policija i korupcija

Nema sumnje da postoji direktna povezanost između profesionalnog poziva na jednoj i etičkog delovanja na drugoj strani; nije moguća nijedna profesija bez etike, niti etika bez profesionalnosti. U tom smislu treba znati da kodeks profesionalne etike ili etički kodeks profesije ne predstavlja ništa drugo nego skup etičkih normi koje regulišu ponašanje određene profesije. Svaki kodeks profesionalnog ponašanja bi trebalo da odražava pitanja koja utiču na ljude na koje se on odnosi.¹³⁹ Ako znamo da je uloga etičkih kodeksa u policiji da definiraju smjernice ponašanja policajaca i time omoguće njihovo zakonito, pravedno, moralno i nepristrasno obavljanje poslova, onda je uloga jednog takvog dokumenta nesporna u suzbijanju korupcije. Utoliko je nalaz da sve posmatrane policijske organizacije u Bosni i Hercegovini, na početku XXI vijeka, još uvijek nemaju etičke kodekse za policijske službenike iznenađujući ili čak zapanjujući.

Etičke kodekse ili standarde ponašanja posjeduje samo pet kantonalnih MUP-ova u Bosni i Hercegovini, pri čemu se ti etički kodeksi odnosno standardi ponašanja međusobno razlikuju kako po svom obimu tako i po sadržini. Svojom sadržinom, između ostalog, etički kodeksi pozivaju na uzdržavanje policijskih službenika od uključivanje u vršenje krivičnih djela, zaštitu tajnih i povjerljivih podataka, te zabranjuju uzimanje poklona ili drugih vrsta ličnih koristi i uključivanje u korupciju. Izuzetno, kodeksi definiraju i da je pripadnik policije dužan da utiče i na članove svoje porodice da ne pribavljaju bilo kakvu protivpravnu imovinsku korist za sebe ili drugog, ne primaju poklone i ne stupaju u poslovne odnose koji bi opravdano mogli izgledati kao da se njima zloupotrebljava status pripadnika policije.

¹³⁹ Opširnije o važnosti etičkih kodeksa v. Gredelj/Gavrilović/Šoljić. (2005.). *Profesija (i) korupcija; Aktiviranje profesionalnih udruženja u borbi za integritet profesija i protiv korupcije*. Beograd: Centar za monitoring i evaluaciju. Str. 17 i dalje.

V. Preporuke vezane za usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim standardima

A. Definiranje korupcijskih krivičnih djela

1. *Ocjena usklađenosti domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima*

Nakon usporedbe domaćih sa rješenjima najznačajnijih međunarodnih konvencija koje se odnose na borbu protiv korupcije na teritoriju Velike Evrope (područje Vijeća Evrope), što prije svega podrazumijeva poređenje sa Krivičnopravnom konvencijom protiv korupcije, te imajući u vidu postojanje i stupanje na snagu Konvencije protiv korupcije Ujedinjenih nacija,¹⁴⁰ došlo se do određenih zaključaka o harmoniziranosti domaćih sa stranim standardima u definiranju korupcijskih krivičnih djela.

Tako se u članu 2. Krivičnopravne konvencije protiv korupcije Vijeća Evrope definira aktivno podmićivanje domaćih službenika, koje, usporedimo li ga sa domaćim krivičnopravnim rješenjima, u najvećoj mjeri korespondira sa potonjim (uz male razlike). Tako se u Krivičnopravnoj konvenciji protiv korupcije izrijekom navodi direktno ili indirektno nuđenje, obećanje ili davanje nezaslužene koristi, što nije slučaj sa domaćim zakonom, ali što je riješeno krivičnopravnom teorijom. Krivičnopravna konvencija protiv korupcije, sem toga, rabi pojam nezaslužene koristi koja se ostvaruje podmićivanjem, dok je atribut

¹⁴⁰ Podsjecanja radi, Bosna i Hercegovina je potpisnica ove konvencije od 16.12.2005. godine. Do danas nije izvršena ratifikacija konvencije što znači da konvencija trenutno ne obavezuje BiH.

„nezaslužena“ uređen u BiH (ponovno) tek krivičnopravnom teorijom, odnosno tumačenjem zakonskih odredbi. U teoriji (u prvom redu Derenčinović, ali i Lazarević, itd.) se, naime, govori o prihodima koje službeno lice ostvaruje u vezi sa vršenjem službe, a koje stiče (dobija) za neko zakonito ili nezakonito vršenje službene dužnosti (mito se pojavljuje kao sredstvo za utjecanje na redovit rad službenika). Iako, dakle, BiH zakonodavac ne rabi pojам nezaslužene koristi, ipak krivičnopravna teorija pod korišću podrazumijeva upravo i najprije nezasluženu (nezakonitu) korist, čime domaća rješenja pokazuju da nisu u koliziji sa međunarodnim. Ista primjedba, *mutatis mutandis*, vrijedi i u odnosu na pasivno podmićivanje (čl. 3. Konvencije). BiH u pogledu inkriminiranja aktivnog i pasivnog podmićivanja kao paradigme korupcije ima i nekih prednosti. Tako BiH zakonodavac inkriminira i naknadno primanje mita, što nije slučaj sa Krivičnopravnom konvencijom Vijeća Evrope.

U članu 5. Krivičnopravne konvencije protiv korupcije regulirano je Podmićivanje stranih funkcionera; članom 6. Podmićivanje članova stranih skupština; članom 9. Podmićivanje funkcionera međunarodnih organizacija; članom 10. Podmićivanje članova međunarodnih parlamentarnih skupština, te članom 11. Podmićivanje sudaca i funkcionera međunarodnih sudova. Ovi se oblici podmićivanja u odnosu na tzv. model odredbe iz člana 2. i 3. Krivičnopravne konvencije razlikuju jedino glede subjekta (aktivnog i pasivnog). Obzirom da je reformama BiH krivičnog zakonodavstva uveden pojам strane službene osobe, i to upravo konzultirajući i usaglašavajući se sa značajnim međunarodnim dokumentima koji se bave borbom protiv korupcije, BiH je u ovom dijelu vrlo kvalitetno odredila krivičnu odgovornost osoba koje spadaju u kategorije iz pomenutih članova Krivičnopravne konvencije protiv korupcije.

U BiH zakonodavstvu se čini nužnim ustanoviti aktivno i pasivno podmićivanje u privatnom sektoru (članovi 7. i 8. Krivičnopravne konvencije protiv korupcije) krivičnim djelima po domaćem zakonu (počinilac djela korupcije, prema domaćim krivičnopravnim rješenjima, može biti samo službena ili odgovorna ili utjecajna osoba u institucijama BiH, odnosno entiteta/BD BiH, odnosno strana službena osoba).

U članu 12. Krivičnopravne konvencije protiv korupcije utvrđuje se obaveza inkriminiranja u nacionalnim zakonodavstvima država ugovornica *Trgovanje utjecajem*, koje se u odnosu na krivična djela *Protuzakonitog posredovanja* iz BiH zakona, razlikuje u tome što predviđa i davanje ili nuđenje nezakonite koristi radi posredovanja (uvjetno, za potrebe ovog rada nazvano aktivno protuzakonito posredovanje), kojega u katalogu domaćih inkriminacija nema. I ovoj se odredbi treba posvetiti dužna pažnja u budućnosti. U članovima 13. i 14. Krivičnopravne konvencije Vijeća Evrope predviđena je odgovornost za *Pranje novca stečenog krivičnim djelom korupcije* i *Računovodstveni prekršaji*, koji su dobrim dijelom obuhvaćeni djelima *Pranje novca i Porezna utaja* u BiH zakonodavstvu.

Davanje mita uređeno je članom 15. tačka a) Konvencije protiv korupcije UN-a. Naš je zakonodavac precizniji u određenju aktivnog podmićivanja, naime, propisujući pravo i nepravo aktivno podmićivanje (davanje ili obećanje mita za nezakonito, odnosno zakonito vršenje službene dužnosti), dok je u Konvenciji UN postavljena generalna klauzula („...djelovanje ili uzdržavanje od djelovanja u vršenju službenih dužnosti“). Međutim, materijalni supstrat djela je u biti identičan u oba dokumenta. Za pasivno podmićivanje, određeno u tački b) istog člana Konvencije UN, uz izmjene *mutatis mutandis*, vrijedi isto (u obje tačke se rabi pojam nezaslužena korist, koji je u odnosu na domaća rješenja, elaboriran naprijed u ovom dijelu). U članu 16. Konvencije protiv korupcije UN govori se o podmićivanju

stranih javnih funkcionera i funkcionera javnih međunarodnih organizacija. Pronevjera, zloupotreba ili drugo nelegitimno korišćenje imovine od strane javnog funkcionera (član 17. Konvencije UN), postupanje je koje je u saglasnosti sa djelom *Prijevara u službi i Posluga u službi* u domaćem zakonodavstvu. Razlika između djela iz člana 18. Konvencije UN (*Zloupotreba utjecaja*) i djela *Protuzakonitog posredovanja* u BiH krivičnopravnim rješenjima, sastoji se u tomu da je u domaćem zakonodavstvu za postojanje djela potrebno da je doista primljena nagrada ili druga korist da bi se protuzakonito posredovalo (pri čemu nije od značaja da je i samo posredovanje izvršeno, odnosno uspješno izvršeno): prema Konvenciji UN ne. Sem toga, prema Konvenciji protiv korupcije UN kažnjivo je i davanje neopravdane koristi javnom funkcioneru da bi protuzakonito posredovao (ranije u ovom dijelu nazvano i aktivno protuzakonito posredovanje). U članu 19. Konvencije UN određeno je djelo *Zloupotreba funkcija*, a u članu 23. *Pranje sredstava stečenih od kriminala* (oba su kvalitetno uređena i u BiH zakonodavstvu). U domaćim se rješenjima propustilo inkriminirati *Nezakonito bogaćenje* (član 20. Konvencije UN), *Podmićivanje u privatnom sektoru* (član 21. Konvencije UN), te *Pronevjera imovine u privatnom sektoru* (član 22. Konvencije UN). Djela *Prikrivanja* (član 24. Konvencije protiv korupcije UN), i *Ometanja pravde* (član 25. Konvencije protiv korupcije UN) uglavnom su odgovarajuće uređeni djelima *Pomoći učiniocu poslije učinjenog krivičnog djela* i *Sprječavanje dokazivanja* iz BiH krivičnopravnih rješenja.

Na kraju, treba apostrofirati da se odredbe Krivičnopravne konvencije protiv korupcije Vijeća Evrope i Konvencije protiv korupcije Ujedinjenih nacija čine najkvalitetnijom (zapravo neizbjegnom) osnovom za usklađivanje sa međunarodnim trendovima glede određenja fenomena korupcije i uspješne borbe protiv njega. Obzirom, naime, da pomenuta konvencijska rješenja nesumnjivo reflektiraju sve suvremene svjetske

krivičnopravne tendence, da su u njihovom donošenju učestvovali vodeći svjetski krivičnopravni eksperti, da su obje stupile na snagu (što je također dokazom njihova kvaliteta i široke prihvaćenosti), BiH, kao postratna, tranzicijska država koja se susreće u velikim razmjerama sa korupcijom koja ju puno košta, mora započeti reformske procese nastaviti i prilagoditi se u potpunosti pomenutim konvencijskim rješenjima.

2. Preporuke u vezi sa definiranjem korupcijskih krivičnih djela

Stoga se u domaćem krivičnom zakonodavstvu čini nužnim:

- **Inkriminirati aktivno i pasivno podmićivanje u privatnom sektoru;**
- **Inkriminirati davanje ili nuđenje nezakonite koristi radi posredovanja (aktivno protuzakonito posredovanje);**
- **Inkriminirati znatno uvećanje dobara javnog funkcionara koje on ne može razumno objasniti s obzirom na njegov legalni dohodak (nezakonito bogaćenje).**

Time bi se proces harmonizacije BiH krivičnog zakonodavstva i njegova usklađivanja sa modernim evropskim i svjetskim trendovima zaokružio.

B. Primjena istražnih radnji su slučaju izvršenja korupcijskih krivičnih djela

1. Ocjena usklađenosti domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima

Na normativnoj razini, iako u početku deklarirana kao reforma koja je smjerala jačanju kapaciteta za efikasniju borbu

protiv korupcije i organiziranog kriminala, reforma sistema kaznenog pravosuđa u 2003. propustila je ustanoviti sveobuhvatan instrumentarij u ostvarivanju takvih ciljeva.¹⁴¹ Ono što se tradicionalno, ali i kolokvijalno, smatra suštinom korupcijskog ponašanja,¹⁴² ostalo je izvan dometa zakonite uporabe posebnih istražnih radnji.

Reformom iz 2003. godine, naime, propustilo se uključiti sve delikte korupcije kao delikte za čiju istragu je moguće rabiti posebne istražne radnje. U uporednom pravu, Republika Hrvatska, je u svoj pravni sistem unijela mogućnost uporabe posebnih radnji u kaznenim istragama koruptivnih delikata.

Ista je situacija i u Belgiji, Švedskoj, ali i u SAD-u, Kanadi, itd. U Njemačkoj se dugo vodi debata o uvođenju koruptivnih delikata u registar inkriminacija za koje je moguće odrediti posebne istražne radnje.¹⁴³

Također je publikaciji Antikorupcijske inicijative Pakta stabilnosti (SPAI), pod nazivom *Antikorupcijske mjere u jugoistočnoj Europi: studiji slučaja i prioriteti reforme*, rečeno: „važan korak u unaprjeđenju istražnih potencijala u vezi sa

¹⁴¹ Kada su ispunjene zakonske (i materijalne i proceduralne) prepostavke, posebne se istražne radnje mogu primjeniti u istraživanju sljedećih koruptivnih delikata: kvalificirani oblik zlouporabe položaja; kvalificirani oblik pronevjere u službi, i kvalificirani oblik prijevare u službi (identična rješenja u svim ZKP-ima u BiH).

¹⁴² Treba samo napomenuti da sve međunarodne konvencije posvećene borbi protiv korupcije, smatraju korupcijom najprije aktivno i pasivno podmićivanje i protuzakonito posredovanje. Sem toga, gore pomenuta djela za koja zakonodavac predviđa mogućnost uporabe posebnih istražnih radnji, kvalificirani su oblici korupcijskih delikata. Niti jedan primjer osnovnog oblika ovih kaznenih djela ne ispunjava zakonske prepostavke za uporabu posebnih istražnih radnji.

¹⁴³ S ovim u vezi, usp. „Policijski koncept za borbu protiv korupcije“ u godišnjim izvješćima Saveznog kriminalističkog ureda (BKA. *Bundeslagebild Korruption 2004*). Dostupno na www.bka.de/lageberichte/ko/blkorruption2004.pdf.

korupcijskim i deliktima pranja novca jest postojanje sveobuhvatna i institucionalna okvira za uporabu posebnih istražnih radnji sa odgovarajućim poštivanjem ljudskih prava (uspostavljujući potrebne kontrolne mehanizme i nadzor sudskih organa)" (2001: 14).

Tajnovitost i složenost korupcije zahtijevaju da se protiv nje trebaju koristiti posebne istražne radnje. S ovim u vezi, u *Izvješću o nadzoru nad komunikacijama i nadzoru nad prostorijama*, pripremljenom od strane Skupine eksperata za kaznenopravne i kriminološke aspekte organiziranog kriminala Vijeća Evrope, stoji:

„premda je veoma teško ustanoviti na znanstveni način efikasnost uporabe prikrivenih metoda...predstavnici tri zemlje, koji su bili intervjuirani za potrebe istraživanja o najboljim praksama, jedinstvenog su mišljenja da su prikrivene istražne metode nužne u borbi protiv organiziranih kriminalaca. Izvjestan je broj njih izjavio da ove metode dobijaju na značaju i u drugim kaznenim istragama, poput proaktivne borbe protiv korupcije" (CDPC, 2000: 21). „Samo godinu nakon primjene prikrivenih metoda, informacije prikupljene na ovaj način prezentirane su kao dokazi na suđenjima. Ova je promjena politike prouzrokovala šok među organiziranim kriminalcima, i generalno se smatra da vodi većem broju osuda...Mnoge su od njih krupniji slučajevi koji uključuju teška kaznena djela" (ibid.: 19).

Opasku o uporabi posebnih istražnih radnji da bi se na efikasniji način borilo protiv korupcije, napravili su i drugi: tako je npr. kriminološko istraživanje koje je u Njemačkoj poduzela Bannenbergova u 2003. godini,¹⁴⁴ sugeriralo uporabu prikrivenih istražitelja.

¹⁴⁴ Bannenbergova je poduzela istraživanje koje se zasnivalo na proučavanju 101 kaznene istrage sa 436 počinilaca.

U 2003. godini je zaključeno iznimno vrijedno istraživanje skupine istraživača sa eminentnoga njemačkoga Max-Planck instituta za strano i međunarodno kazneno pravo o efikasnosti posebne istražne radnje nadzora nad komunikacijama. Tako je ovo istraživanje, koje je između ostalog obuhvatalo i analizu sudskih akata o predmetima u kojima su bile upotrijebljene posebne istražne radnje, pokazalo visoku efikasnost ovih radnji i mjera. Naime, od 1065 osoba protiv kojih su poduzete posebne istražne radnje, čak je 487 (45 %) osuđeno!

Ovo je u skladu i sa mišljenjem velikog broja europskih ponajboljih praktičara u ovoj oblasti.¹⁴⁵ Najzad, i neki domaći teoretičari i eksperti podržavaju uvođenje koruptivnih delikata u katalog krivičnih djela za koje je moguće odrediti posebne istražne radnje.¹⁴⁶

2. Preporuke u vezi sa posebnim istražnim radnjama primjenjivim na korupcijska krivična djela

Istraga je slučajeva korupcije tako složena da zahtijeva posebne strategije i aktivnosti u istrazi, sa daleko sofisticiranim

¹⁴⁵ Npr., usp. zaključke *Pete europske konferencije o specijaliziranim službama za borbu protiv korupcije.* Dostupno na: http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_cooperation/Combating_economic_crime/Conferences_of_specialised_services/2000%28Istanbul%29Conclusion_s.asp#TopOfPage.

¹⁴⁶ Usp. Sijerčić-Čolić, H. et. al., 2005: 363. O potrebi unaprjeđenja zakonskog okvira glede uspješnijeg kaznenopravnog gonjenja korupcije u BiH, ali i problemima druge naravi i preporukama za uspješniji progon, v. više u Datzer, D. (2006.). *Kaznenopravno gonjenje korupcije- šta ne funkcioniра?* Http://www.soros.org.ba/images_vijesti/stipendisti_2006/program_podrske_ispitivanjima_iz_oblasti_javnih_politika/darko_datzer-kaznenopravno_gonjenje_slučajeva_korupcije_stana_ne_funkcionira.pdf.

postupanjem u usporedbi sa onim iz istrage za druga („konvencionalna“) krivična djela. Stoga je potrebno:

- **izmijeniti postojeće BiH krivične procedure i omogućiti uporabu posebnih istražnih radnji u otkrivanju i dokazivanju svih delikata korupcije!**

C. Anti-korupcijske organizacione jedinice policije

1. *Ocjena usklađenosti domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima*

Provedena analiza je pokazala da, osim SIPA-e, niti jedna druga policijska organizacija u BiH ne posjeduje specijalizovanu jedinicu nadležnu za borbu protiv korupcije. Mnogobrojni faktori kao što su npr. specifičnost državnog uređenja BiH; posebnost odnosa saradnje policijskih snaga uopće na svim nivoima državnog uređenja; različitost organizacionih jedinica nadležnih za borbu protiv korupcije u različitim policijskim snagama itd., te u istom trenutku obim i dinamika vršenja korupcijskih krivičnih djela u BiH, ukazuju na neophodnost postojanja specijaliziranih tijela za borbu protiv korupcije. Činenica da je BiH potpisala i ratificirala Krivičnopravnu konvenciju protiv korupcije ne ostavlja prostor za dileme, razmišljanja i alternativna tumačenja. Implementiranje međunarodno preuzete obaveze koja se odnosi upravo na to da pojedinci i tijela moraju biti adekvatno specijalizirani za borbu protiv korupcije je neizbjegljivo.

2. Preporuke u vezi sa anti-korupcijskim organizacijskim jedinicama policije

Na koji način je najbolje ostvariti gore navedenu međunarodno preuzetu obavezu predstavlja posebno pitanje. Kako Krivičnopravna konvencija o korupciji ne zahtjeva organiziranje posebnih jedinica na svim nivoima policijskog djelovanja čini se apsurdnim očekivati da BiH takve jedinice ima na nivou države, entiteta, kantona i distrikta. Ipak, pored već postojeće organizacione jedinice u SIPA-i čini se neophodnim formirati posebne anti-korupcijske timove najmanje još na nivou FBiH, na nivou RS i na nivou distrikta. Alternativa navedenom prijedlogu bi bila uspostava tijela na državnom nivou koje bi na određeni način koordiniralo aktivnosti različitih organizacionih jedinica u različitim policijskim snagama. Takav pristup bi, čini se, stvorio prividnu sliku o postojanju specijaliziranog tijela na državnom nivou ali bi efikasnost njegovoga djelovanja bila upitna jer ideja posebnog antikorupcijskog tijela nije usložnjavanje komunikacije između posebnih tijela i koordiniranje njihova rada nego radije pojednostavljenje komunikacija, centraliziranje aktivnosti i povećana efikasnost. Imajući u vidu već rečeno, čini se neophodnim:

- **U okviru Ministarstva unutrašnjih poslova FBiH uspostaviti poseban anti-korupcijski tim, koji će se baviti isključivo korupcijskim krivičnim djelima;**
- **U okviru Ministarstva unutrašnjih poslova RS uspostaviti poseban anti-korupcijski tim, koji će se baviti isključivo korupcijskim krivičnim djelima;**
- **Uspostaviti poseban anti-korupcijski tim u Policiji Brčko distrikta BiH;**
- **Usvojiti neophodne pravne propise koji će omogućiti neposrednu saradnju anti-korupcijskih timova entiteta/distrikta sa odgovarajućim timom u SIPA-i u pogledu borbe protiv korupcije.**

Dio III

Rezultati analize službenih statističkih pokazatelja o korupciji u Bosni i Hercegovini

I. Uvod

U cilju dalje afirmacije istraživačkog projekta i implementacije zadataka po osnovu dosadašnjih rezultata istraživanja preduzete su projektom planirane aktivnosti i pristupilo se realizaciju predviđene Faze III projekta «Policija i korupcija» u toku koje je predviđeno da se izvrši analiza sudske i disciplinske prakse za period od januara 2000. godine do decembra 2004. godine sa ciljem da se utvrdi koliko je slučajeva korupcije procesuirano u BiH, sa posebnim zadatkom da se izdvoje oni slučajevi korupcije u koje su bili uključeni pripadnici policijskih struktura.

U skladu sa naprijed navedenim, Udruženje diplomiranih kriminalista BiH je nadležnim Ministarstvima unutrašnjih poslova (MUP RS, MUP F BiH, MUP Brčko distrikt, svi Kantonalni MUP-ovi, DGS i SIPA) dostavilo pisane akte sa zahtjevom da izvrše uvid u kaznenooperativne evidencije svojih Ministarstava i utvrde koliko je ukupno istraga pokrenuto zbog postojanja osnova sumnje da su počinjena krivična djela koja čine krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti (navedeno u Tabeli br. 1, Prilog br. 2) u periodu od januara 2000. godine do decembra 2004. godine, selektujući podatke prema određenim kriterijima (navedenim u Tabeli br. 2, Prilog br. 2). Također, istim aktom je zahtjevano da se za isti period 2000.-2004. godina izvrši uvid u evidencije unutrašnjih istraga i disciplinskih postupaka kako bi se utvrdilo

u koliko slučajeva su službenici policije zbog korupcijskog ponašanja počinili povrede disciplinske odgovornosti, odnosno povrede radne dužnosti također selektujući podatke prema određenim kriterijima (navedenim u Tabeli br. 3, Prilog br. 2).

Iako su pomenutim aktom odgovorni rukovodioci, direktori, policijski komesari i ministri ministarstava unutrašnjih poslova i drugih organa i agencija sigurnosti upoznati, i po treći put upozorenji, na važnost projekta koji ima za cilj uspostavljanje saradnje između vladinog i nevladinog sektora, MUP RS i MUP TK-a su Udruženju uskratili saradnju na projektu u ovoj fazi, i pored činjenice da smo se u pismenim aktima o saradnji pozvali i na odredbe Zakona o slobodi pristupa informacijama.

Nakon prikupljenih traženih podataka iz evidencija ministarstava unutrašnjih poslova, uz napomenu da su podatke uskratili MUP RS i MUP TK, Udruženje diplomiranih kriminalista BiH je nadležnim Javnim tužilaštvima u BiH, Brčko Distriktu, RS-u, F BiH i u Kantonima dostavilo pisane akte sa zahtjevom da članovima Udruženja, istraživačima na projektu, omoguće pristup evidencijama kako bi mogli utvrditi koliko je ukupno istraga pokrenuto zbog postojanja osnova sumnje da su počinjena krivična djela koja čine krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti u periodu januar 2000. godina do decembra 2004. godina, selektujući podatke prema ishodu istrage, podignute optužnice i vrste presude, po izvršenim krivičnim djelima.

Iako je u našim aktima, pored poziva za saradnju, jasno naznačen stav da je potrebno da članovi Udruženja, istraživači na projektu, učestvuju u prikupljanju potrebnih podataka, a što nisu sprječavale ni formalnopravne norme, sva tužilaštva koja su nam dostavila podatke su ignorisali naš stav i u pisanoj formi Udruženju dostavili neunificirane podatke u kojima, u zavisnosti od tužilaštva i načina vođenja pojedinačnih evidencija, nije bilo

moguće iskoristiti sve dostavljene informacije na osnovu kojih bi se izvršila potpuna analiza.

Istraživači su bili prinuđeni da u toku provedene analize smatraju meritornim i koriste samo one podatke i informacije koje su Udruženju dostavljene u pisanoj formi, a što dodatno potvrđuje autentičnost istih.

II. Analiza podataka dostavljenih od strane policijskih organa u BiH

U vremenskom periodu od 2000. do 2004. godine, prema policijskim organima u Bosni i Hercegovini (osim onih koji su nam uskratili podatke) prijavljena su ukupno **534** korupcijska krivična djela.¹⁴⁷

TABELA 1.: Prikaz (tabela i grafikon) ukupnog broja prijavljenih korupcijskih krivičnih dijela po policijskim organima i godinama za period 2000.- 2004. g.¹⁴⁸

GODINA	MUP SARAJEVSKOG KANTONA	MUP ŽENIČKO-DOBOSKOG K.	MUP SREDNJO-BOSANSKOG K.	MUP TUZLANSKOG KANTONA	MUP BOSANSKO-PODRIŠNJSKOG	MUP UNSKO-SANSKOG K.	MUP HERCEGOVACKO-NEFTELJANSKOG K.	MUP ZAPADN-HERCEGOVACKOG K.	MUP KANTONA 10	MUP POSAVSKOG KANTONA	MUP BRČKO DISTRINKTA	MUP FBTH	MUP RS	DGS	SIPA	UKUPNO
2000	55	21	9	N/A	0	8	1	0	1	15	0	1	N/A	0	0	111
2001	46	25	6	N/A	0	2	0	4	6	5	0	7	N/A	17	0	118
2002	32	48	1	N/A	0	2	2	1	7	12	0	21	N/A	31	0	157
2003	22	6	0	N/A	0	0	2	0	12	4	0	13	N/A	19	0	78
2004	20	6	0	N/A	0	1	0	0	0	1	1	13	N/A	28	0	70
UKUPNO	175	106	16	N/A	0	13	5	5	26	37	1	55	N/A	95	0	
									534							

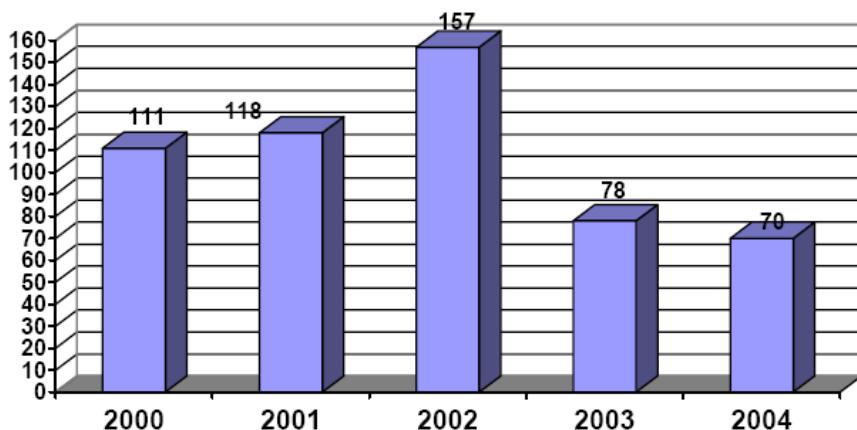
U Tabeli br. 1 prikazan je ukupni broj korupcijskih krivičnih djela prikazan po policijskim organima u kojim je prijavljen i to po godinama prijave. Grafikon 1. pokazuje da je od 2000. godine

¹⁴⁷ Pod pojmom korupcijska krivična djela smatraju se krivična djela navedena u Prilogu br 2.

¹⁴⁸ Podaci ne uključuju MUP Tuzlanskog kantona i MUP RS.

do 2002. godine broj prijavljenih korupcijskih krivičnih djela bio u blagom porastu, da bi se u 2003. i 2004. godini taj broj drastično smanjio.

Grafikon 1.

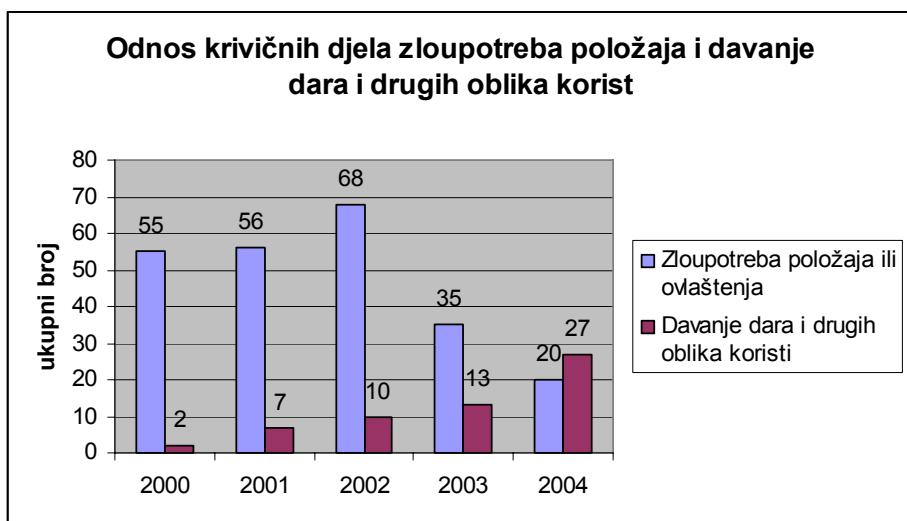
Posmatrano pojedinačno po kantonima, može se zaključiti da je broj prijavljenih korupcijskih krivičnih djela u posmatranom periodu u Kantonu Sarajevo i u Unsko-Sanskom u stalnom padu, dok je u Kantonu 10 u stalnom porastu.

Od ukupnog broja prijavljenih krivičnih djela za koja smo dobili podatke najveći broj je prijavljen u MUP-u Kantona Sarajevo i to 32,8%, zatim u MUP-u Zeničko-dobojskog Kantona 19,9%, Državnoj graničnoj službi (DGS) 17,8% itd., dok u MUP-u Bosansko-podrinjskog Kantona i Državnoj agenciji za istrage i zaštitu (SIPA) nije bilo prijavljenih navedenih krivičnih djela.

TABELA 2.: Prikaz ukupnog broja prijavljenih korupcijskih krivičnih djela po kvalifikaciji krivičnih djela i po godinama za period 2000-2004 g.¹⁴⁹

NAZIV KRIVIČNOG DJELA	UKUPNO	2000	2001	2002	2003	2004
Primanje dara i drugih oblika koristi	9	1	3	1	2	2
Davanje dara i drugih oblika koristi	59	2	7	10	13	27
Protuzakonito posredovanje	1	0	1	0	0	0
Zloupotreba položaja ili ovlaštenja	234	55	56	68	35	20
Ostala korupcijska krivična djela ¹⁴⁵	231	53	51	78	28	21
UKUPNO	534	111	118	157	78	70

Grafikon 2.

Krivična djela Zloupotrebe položaja ili ovlasti su u periodu od 2000. do 2002. godine u blagom porastu da bi trend počeo značajno opadati u periodu 2003. do 2004. godine. Nasuprot njima krivična djela Davanje dara i drugih oblika koristi kroz cijeli period analize su u porastu. Druga dva krivična djela nemaju značajan trend u periodu analiziranja.

¹⁴⁹ Podaci ne uključuju MUP Tuzlanskog kantona i MUP RS

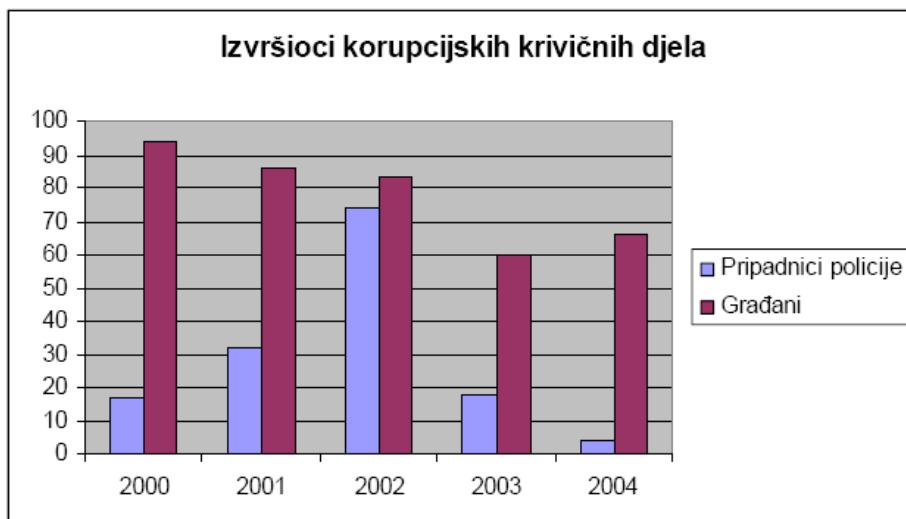
U analiziranom periodu, posebnu pažnju privlači podatak da je, od ukupnog broja prijavljenih korupcijskih krivičnih djela, 43,8% krivičnih djela **Zloupotrebe položaja ili ovlasti**, 11% krivičnih djela Davanje dara i drugih oblika koristi, 1,7% krivičnih djela Primanje dara i drugih oblika koristi i 0,2% krivičnih djela Protuzakonito posredovanje, dok na ostala korupcijska krivična djela otpada 43,25% (Tabela 2).¹⁵⁰ Dominacija krivičnog djela zloupotrebe položaja se možda može objasniti izuzetno složenim i teško dokazivim elementima bića krivičnog djela primanje dara ili drugih oblika koristi (ili primanje mita). Naime, razumljivo je da se, zbog prirode krivičnoga djela, primanje dara ili primanje obećanja dara ili zahtijevanje dara odvija u vrlo ‘privatnom’ okruženju između onoga koji nudi dar ili drugu korist i onoga ko taj dar ili tu korst prima, te o tome vrlo rijetko postoje dokazi. Stoga tužilaštva, u slučaju postojanja sumnje da je neko namjerno pribavio neku protivpravnu korist, radije pribjegavaju kvalifikaciji djela kao zloupotreba položaja nego kao primanje dara ili druge koristi jer je lakše, ili relativno lakše, dokazati da je neko pribavio korist iskorišćavanjem svog službenog položaja ili ovlašćenja, prekoračivši granice svoje službene ovlasti ili ne obavivši svoje službene dužnosti.

A. Izvršioci korupcijskih krivičnih djela

Od ukupnog broja prijavljenih korupcijskih krivičnih djela (534), 27,2% (ili 145) su počinili izvršioci koji su pripadnici policije, dok su izvršioci građani počinili 72,8% (ili 389) koruptivnih krivičnih djela (Grafikon 3.).

¹⁵⁰ Navedena četiri krivična djela su, kao klasični korupcijski delikti, prikazana pojedinačno, dok sva ostala krivična djela prezentirana skupno kao „ostala korupcijska krivična djela“.

Grafikon 3.: Prikaz ukupnog broja prijavljenih korupcijskih krivičnih djela po godinama u zavisnosti da li se kao izvršioci pojavljuju pripadnici policije za period 2000.-2004. g.

1. Građani i korupcijska krivična djela

Građani izvršioci korupcijskih krivičnih djela, od posmatranih korupcijskih krivičnih djela, vršili su krivična djela Zloupotrebe položaja ili ovlasti i to 44,21%, Davanje dara i drugih oblika koristi 15,16%, Primanje dara i drugih oblika koristi 1,2% i Protuzakonito posredovanje 0,25%.

TABELA 4.: Tabelarni prikaz broja prijavljenih korupcijskih krivičnih djela u kojim se kao izvršioci pojavljuju građani po kvalifikaciji i godinama za period 2000.-2004. godina¹⁵¹

NAZIV KRIVIČNOG DJELA	UKUPNO	2000	2001	2002	2003	2004
Primanje dara i drugih oblika koristi	5	1	0	0	2	2
Davanje dara i drugih oblika koristi	59	2	7	10	13	27
Protuzakonito posredovanje	1	0	1	0	0	0
Zloupotreba položaja ili ovlaštenja	172	45	39	44	26	18
Ostala korupcijska krivična djela	152	46	39	29	19	19
UKUPNO	389	94	86	83	60	66

Ukupan broj izvršilaca koruptivnih krivičnih djela je 807, od kojeg broja su 84,13% izvršioci građani (Tabela 6.).

2. *Pripadnici policije i korupcijska krivična djela*

Izvršioci koruptivnih krivičnih djela koji su pripadnici policije, od posmatranih korupcijskih krivičnih djela, vršili su krivična djela Zloupotrebe položaja ili ovlasti i to 42,7% i Primanje dara i drugih oblika koristi 2,7%. Druga dva posmatrana korupcijska krivična djela izvršioci iz policije nisu vršili (Tabela 5.).

TABELA 5.: Tabelarni prikaz broja prijavljenih korupcijskih krivičnih djela u kojim se kao izvršioci pojavljuju pripadnici policije po kvalifikaciji i godinama za period 2000-2004 godina¹⁵²

NAZIV KRIVIČNOG DJELA	UKUPNO	2000	2001	2002	2003	2004
Primanje dara i drugih oblika koristi	4	0	3	1	0	0
Davanje dara i drugih oblika koristi	0	0	0	0	0	0
Protuzakonito posredovanje	0	0	0	0	0	0
Zloupotreba položaja ili ovlaštenja	62	10	17	24	9	2
Ostala korupcijska krivična djela ¹⁴⁹	79	7	12	49	9	2
UKUPNO	145	17	32	74	18	4

¹⁵¹ Podaci ne uključuju MUP Tuzlanskog kantona i MUP RS

¹⁵² Podaci ne uključuju MUP Tuzlanskog kantona i MUP RS

Od ukupnog broja izvršioca korupcijskih krivičnih djela 15,87% su izvršioci pripadnici policije (Tabela 6.).

TABELA 6.: Tabelarni prikaz broja izvršilaca korupcijskih krivičnih djela po godinama u zavisnosti da li se kao izvršioci pojavljuju pripadnici policije ili građani za period 2000.-2004. godina¹⁵³

GODINA	UKUPNO	PRIPADNICI POLICIJE	GRAĐANI
2000	170	13	157
2001	164	22	142
2002	237	72	165
2003	135	17	118
2004	101	4	97
UKUPNO	807	128	679

U strukturi izvršilaca iz policije kao izvršioci se najčešće javljaju policijaci 77,3%, zatim rukovodioци 19,9% i referenti 2,8% (tabela br. 7). Podatak o odnosu broja 'običnih' policijaca kao izvršilaca ovih krivičnih djela i broja rukovodilaca bi svoj puni smisao dobio kada bi se znalo koliko osoba u policijskim strukturama obnaša rukovodilačku funkciju, a koliko funkciju 'običnog' policijaca. Tek tada bi se stekao relativno informativniji dojam o tome koliki procenat rukovodilaca (od ukupnog broja rukovodilaca) je prijavljen kao izvršilac korupcijskog krivičnog djela i istovremeno koliki procenat 'običnih' policijaca je prijavljen kao izvršilac istih djela. Na žalost, MUP-ovi nisu dostavili tu vrstu podataka.

¹⁵³ Podaci ne uključuju MUP Tuzlanskog kantona i MUP RS

TABELA 7.: Struktura izvršilaca korupcijskih krivičnih djela prema radnom mjestu u policiji po godinama za period 2000.-2004. godina

RADNO MJESTO	UKUPNO	2000	2001	2002	2003	2004
POLICAJAC	99	2	18	59	16	4
REFERENT	4	1	0	3	0	0
RUKOVODILAC	25	10	4	10	1	0
UKUPNO	128	13	22	72	17	4

III. Analiza podataka dostavljenih od strane tužilaštava u Bosni i Hercegovini

Obradom i analizom podataka dobivenih iz Kantonalnih Tužilaštava,¹⁵⁴ Tužilaštva Brčko Distrikta i Republičkog Tužilaštva Republike Srpske uočeno je da su podaci dostavljeni na različit način pa je nemoguće objediniti podatke Tužilaštva RS sa ostalim podacima, tako da će analiza biti urađena odvojeno za područje Federacije BIH, za područje Republike Srpske, i za područje Brčko distrikta.

Ovdje moramo napomenuti da broj pokrenutih istraga nije uporediv sa brojem prijavljenih korupcijskih krivičnih djela policijskim organima (534) iz više razloga. Recimo, prijave korupcijskih krivičnih djela tužilaštvima ne podnose samo policijski organi nego i građani, samostalno, drugi državni, entitetski ili kantonalni organi. Samo podnošenje prijave tužilaštvu ne znači i istovremeno pokretanje istrage (potrebni su osnovi sumnje), određen broj istraga pokrenutih u 2000. godini su za krivična djela iz ranijeg perioda i sl.

Također je iz dostavljenih podataka vidljivo da Tužilaštva nisu dostavila podatke o izvršiocima, tako da nećemo moći izvršiti analizu po izvršiocima koruptivnih krivičnih djela, odnosno za izvršioce pripadnike policijskih organa.

¹⁵⁴ Podatke o koruptivnim krivičnim djelima iz Tužilaštva FBIH nismo dobili već je naznačeno da isto Tužilaštvo nije vodilo istrage po navedenoj problematiči, ali da su djela tretirana u nadležnim kantonalnim tužilaštvima.

A. Podaci Kantonalnih Tužilaštava Federacije BIH

1. Prijavljena, optužena i presuđena korupcijska krivična djela

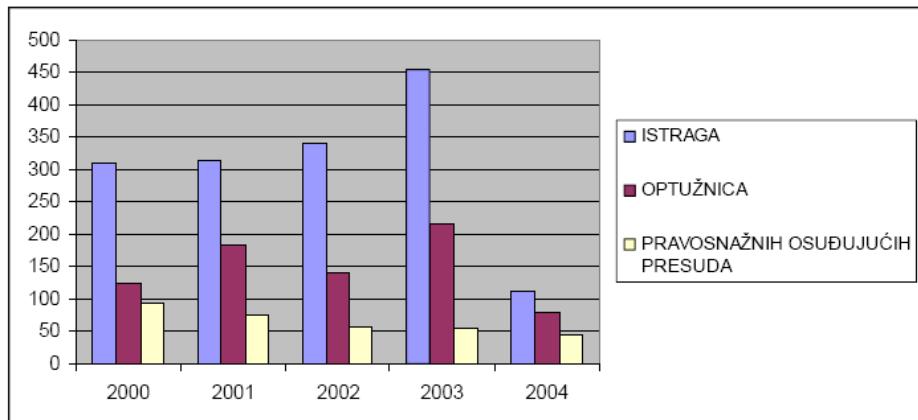
U vremenskom periodu 2000. – 2004. godina nadležna Kantonalna Tužilaštva pokrenula su **1530** krivičnih istraga za korupcijska krivična djela.

TABELA 8.: Prikaz (tabela i grafikon) broja korupcijskih krivičnih djela procesuiranih u nadležnim Kantonalnim Tužilaštвima FBIH po godinama

GODINA	ISTRAGA	OPTUŽNICA 155	SPORAZUMA O PRIZNANJU	PRAVOSNAŽNIH OSUĐUJUĆIH PRESUDA
2000	310	125	0	92
2001	314	184	0	77

¹⁵⁵ Zanimljivo je primjetiti da postoji očigledni nesklad između podataka o optuženim punoljetnim osobama za izvršena krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti koje su Udruženju dostavila kantonalna tužilaštva i istih podataka prezentiranih u zvaničnim statističkim biltenima Federalnog zavoda za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine. Naime, u statističkim biltenima za period 2000-2003 prezentirani su slijedeći podaci: Broj optuženih punoljetnih osoba za krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti 2000. godine – 282 osobe; 2001. godine – 131 osoba; 2002. godine – 119 osoba; 2003. godine – 151 osoba. Iako se podaci u Tabeli br. 8 odnose na broj optužnica, a podaci u statističkim biltenima na broj optuženih osoba, valja primjetiti da je prema statističkim biltenima u periodu 2001-2003 optuženo manje osoba nego je bilo podignuto pravosnažnih optužnica. Taj podatak je zabrinjavajući jer optužnica ne može stupiti na pravnu snagu ukoliko ne postoji osumnjičeni počinitelj (nemoguće je da optužnica protiv NN počinioca stupa na pravnu snagu). Obzirom da vjerovatno najtačniju evidenciju o broju optužnica imaju tužilaštva, podaci koji su sadržani u zvaničnim statističkim biltenima nisu uzeti u razmatranje prilikom analize u ovom istraživanju. Također, ovdje valja napomenuti da u Republici Srpskoj ne postaje zvanični i javni statistički bilteni u kojima se prati obim i dinamika izvršenih krivičnih djela u toku godine.

GODINA	ISTRAGA	OPTUŽNICA 155	SPORAZUMA O PRIZNANJU	PRAVOSNAŽNIH OSUĐUJUĆIH PRESUDA
2002	340	141	1	58
2003	455	217	0	55
2004	111	78	5	46
UKUPNO	1530	745	6	328

Grafikon 4.

Iz Tabele 8. je vidljivo da u periodu od 2000. do 2003. godine broj istraga korupcijskih krivičnih djela neznatno raste ali da je u 2004. godini taj broj značajno smanjen.

U istom periodu nadležna Kantonalna Tužilaštva u FBIH podigla su 745 optužnica za korupcijska krivična djela. Broj podignutih optužnica po godinama nema značajan trend, ali se primjećuje da je u 2004. godini broj optužnica znatno smanjen.

Upoređujući broj pokrenutih istraga i podignutih optužnica vidljivo je da je 46,7% pokrenutih istraga završeno podizanjem optužnice. Međutim, ovaj procenat treba uzeti sa rezervom jer

određeni broj istraga još nije završen, a određen broj optužnica je vjerovatno pokrenut bez prethodno vođene istrage.

Iz Tabele 8. vidljivo je i da je u periodu analize po osnovu podignutih optužnica za korupcijska krivična djela doneseno **328** pravosnažno osuđujućih presuda, od kojih je **šest** doneseno na osnovu sporazuma o krivnji. Poredeći ovaj broj sa brojem optužnica vidljivo je da je **44%** optužnica završeno pravosnažno osuđujućim presudama.

2. Struktura procesuiranih korupcijskih krivičnih djela

Analizirajući strukturu krivičnih djela za ukupni period vidljivo je da je daleko najviše procesuirano krivično djelo **“Zloupotrebe položaja ili ovlašćenja”** iz člana 383. KZ FBIH, i to sa procentom od 61,7%. Krivično djelo Primanje dara i drugih oblika koristi iz člana 380. KZ FBIH je zastupljeno u ukupnom broju pokrenutih istraga sa 1,5%, Davanje dara i drugih oblika koristi iz člana 381. KZ FBIH sa 1% i Protuzakonito posredovanje iz člana 382. KZ FBIH sa 0,3% (Tabela 9.).

TABELA 9.: Tabelarni prikaz broja korupcijskih krivičnih djela procesuiranih u nadležnim Kantonalnim Tužilaštima FBIH po kvalifikaciji djela

NAZIV DJELA	ISTRAGA	OPTUŽNICA	SPORAZUMI O PRIZNANJU	PRAVOSNAŽNIH OSUĐUJUĆIH PRESUDA
Primanje dara i drugih oblika koristi član 380.	23	17	1	5
Davanje dara i drugih oblika koristi član 381.	16	11	0	7
Protuzakonito posredovanje član 382.	5	5	1	1
Zloupotreba položaja ili ovlaštenja član 383.	944	377	3	102
Ostala korupcijska krivična djela	542	335	1	213
UKUPNO	1530	745	6	328

B. Podaci Tužilaštava Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

Prema podacima koje smo dobili od strane Tužilašva Brčko Distrikta vidljivo je da je tužilaštvo vodilo u periodu analiziranja jednu istragu za koruptivno krivično djela i to „Zloupotreba položaja ili ovlasti“ iz člana 377. KZ BD. Po završetku istrage za navedeno krivično djelo podignuta je i optužnica koja je okončana pravosnažnom osuđujućom presudom.

C. Podaci Republičkog Tužilaštva Republike Srpske

Prema dostavljenim podacima Republičkog Tužilaštva Republike Srpske nije bilo moguće objediniti podatke za cijeli period analize jer su podaci za period 2000.-2002. godina dostavljeni jednoobrazno prema traženom kriteriju, i isti se mogu koristiti u analizi, dok se podaci za 2003. i 2004. godinu ne mogu koristiti zbog činjenice da se odnose na zbirnu rekapitulaciju nezavršenih istraga i nepresuđenih optuženja po krivičnim djelima iz prethodnog perioda.

U vremenskom periodu 2000. – 2002. godina Republičko Tužilaštvo Republike Srpske zaprimilo je ukupno **1697** prijava za počinjena korupcijska krivična djela, dok je u istom periodu podignuto **787** optužnica. Iz razloga što se iz dostavljene tabele Tužilaštva RS nije mogao jasno vidjeti broj pokrenutih istraga, nije svršishodno upoređivati broj prijava sa brojem podignutih optužnica, jer je vjerovatno određen broj prijava odbačen iz razloga što nije bilo osnova za pokretanje istrage.

TABELA 10.: Tabelarni prikaz broja koruptivnih krivičnih djela procesuiranih u Republičkom Tužilaštvu Republike Srpske po godinama

GODINA	PRIMLJENE PRIJAVE	OPTUŽNICA	PRAVOSNAŽNIH OSUĐUJUĆIH PRESUDA
2000	523	198	57
2001	651	345	179
2002	523	244	126
2003	0	0	0
2004	0	0	0
UKUPNO	1697	787	362

Iz Tabele 10. je vidljivo da je u periodu analize po osnovu podignutih optužnica za korupcijska krivična djela doneseno 362 pravosnažno osuđujuće presude. Poredeći ovaj broj sa brojem optužnica vidljivo je da je 46% optužnica završeno pravosnažno osuđujućim presudama.

TABELA 11.: Prikaz broja korupcijskih krivičnih djela procesuiranih u Republičkom Tužilaštvu Republike Srpske po kvalifikaciji djela

KLASIFIKACIJA DJELA	PRIMLJENE PRIJAVE				PODIGNUTE OPTUŽNICE				PRAVOSNAŽNE OSUĐUJUĆE PRESUDE			
	'00	'01	'02	Ukupno	'00	'01	'02	Ukupno	'00	'01	'02	Ukupno
Primanje mita član 351.	23	6	17	46	14	3	9	26	2	1	6	9
Davanje dara i drugih oblika koristi član 352.	14	18	10	42	5	18	7	30	5	1	1	7
Protivzakonito posredovanje član 353.	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0
Zloupotreba sl. položaja ili ovlašćenja iz člana 347.	357	440	357	1154	126	216	149	491	31	105	61	197
Ostala korupcijska krivična djela	129	187	138	454	53	108	78	239	19	72	58	149
UKUPNO	523	651	523	1697	198	345	244	787	57	179	126	362

Analizirajući strukturu krivičnih djela za ukupni period vidljivo je da je daleko najviše procesuirano krivično djelo **“Zloupotrebe položaja ili ovlašćenja”** iz člana 347. KZ RS, i to sa procentom od 68%. Krivično djelo Primanje mita iz člana 351. KZ RS je zastupljeno u ukupnom broju primljenih prijava sa 2,7%, Davanje dara i drugih oblika koristi iz člana 352. KZ RS sa 2,5% i Protuzakonito posredovanje iz člana 353. KZ RS sa 0,05%.

Daljom analizom dostavljenih podataka za 2003. i 2004. godinu može se konstatovati da su i u ovim godinama vršena koruptivna krivična djela, ali je dalja analiza nemoguća iz naprijed navedenih razloga (Tabela 12.).

TABELA br.12: Tabelarni prikaz zbirne rekapitulacije nezavršenih istraživačkih postupaka, nepresuđenih optuženja i presuđenih predmeta za 2003. i 2004. godinu

NAZIV KRIVIČNOG DJELA	ISTRAGE		OPTUŽENJA		PRESUDE	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Primanje mita član 351.	6	6	5	12	6	3
Davanje dara i drugih oblika koristi član 352.	12	1	12	6	4	2
Protivzakonito posredovanje član 353.	0	0	3	1	1	2
Zloupotreba sl. položaja ili ovlašćenja iz člana 347.	144	124	93	109	63	35
Ostala korupcijska krivična djela	55	43	53	86	45	37
UKUPNO	217	174	166	214	119	79

Dio IV

Survey o korupciji u policiji

I. Metodološki pristup

Predmet i cilj istraživanja percepcija, mišljenja i stavova građana i policajaca o raširenosti korupcije u društvu i posebno u policiji odredio je naše napore u tri smjera:

- a) izraditi što kvalitetniji instrumentarij za prikupljanje podataka i provjeriti njegove metrijske karakteristike,
- b) osigurati odgovarajuće uzorke po veličini i strukturiranosti te veritabilnosti,
- c) složenim postupcima rearanžiranja i rekodiranja podataka osigurati kvalitetne podloge za primjenu multivarijatnih analiza.

a. Instrumenti i metode prikupljanja podataka

Osnovna metodološka paradigma je kvantitativnog tipa, jer smo smatrali (ma koliko je fenomen korupcije prikriven s jedne strane i koliko su mnjenje i koncepcije o prošlosti korupcije općenite i fluidne s druge strane) da je nužno "izmjeriti" ove stavove i mišljenja i provjeriti prisutnost perceptivnog iskustva sa korumpiranošću ponašanja policajaca u stvarnim i hipotetičnim situacijama. U tu svrhu konstruirali smo dva upitnika na koja su anonimno odgovarali ispitanici iz redova građana i ispitanici iz policijskih djelatnosti.

Sadržajno gledano upitnici su obuhvatili slijedeća zajednička (i za građane i za policajce) pitanja i skale:

1. Mišljenje i ocjene

- a. Mišljenje o načinima na koji građani najčešće pokušavaju podmititi policajce.
- b. Mišljenje o radu nadležnih policijskih službi na sprečavanju korupcije.
- c. Izjave o ličnom i posrednom iskustvu kada su podmićeni policajci.
- d. Procjene vlastitog ponašanja u situacijama kada bi bili u prilici da prihvate mito (zbog saobraćajnih prekršaja u gradu i na magistralnom putu).

2. Percepције о prisutnosti mita i korupcije

- e. Skala procjene (modalitetima od nikako 1, do veoma značajno 5) prisutnosti mita i korupcije u pojedinim oblastima društvenog rada (15 item-a).
- f. Skala procjene rasprostranjenosti korupcije u pojedinim dijelovima policijske organizacije (12 item-a).

3. Stavovi prema ne/toleriranju koruptivnog ponašanja policajaca

- g. Likert-ova skala ne/slaganja sa tvrdnjama koje ne/toleriraju pojedina koruptivna ponašanja (modaliteti: izrazito se slažem, slažem se, niti se slažem niti se ne slažem, ne slažem se, izrazito se ne slažem) (13 item-a).
- h. Likert-ova skala ne/slaganja sa mogućim mjerama koje je potrebno provesti radi suzbijanja korupcije u policiji (7 item-a).

4. Opći podaci i izjava o iskrenosti i otvorenosti odgovaranja

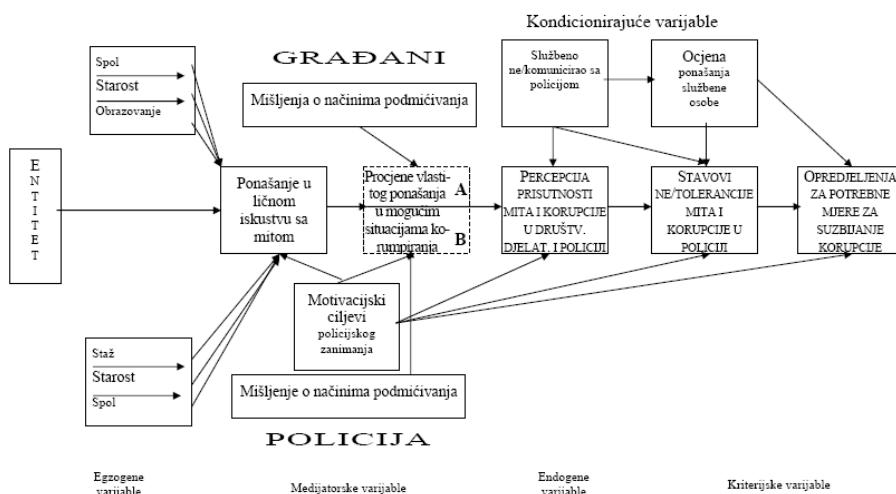
- i. Podaci o spolu i godinama starosti te obrazovanju ispitanika.
- j. Pitanje: da li ste otvoreno i iskreno odgovorili na sva pitanja?

5. Posebna pitanja

- k. Posebna pitanja za građane bila su:
 - i. Da li ste ikada službeno komunicirali sa policijom i u kojoj ulozi?

- ii. Ako ste morali komunicirati kakvo je bilo ponašanje dotičnog službenika prema vama?
- 1. Posebna pitanja za policajce bila su:
 - i. Skala motivacijskih ciljeva koje mu pruža policijsko zanimanje (10 tvrdnji).
 - ii. Mišljenja o ulozi policijskog školovanja (tri pitanja).
 - iii. Izjave o policijskom iskustvu i porijeklu.

II. Hipotetski model istraživanja funkcionalne i kauzalne povezanosti percepcija, mišljenja, stavova o korupciji u policiji

U našem nacrtu istraživanja sučeljavamo percepcije, mišljenja, stavove o proširenosti mita i korupcije u policiji i provjeravamo koliko je prisutno lično iskustvo u koruptivnim situacijama u kojima su se ispitanici neposredno i posredno nalazili.

Prediktorske-egzogene varijable čiji ćemo utjecaj provjeriti uključuju entitetsku pripadnost, spol, starost, obrazovanje odnosno radni staž za ispitanike iz policije. Prvenstveno ćemo provjeravati da li ove sociološke varijable značajno

predikcioniraju ponašanje u stvarnim i zamišljenim (hipotetskim) koruptivnim situacijama što tretiramo kao *medijatorne* varijable regresijskog utjecaja na percepcije prisutnosti korupcije u društvu i policiji (*endogene varijable*).

Kriterijske varijable. U ovom modelu specificirat ćemo na razinama:

- a) percepcije proširenosti korupcije u POLICIJI I SUDSTVU,
- b) stavova prema ne/toleriranju koruptivnog ponašanja policajaca (kompozitne varijable iz odgovora iz više tvrdnji koje mjere isti stav),
- c) opredjeljenja za pojedine mjere potrebne za suzbijanje korupcije,
- d) posebne (specifikatorne) *kondicionirajuće* varijable koje podsticajno djeluju na percepciju, stavove i mjere protiv korupcije predstavljaju osobna iskustva građana koje su stekli pri službenom kontaktiranju sa policijom.

Složenim multivarijatnim tehnikama analizirat ćemo strukturu naših skala (*faktorskom analizom – metoda glavnih komponenti*) i tendenciju homogenizacije ispitanika u poduzorku građana i poduzorku policije (*cluster analizom*), te utvrditi bitne razlike u percepcijama, mišljenjima, stavovima i ponašanju građana i policije (*diskriminativnom analizom*), dok ćemo pokušati steći uvid na grupiranje percepcija i stavova prema korupciji u društvenim službama i policiji metodom *multidimenzionalnog skaliranja*.

Što i kako pojedine karakteristike ponašanja utječu na pozitivno odnosno negativno percipiranje rasprostranjenosti korupcije u policiji općenito i njihovim pojedinim službama, te koliko takve percepcije utječu na ne/tolerantne stavove prema korupciji i opredjeljenjima za blaže i oštrije mjere suzbijanja korupcije, trebala bi nam pružiti *multipla regresijska analiza (postupak step wise)*.

Ovakav metodološki pristup *kvantitativnog istraživanja percepcija, mišljenja i stavova o korupciji i ponašanju u koruptivnim situacijama*, osigurat će pored **deskripcije** javnog i policijskog mišljenja o korupciji u društvu i policiji, izvjesnu **klasifikaciju građana i policajaca** u relativno homogene skupine na osnovi njihovih stavova i ponašanja u koruptivnim zamišljenim i stvarnim životnim situacijama. To znači da bi u izvjesnom smislu bio postignut i **eksplanacijski cilj** odnosno objašnjeno po kojoj osnovi se formiraju percepcije i stavovi o i prema korupciji u policiji, te što i koliko predikcionira te percepcije i stavove.

Svjesni smo da ovaj pristup ne može dati potpuni uvid koji bi daleko više i bolje osiguralo neposredno tajno promatranje i iscrpne istrage fenomena korupcije u policiji, ali on će nedvosmisleno ukazati:

- a) Koliko građani ocjenjuju većom ili manjom korupciju u policiji od ocjene korupcije u drugim djelatnostima društva?
- b) Koliko su prisutni stavovi tolerancije, odnosno kod kojih kategorija građana i policajaca su izrazito prisutni stavovi netolerancije korupcije i potrebe uvođenja oštih mjera na njenom suzbijanju u policiji?
- c) Kakva su lična iskustva građana, a kakva policajaca sa oblicima i načinima korumpiranja?

Odgovori na ova problemska pitanja trebali bi pružiti kvalitetnu spoznaju o tome kakve društvene akcije i mjere treba poduzeti na smanjivanju korupcije i prema kojim kategorijama građana i policajaca usmjeravati intenzivnu aktivnost na prepoznavanju, otkrivanju, dokazivanju i prevenciji davanja i primanja mita i drugih oblika korupcije.

II. UZORAK ISTRAŽIVANJA

U istraživanju je primijenjen *kvotni stratificirani uzorak* sa dva *poduzorka građana i policajaca*, jer je to jedino realno bilo moguće provesti na čitavom teritoriju Bosne i Hercegovine. Vrlo je teško osigurati potpunu reprezentativnost uzorka na cjelovitoj teritoriji BiH što zbog nepotpunog uvida u popis stanovništva, što zbog nemogućnosti ostvarenja potpunog uvida zbog velikih migracijskih tokova. (Kao primjer navodimo samo potpuno neuspjeli pokušaj da se u gradu Sarajevu provede popis stanovništva i prikupe odgovarajući sociološki podaci.)

Stratifikacijski segmenti kontrolirani su s obzirom na *spol, starost i obrazovanje* u oba poduzorka da što je moguće potpunije odražavaju populacijske odnose.

Zbog inicijalne prirode našeg istraživanja i težnje da izradimo što bolji instrumentarij, osigurali smo *sondažni uzorak od 314 studenata* IV. godine Fakulteta kriminalističkih nauka, na kojima smo predtestirali metrijske karakteristike naših upitnika.

Poseban problem i izuzetno važan za ovakav tip (kriminološki) istraživanja bio je kako povećati što više *veritabilnost* naših uzoraka, odnosno isključiti iz obrade rezultata nepouzdane skale i nepouzdane ispitanike.

Predtestiranje nam je omogućilo da provjerimo metrijske karakteristike osjetljivosti i dosljednosti skala preko samoiskaza svakog ispitanika i izbora evazivnih odgovora ili propuštanju – ne odgovaraju na pitanje o iskrenosti odgovaranja. Na osnovu toga korigirali smo naše poduzorke istraživanja odnosno isključili iz daljnje obrade sve pojedince koji su birali evazivni odgovor, odgovarali da nisu mogli iskreno odgovarati ili izbjegli odgovor na ovo pitanje.

Tabela 1**Prikaz odgovora na pitanje "Da li ste otvoreno i iskreno odgovorili-lia?"**

MODALITET ODGOVORA	PODUSORCI ISTRAŽIVANJA				TOTAL	
	STUDENTI		GRAĐANI			
	N	%	N	%	N	%
1. da, odgovorio sam bez sustezanja	293	93,3	894	93,3	742	89,5
2. djelomično, na neka nisam mogao odgovoriti jer...	19	6,1	47	4,9	76	9,2
3. ne, nisam bio iskren u svim odgovorima	1	0,3	1	0,1	6	0,7
ne odgovara na ovo pitanje	1	0,3	16	1,7	5	0,6
UKUPNO	314	100	958	100	829	100
						2101

Chi kvadrat test značajnosti razlike u odgovorima poduzorka građana i policije je $\chi^2 = 15,7428$ statistički značajan na razini vjerojatnosti manjoj od 0,05, što govori da su ispitanici iz policije značajno više birali evazivne odgovore i više propuštali odgovoriti na ovo pitanje.

Zato smo radi osiguravanja veritabilnosti uzorka u našim daljnijim analizama koristili samo podatke onih ispitanika koji su izjavili da su iskreno i otvoreno odgovorili na sva pitanja.

Tabela 2**Korigirana veličina poduzorka građana i policije**

	KATEGORIJE				UKUPNO	
	GRADANI		POLICIJACI			
	N	%	N	%		
Federacija BiH	481	53,8	508	68,5	989	
Republika Srpska	357	39,9	198	26,7	565	
Brčko Distrikt	56	6,3	36	4,8	92	
UKUPNO	894	100	742	100	1636	
%		54,6		45,4	100	

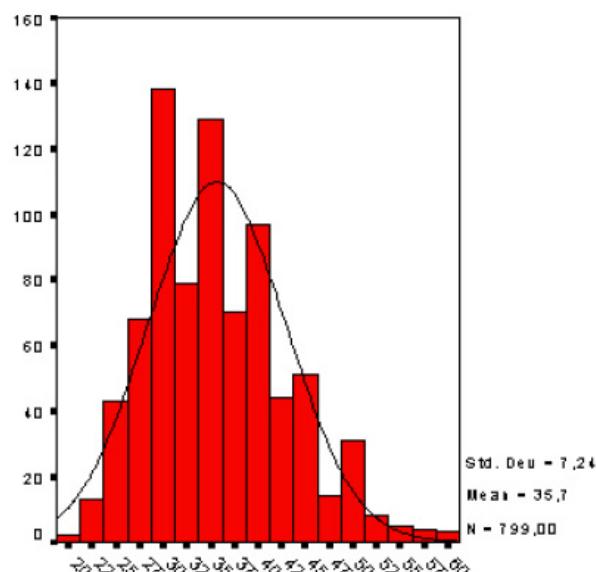
U pogledu ovako korigiranog uzorka možemo konstatirati da je ostvarena za kriminološka istraživanja vrlo važna zadovoljavajuća veritabilnost prvenstveno preko evazivnih odgovora samoiskaza, te da razlike u veličini uzorka između

građana i pripadnika policije mogu biti zanemarene pri analizi dobivenih rezultata na nivou čitavog uzorka.

Tabela 3
Struktura uzorka po spolu

SPOL	KATEGORIJE				UKUPNO	
	GRADANI		POLICIJCI			
	N	%	N	%		
muški	457	51,2	639	84,7	1096	
ženski	436	48,8	95	15,3	531	
UKUPNO	893	100	754	100	1627	

Spolna struktura našeg uzorka i poduzoraka odražava proporciju u populaciji građana i policije što ukazuje da su intervjueri osigurali dobru stratifikaciju kod uzorka. Analize mišljenja, percepcija i stavova za pojedini poduzorak na taj način odražavat će populacijske odnose i omogućiti generalizaciju naših nalaza.

Grafički prikaz 1: Distribucija ispitanika prema godinama starosti

Aritmetička sredine subuzorka *građana* iznosi 36,16 godina uz standardnu devijaciju 13,30 godina, a aritmetička sredina subuzorka policije iznosi 35,80 godina uz standardnu devijaciju 7,20 godina. F test značajnosti razlike aritmetičkih sredina iznosi 0,438 i nije statistički značajan. Prema tome razlike u starosnoj strukturi uzorka građana i policije neće značajno utjecati na rezultate i naši uzorci omogućavaju *generalizaciju nalaza na cjelokupno građanstvo i policiju u BiH.*

III. METRIJSKE KARAKTERISTIKE INSTRUMENTARIJA

Sva naučna istraživanja nužno moraju iskazati svoju kritičnosti prema instrumentariju i metodama kojima se koriste za prikupljanje podataka. U tom smislu mi iznosimo podatke o metrijskim karakteristikama pouzdanosti i valjanosti skala procjene proširenosti korupcije i skala stavova i opredjeljenja prema ne/toleranciji korupcije u policiji.

A. Pouzdanost – relijabilnost

Pouzdanost je osobina instrumenta koja se odnosi na točnost rezultata mjerena, a odnosi se ne samo na upitnik već i na cijeli postupak prikupljanja podataka (mjerena) kao i na konkretnе ispitanike na kojima je mjereno izvršeno.

Zato općenito uzevši pouzdanost može varirati ovisno o situacijama u kojima smo vršili ispitivanje i ispitanika, a posebno kvalitete konstrukcije instrumentarija ispitivanja.

Sa stanovišta cilja našeg istraživanja bilo je vrlo važno ostvariti visoku pouzdanost kako bismo osigurali potreban sklad u predviđanju ponašanja koja slijede percepcije i stavove. Naime, što je veća nepouzdanost mjernog instrumenta to je više ograničena pouzdanost prognoze nekog ponašanja u stvarnim situacijama. Pouzdanost se mjeri na više načina i mi smo se opredijelili za Crombach-ovu alfu i Guttman-ov split-half metod kao testove za provjeravanje pouzdanosti i njih čemo primijeniti na sva naša tri poduzorka, jer na taj način indirektno potvrđujemo stvarni stupanj pouzdanosti našeg instrumentarija.

Tabela 4
Prikaz koeficijenata pouzdanosti pojedinih skala

skupine varijabli	studenti		građani	policija	građani + policija bez studenata	
	Cromba ch alfa	(Guttma n split- half)	Cromba ch alfa	Cromba ch alfa	Cromba ch alfa	(Guttman split-half)
A Percepције проширености корупције у друштву	0,7982	(0,7967)	0,8682	0,9407	0,9190	(0,8910)
B Percepција проширености корупције у službama police	0,8218	(0,7752)	0,8763	0,9410	0,8681	(0,8403)
C Stavovi prema ne/toleranciji koruptivnog ponašanja policijaca	0,7496	(0,7674)	0,7652	0,7419	0,7565	(0,7316)
D Opredjeljenja za mjere suzbijanja korupcije	0,8082	(7737)	0,7786	0,7741	0,7772	(0,7637)
E Ponašanje u koruptivnim situacijama	0,6320	(0,5292)	0,5074	0,3782	0,5660	(0,5870)

Najniža razina pouzdanosti za rigorozne psihološke instrumente (testove sposobnosti) smatra se da je 0,70, dok se za upitnike toleriraju i nešto niže razine koeficijenata relijabilnosti. Stoga ćemo tolerantnu razinu relijabilnosti u našem istraživanju prihvatiti na nivou od 0,60 koeficijenta pouzdanosti.

U istraživačkoj praksi vrlo se rijetko susreću koeficijenti relijabilnosti kakve smo mi dobili na skalama percepcije pa se može reći da izneseni podaci nedvosmisleno ukazuju na *zadovoljavajuću pouzdanost* koja se potvrđuje na svim poduzorcima skala stavova i opredjeljenja.¹⁵⁶ Također, u praksi socioloških (i kriminoloških) istraživanja rijetko se susreću upitnici s ovako iskazanim koeficijentima pouzdanosti posebno kada se imaju u vidu prisutne objektivne teškoće utvrđivanja uzorka, pronalaženje ispitanika i osiguravanja njihovih odgovora na vrlo osjetljiva pitanja upitnika.

Skale percepcije, posebno na uzorku policijaca, imaju izrazito visoku pouzdanost (iznad 0,90) što znači da možemo sa gotovo potpunom sigurnošću prognozirati da je rang ocjenjivanja i dane ocjene rasprostranjenosti korupcije u društvenim djelatnostima i u policijskim službama *stabilna psihološka kategorija* koju građani

¹⁵⁶ Prezentirana, odnosno ostvarena, relijabilnost bi se još mogla poboljšati rekonstrukcijom instrumentarija što će biti učinjeno u narednim istraživanjima Udruženja diplomiranih kriminalista u BiH.

zamjećuju – policajci uočavaju i svi zajedno doživljavamo kao dio naše svakodnevne društvene realnosti.

Možemo zaključiti da percepcije korupcije u društvenim djelatnostima i policijskim službama odražavaju stvarne odnose u opsegu i stupnju korumpiranosti. Razlike između percepcije građana i policajaca koje su evidentne treba tretirati kao interval procjene stupnja korumpiranosti unutar kojeg se krije stvarna dimenzija ovog fenomena

B. Valjanost

Mada su definicije valjanosti nekog instrumenta koji se primjenjuje za mjerjenje fenomena i karakteristika u području društveno humanističkih nauka pretežno operacionalističke naravi, potrebno je razlikovati: pojavnu, sadržajnu i teorijsku valjanost.

Pojavna valjanost (face validity) naših skala zasniva se na njihovom sadržaju i načinu mjerjenja dok sadržajnu ili faktorsku valjanost (content validity) mi ćemo provjeriti faktorskom analizom grupa tvrdnji koje strukturiraju pojedinu skalu.

Teorijska valjanost (construct validity) sastoji se u zaključivanju o predmetu mjerjenja generalizacijom rezultata faktorskih analiza i korištenjem rezultata item-analiza koje ćemo mi provesti računajući korelacijsku vezu između pojedinih item-a i njihovih kompozitnih varijabli.

Valjanost (validity) je osobina nekog mjernog instrumenta koja pokazuje da on stvarno mjeri onu karakteristiku ili pojavu za koju je namijenjen da je mjeri. Kako je u sferi društveno humanističkih nauka prisutno uglavnom indirektno mjerjenje sa relativno nepouzdanim mjeračem – čovjekom koji provodi ispitivanje, to je teško očekivati nekakav visok stupanj prognostičke valjanosti. O tome govori i činjenica da su vrlo

rijetki i psihološki testovi i to oni koji su rigorozno konstruirani u skladu sa psihometrijskim zahtjevima (testovi sposobnosti) da pored i visoke dijagnostičke valjanosti imaju i skromnu ili tek zadovoljavajuću pragmatičnu valjanost odnosno prognostičku valjanost. (Tako na pr. Giselly i Brown analizirajući dobivene rezultate između korelacije rezultata testa i zvanja nalaze da seapsolutna većina psiholoških testova sposobnosti kreće u relaciji od 0,30 do 0,50 koeficijenta korelacijske.)

O valjanosti svojih instrumenata sociološki orijentirani istraživači, a i dobar dio kriminologa ne raspravljaju, iskaz o njihovoj valjanosti i pouzdanosti po pravilu ostaju na razini fenomenološkog provjeravanja.

U želji da konstruiramo kvalitetan dijagnostički vrijedan i prognostički primjenjiv instrument za utvrđivanje opsega inteziteta percepcije o korupciji i stavova prema netoleranciji koruptivnog ponašanja, mi smo primijenili slijedeće faktorske analize.

A) *Faktorske analize* (metoda glavnih komponenti) 15 skala ocjena prisutnosti percepcije korupcije u područjima društvenog rada pokazale su da građani percipiraju četiri slijedeće latentne varijable (glavne komponente) kada se radi o proširenosti korupcije u pojedinim društvenim djelatnostima.

1. glavna komponenta PERCEPCIJA KORUPCIJE U PRIVREDNIM DJELATNOSTIMA. (građevinarstvo, industrija, šumarstvo, poljoprivreda)
2. glavna komponenta ZDRAVSTVO I ŠKOLSTVO (bolnice, domovi zdravlja, srednje školstvo, fakulteti)
3. glavna komponenta TRGOVINA, SUDSTVO, POLICIJA (trgovina izvozna, trgovina uvozna, sudstvo, policija)
4. glavna komponenta SOCIJALNA ZAŠTITA I PENZIJSKI FONDOVI (penzijski fondovi, socijalno osiguranje).

Sva ova grupiranja djelatnosti u zajedničke latentne komponente percepcije proširenosti korupcije u društvenim djelatnostima dobivene su na svim primjenjenim rotacijama

faktora: (VARIMAX, QUARTIMAX, OBLIMIN) tako da možemo zaključiti da u percepcijama građana korupcija se ne razlikuje u privrednim oblastima dok se u javnom sektoru diferencirano percipiraju s jedne strane zdravstvo i školstvo, a s druge strane socijalna zaštita. Zašto se korupcija u sudstvu i policiji nalazi u istom perceptivnom prostoru sa trgovinom naša analiza ne može objasniti na ovoj razini obrade podataka.

Ako bi se radila daljnja istraživanja ovakvog tipa sigurno je da bi to zasebno trebalo izučiti prvenstveno po ovim tipovima grupiranih djelatnosti.

Policajci za razliku od građana manje diferencirano percipiraju proširenost korupcije u samo dvije latentne varijable:

1. PRIVREDU			2. NEPRIVREDU		
koeficijent korelacije sa faktorom	(oznaka varijable)	n a z i v manifestne varijable	koeficijent korelacije sa faktorom	(oznaka varijable)	n a z i v manifestne varijable
0,82795	(2)	građevinarstvo	0,82162	(10)	domovi zdravlja
0,81937	(1)	industrija	0,80986	(11)	b o l n i c e
0,78625	(4)	poljoprivreda	0,68527	(14)	s u d s t v o
0,76127	(6)	uvozna trgovina	0,67725	(8)	srednje škole
0,76117	(5)	izvozna trgovina	0,67669	(9)	f a k u l t e t i
0,72797	(3)	šumarstvo	0,55902	(15)	p o l i c i j a
0,65207	(13)	socijalno osiguranje			
0,58581	(12)	penzoni fondovi			

Prihvaćni rezultati nakon VARIMAX ROTACIJE

Ove evidentne razlike u općim percepcijama građanstva i policije ukazuju da su *policajci manje osjetljivi od građanstva* kada se radi o korupciji u neprivrednim djelatnostima i prvenstveno percipiraju korupciju u zdravstvenim djelatnostima. Dakle, ovaj dio našeg instrumentarija nije dovoljno validan da uočimo diferencirane perceptivno doživljajne relacije predstavnika policije prema proširenosti korupcije. Opravdano je pretpostaviti da su prve navedene varijable (tzv. označivačice) vezane uz područja u kojima policajci najviše zamjećuju koruptivna

ponašanja, a to su s jedne strane u privredi građevinarstvo, a s druge strane u neprivredi zdravstvo.

B) *Faktorska analiza* provedena na 11 skala ocjena rasprostranjenosti korupcije u dijelovima policijske organizacije pokazuje da građani percipiraju tri slijedeća grupirana područja rada policije:

1. glavna komponenta: rukovodstvo i stručne službe (rukovodioci u policijskim stanicama, rukovodioci u kantonalnim MUP-ovima, tajna policija, kriminalistička policija, saobraćajna policija na magistralnim putovima)
2. glavna komponenta: gradski pozornici i saobraćajci (pozornici u gradu i saobraćajna policija u gradovima)
3. glavna komponenta: policijska administracija (službenici na izdavanju prometnih tablica, službenici na pasoškom odjeljenju).

Zbog pronalaženja što odgovarajuće kosokutne rotacije primijenili smo postojeće postupke i utvrdili da QUARTIMAX ROTACIJA daje najinterpretabilnije zajedničke dimenzije općih percepcija građana koji su dijelovi policije najviše korumpirani.

Dakle, u tom smislu trebalo bi razradivati instrumentarij kako bi se proniknulo da li je i koliko ova perceptivno doživljajna slika korumpiranosti policije uistinu realna, ili je rezultat opće predrasude da rukovodstvo po prirodi stvari mora biti najkorumpirane (po narodnoj poslovici da riba smrdi od glave). Zanimljivo je da policija u pogledu ocjene rasprostranjenosti korupcije u vlastitim redovima nema diferencirane zajedničke varijable nego samo jednu glavnu komponentu koju karakterizira redoslijed značenja slijedećih varijabli: 1. tajna policija, 2. rukovodioci u policijskim stanicama, 3. rukovodioci kantonalnih MUP-ova, 4. rukovodioci na razini entiteta, a sa manjom korelacijom sa glavnom komponentom pojavljuju se ostale policijske službe.

Ovi nalazi sa stanovišta valjanosti su vrlo vrijedni pokazatelj diferencijacijskog percipiranja i rangiranja značaja ovih percepcija u odnosu na pojedine dijelove policijske organizacije. Mi možemo naglasiti da je društveno istraživački nesumnjivo intrigantan rezultat da se toliko od strane policajaca naglašava korumpiranost rukovodstva te da to isto slijedi i opće percipiranje građana. Zato, po našem mišljenju, ovo "upiranje prstom" u korupciju rukovodstva u policiji nije moguće tretirati samo kao rezultat neke opće predrasude i racionalizacije nižih policijskih struktura ili dijelova građanske strukture, već ta tendencija ima svoju zasnovanost na primjećivanju realnosti ponašanja u koruptivnim situacijama i mogućnostima korumpiranja.

D) *Faktorska analiza* skala određenja prema mogućim potrebnim mjerama za suzbijanje korupcije pokazala se vrlo valjanom.

C) *Faktorska analiza* skala stavova o ne/toleranciji korupcije u policiji (Likertov tip skale slaganja odnosno neslaganja sa tvrdnjama) pokazala je slijedeće rezultate:

Tabela 5**Prikaz rezultata faktorske analize stavova prema korupciji u policiji**

GRAĐANI		POLICIJA		
Koeficijent korelacije sa faktorom	(oznaka varijable)	Naziv manifestnih varijabli	Koeficijent korelacije sa faktorom	
I. GLAVNA KOMPONENTA: NE/TOLERANCIJA KORUPTIVNIH MOGUĆNOSTI POLICIJSKE PROFESIJE				
0,84512	(4)	Sasvim je prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja bez obzira na nelegalnost.	0,83018	(1)
0,83910	(2)	Da koristi svoju poziciju ako time pomaže svojoj porodici	0,81541	(5)
0,81515	(1)	Da koristi svoju poziciju za sebe ako time ne ugrožava opću sigurnost u zajednici	0,80706	(4)
0,75303	(5)	Da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja ako mu to tolerira njegov pretpostavljeni	0,78132	(2)
II. GLAVNA KOMPONENTA: NE/TOLERANCIJSKA GRANICA KORUPCIJE				
0,77945	(13)	Ako slabi i neiskusni policajac osjeća obavezu vraćanja protuusluge nekome tko mu nudi "znak pažnje" bolje mu je ne uzimati bilo kakve poklone	0,81922	(13)
0,64410	(7)	Upravo ti mali pokloni ili neke usluge koju dobiju gratis predstavljaju breme za normalni rad u zajednici	0,60878	(10)
0,59871	(10)	Policajac može sam ocijeniti što je znak pažnje, a što podmićivanje	0,55798	(7)
0,53296	(12)	Mnogi policajci ne postaju ovisni o uslugama kao što su besplatni obroci i servisi automobila, ali katkada neki mladi policajci i neiskusniji ipak upadaju u zamku	0,54854	(12)
III. GLAVNA KOMPONENTA: NE/TOLERANCIJA KORUPTIVNIH SITUACIJA				
0,76258	(8)	Policajac koji odbija znakove pažnje od strane građana u lokalnoj zajednici bit će tretiran kao nepovjerljiva osoba	0,74823	(8)
0,73815	(11)	Pokloni kao što su to besplatni obroci i servisi automobila nedovoljni su da bi policajca učinili zavisnim	0,71104	(9)
0,6354	(9)	Pokloni kao što su besplatni obroci i servisi automobila za policajce, toliko su prisutni u BiH da ih se ne može ukinuti nikakvom reakcijom društva	0,48936	(11)

VARIMAX ROTACIJA pokazala je da su identične glavne komponente nađene i na poduzorku građana i poduzorku policije. U tom smislu i faktorska valjanost ove skale jeste vrlo zadovoljavajuća, jer u mjerenu opće percepcije ne/tolerancije razlikuje koruptivne mogućnosti od koruptivnih situacija i težnji da se kompromisno "nađe" *granica* koja razlikuje što je to netolerantno, a što tolerantno u koruptivnom ponašanju građana i policajaca. U tom smislu značajna je spoznaja da se toliko

izrazito naglašava korumpiranost rukovodstva na svim razinama organizacijske hijerarhije.

Međutim, ovdje treba naglasiti da iznesene tvrdnje, i slaganje sa njima, ne iskazuju stvarno ponašanje niti policije niti građana, ali ukazuju direktno na one sociopsihološke dimenzije koje bitno zasićuju svijest o tome da je mogućnost korumpiranja policijaca vrlo prisutna (da su koruptivne mogućnosti policijske profesije vrlo prisutne) i da nailazi na znatno odobravanje i prihvaćanje i kod građana i kod policijaca. Opravданo je pretpostaviti da će oni koji se izrazito slažu sa navedenim tvrdnjama biti krajnje tolerantni na pojavu korupcije u policiji i društvu općenito, dok će oni koji se izrazito ne slažu sa pojedinim tvrdnjama ni sa blokom pojedinih tvrdnji biti izrazito netolerantni prema bilo kojem obliku mita i korupcije i malim znakovima pažnje koji su se uobičajili u našem društvu.

Drugo pitanje je što je to tolerantna i netolerantna korupcija, a ogleda se u osobnom shvaćanju granice po kojoj znakovi pažnje i mita prerastaju u korupciju. Čini se da je u našem društvu opće prihvaćeno da sve što je u okviru granice usluga policija može koristiti kao "znak pažnje" i ne mora postati ovisna da vratи uslugu!!

No, da li je to uistinu tako trebala bi odgovoriti neka druga istraživanja u kojima bi se potpunije konkretiziralo što su to sve znakovi pažnje ili novčani iznosi do kojih se svijest da su korumpirani (kod policijaca) i da ih korumpiraju (kod građana) potvrđuje.

D) Faktorska analiza skala određenja prema mogućim i potrebnim mjerama za suzbijanje korupcije pokazala se je vrlo valjanom mjerom koja razlikuje one koji su za oštре mjere i sveobuhvatne mjere suzbijanja korupcije i one koji nalaze opravdanja i smatraju da te mjere nisu potrebne ili vjeruju da ne mogu doprinijeti suzbijanju korupcije u policiji i društvu.

Naša faktorska analiza pokazala je samo jednu glavnu komponentu i strukturu ove komponente u nekoliko se razlikuje na uzorku građana i na uzorku policije. Naime, građani naglašavaju da bi važna mjera na prvom mjestu bilo oglašavanje upute u pogledu prijave slučajeva korupcije na policijskim stanicama ili mjesnim zajednicama. Nasuprot tome, posljednja mjera koju građani smatraju relevantnom je podizanje plaće policiji mada su, u pogledu plaćanja prekovremenog rada za policajce, znatno tolerantniji i stavljuju tu tvrdnju na drugo mjesto redoslijeda važnosti. Nasuprot tome policijci mjeru striktnog kažnjavanja građana koji pokušavaju podmititi smatraju manje značajnom nego sami građani što nije bilo za očekivati. Dakle, sve skale zasićuju jednu kompozitnu skalu koja ide od nulte točke nesuzbijanja korupcije nikakvim mjerama do točke 5 izrazite težnje da suzbija korupcija maksimalno svim raspoloživim mjerama.

Općenito možemo zaključiti da je naš instrumentarij pokazao zadovoljavajuću pouzdanost i valjanost upotrebljenih skala čemu je znatno doprinijela ne samo konstrukcijska primjerenost već i iskazana odgovornost intervojuera te ozbiljnost i iskrenost odgovora respondenata i u građanstvu i u policiji. To pokazuje da u nalaze ovog istraživanja možemo imati visok stupanj povjerenja, te da se rezultati mogu generalizirati na ukupnu populaciju građana i policiju u cjelini.

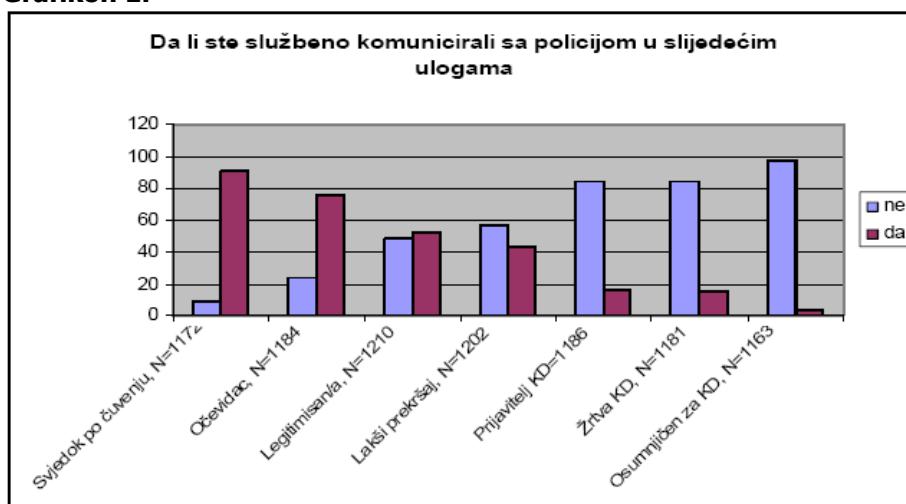
IV. UNIVARIJATNA ANALIZA

A. Komunikacija građana sa policijom

Obzirom da su građani davali odgovore na pitanja vezana za rad policije na problemu suzbijanja korupcije valjalo je, opet zbog donošenja pouzdanih zaključaka, ispitati da li su, koliko često i u kojoj ulozi građani zapravo komunicirali sa policijom, te na koji način građani ocjenjuju ponašanje policajaca prilikom ostvarene komunikacije.

Od izuzetne je važnosti primjetiti da je od 10 ispitanika njih 9 komuniciralo sa policijom po bilo kom osnovu. Kao što je i očekivano, najveći broj građana je sa policijom komunicirao u ulozi izvora informacija o nekom događaju, tj. kao svjedok po čuvenju ili kao svjedok očevidac. Jednako je važno i to da je gotovo polovina ispitanika sa policijom komunicirala u ulozi počinitelja nekog prekršaja, te da su uzorkovanjem obuhvaćeni i ispitanici koji su sa policijom komunicirali kao žrtva (15,9%) ili osumnjičeni počinitelj nekog krivičnog djela (3,1%).

Grafikon 1.

Na postavljeno pitanje o ocjeni ponašanja policijaca prilikom ostvarene komunikacije, tek skoro polovina građana (48,2%) ukazuje na to da su se policijci ponašali vrlo uljudno i korektno ili uglavnom korektno uz mogućnost malo uljudnijeg pristupa. Zabrinjava, također, i podatak da svaki peti građanin (20,7%) navodi da su se policijci prilikom komunikacije ponašali nedovoljno profesionalno ili nekulturno, ili bespotrebno grubo i ponižavajuće.

Tabela 6.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0	1	,1	,1	,1
	nisam komunicirao/la	274	21,5	22,4	22,5
	vrlo uljudno i korektno	253	19,9	20,7	43,2
	uglavnom korektno, mada su mogli biti uljudniji	336	26,4	27,5	70,7
	držali su se hladno i na distance	105	8,3	8,6	79,3
	nedovoljno profesionalno ili djelomično nekulturno	222	17,5	18,2	97,5
	bezrazložno grubo i optužujuće	31	2,4	2,5	100,0
	Total	1222	96,1	100,0	
Missing	System	50	3,9		
Total		1272	100,0		

B. Lična ili poznata iskustva građana sa podmićivanjem policije

Pored iskrenosti u odgovaranju, od izuzetne je važnosti znati i koliko građani Bosne i Hercegovine zasnivaju svoje stavove o policiji i korupciji u policiji na osnovu ličnog iskustva, a koliko na osnovu toga što su čuli ili vidjeli da je neko podmitio policijaca. Istraživanje je pokazalo da gotovo polovina građana Bosne i Hercegovine svoj stav o korupciji u policiji zasniva na osnovu toga što su čuli ili vidjeli da je neko drugi podmitio policijaca. U isto vrijeme, oko četvrtina građana priznaje da su podmitili policijaca lično. Samo jedna četvrtina ispitanika nikada nije podmitila policijaca niti zna nekoga ko je bio u takvoj situaciji.

Tabela 7

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nisam nikada, niti znam nekoga ko je bio u takvoj situaciji	307	24,1	24,2	24,2
	Nisam nikada lično ali znam osobu koja je podmitila policajca	602	47,3	47,5	71,7
	Drugi su mi savjetovali da podmitim policajca ali sam odbio	54	4,2	4,3	76,0
	Da, morao (la) sam podmititi policajca	105	8,3	8,3	84,3
	Da, morao (la) sam podmititi policajca i čuo sam za druge	199	15,6	15,7	100,0
	Total	1267	99,6	100,0	
Missing	System	5	,4		
Total		1272	100,0		

C. Mišljenje građana o oblicima korupcije koje policija obavezno mora prijaviti

Rezultati istraživanja pokazuju da većina građana imaju prilično izraženu svijest o tome da je policija dužna prijavljivati sve pokušaje koruptivne inicijative koje prema njoj poduzimaju građani. Takođe je mišljenja 6 od 10 građana Bosne i Hercegovine. Međutim, zabrinjava podatak da preostala 4 građanina (od referentnih 10) imaju tolerantan stav prema ponašanjima koja su u suštini korupcijska. Građani takav stav opravdavaju time što se, prema njihovom mišljenju, radi o malim iznosima ili vrijednostima, ili zbog toga što se radi o određenim kategorijama prekršitelja, ili jednostavno zato što smatraju da je policija vlast te može odlučiti šta će prijaviti a šta ne.

Tabela 8.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Apsolutno sve pokušaje	788	61,9	62,0	62,0
	Svako drsko i pretjerano traženje veza, protuusluge i novac	214	16,8	16,9	78,9
	Svako nuđenje većeg iznosa novca ili teških oblika korupcije	160	12,6	12,6	91,5
	Sve zavisi od toga o kome se radi	55	4,3	4,3	95,8
	Oni su vlast i ne moraju prijaviti ništa ako ne žele	53	4,2	4,2	100,0
	Total	1270	99,8	100,0	
	System	2	,2		
Missing	Total	1272	100,0		

D. Policijski posao kao tradicija u porodici ili domaćinstvu

Pored toga što se vrlo često određena zanimanja održavaju u krugu porodice ili domaćinstva istraživače je zanimalo da li je to slučaj i sa policijskim posлом. Pored tradicije, spoznaja ovih rezultata je važna i zbog donošenja eventualnih zaključaka o povezanosti njihove motivacije za posao, iskustva u podmićivanju i stavovima o relevantnim varijablama. Osim toga, može biti i indikator nepotizma u policijskim snagama.

U posmatranom uzorku je utvrđeno da nešto više od jedne četvrtine ispitanih policajaca (25,7%) u BiH (24,9% u FBiH, 29,7% u RS, 16,3% u BDBiH) ima ili je imalo nekoga iz bliske porodice ili nekoga iz domaćinstva ko radi ili je radio u policiji. Ako bi se ovaj podatak mogao protumačiti na način da u policijskim snagama BiH trenutno radi četvrtina policajaca koji su bili ili jesu rodbinski povezani onda takav rezultat mora privući pažnju. Mora privući pažnju prije svega zbog toga što se korupcijska

ponašanja u pravilu teško otkrivaju a navedena rodbinska povezanost (personificirana u tzv. „zakon šutnje“) može i dodatno otežati proces oktrivanja, prijavljivanja i dokazivanja korupcijskih ponašanja.

E. Radno iskustvo policajaca i mišljenje o poslu policajca

Kada je u pitanju radno iskustvo, valja konstatirati da je 89,4% policajaca (N=819) u policiji zaposleno već duže od tri godine, što govori da se radi o već vrlo iskusnim policajcima. Sa druge strane, nešto više od tri četvrtine (76,3%) anketiranih u policiji nije radilo za vrijeme rata u BiH (1992-1995) iz čega zaključujemo da se radi o policajcima koji su svoju edukaciju i iskustvo sticali u tzv. procesu demokratizacije policijskih snaga u BiH.

Kada su upitani da uporede „težinu“ policijskog posla danas u odnosu na ranije godine, 9 od 10 ispitanika odgovaraju da je danas mnogo teže nego je to bilo ranije.

Tabela 9.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	danas je mnogo teže biti policajac nego ranije	747	90,1	90,5	90,5
	danas je mnogo lakše biti policajac nego ranije	22	2,7	2,7	93,2
	isto kao i prethodnih godina	31	3,7	3,8	97,0
	ne znam	25	3,0	3,0	100,0
	Total	825	99,5	100,0	
Missing	System	4	,5		
Total		829	100,0		

F. Edukacija

Polazeći od značaja odgovarajuće edukacije za suprotstavljanje bilo kojem vidu kriminaliteta, pa tako i korupciji, zanimljivo je bilo propitati gdje su ispitanici naučili da se pozicija policajca ne smije zloupotrijebiti za ostvarivanje lične koristi, te da li smatraju da su im ta znanja dovoljna za svakodnevni rad i suočavanje sa problemima „na ulici“.

S tim u vezi zanimljivo je primjetiti da je samo zabrinjavajućih 8% (N=739) navedeno pravilo naučilo od svojih nadređenih ili kolega, te da samo svaki peti policajac izjavljuje da je to naučio na policijskoj akademiji, kursu ili nekom drugom vidu obuke za policajca. Nema sumnje da na svijest o neiskorištavanju pozicije radi vlastitih interesa svakako treba uticati i tijekom obuke, ali bi bilo pogrešno smatrati i očekivati da je obuka glavni „izvor“ integriteta djelatnika. Stoga vrlo pozitivno iznenađuje podatak da gotovo tri četvrtine ispitanika izjavljuje da je to zapravo dio kućnog odgoja.

Tabela 10.

Stav da se ne smije zloupotrijebiti pozicija policajca da bi se ostvarila neka lična korist, respondent je naučio/la

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	od nastavnika na akademiji (ili drugom vidu edukacije)	148	19,9	20,0	20,0
	od svojih nadređenih	36	4,9	4,9	24,9
	od starijih kolega	23	3,1	3,1	28,0
	to je dio odgoja u porodici	525	70,8	71,0	99,1
	nije imao priliku nikada slušati o tome	7	,9	,9	100,0
	Total	739	99,6	100,0	
Missing	System	3	,4		
Total		742	100,0		

Zanimljivo je primjetiti da rezultati pokazuju da ukupno 65% policajaca smatra da su znanja koja su stekli na gore pomenuti način sasvim dovoljna ili zadovoljavajuća da se složeni posao policajca, koji svakodnevno donosi mnogobrojne probleme na ulici, uspješno obavlja. Istovremeno, 14,7% policajaca smatra da su ta znanja nedovoljna za obavljanje svakodnevnog posla i suočavanje sa problemima na ulici.

G. Lična ili poznata iskustva policajaca sa podmićivanjem

Upitani o ličnim iskustvima sa primanjem mita, odnosno o iskustvima kolega, vrlo mali broj (2,1%) policajaca (N=736) izjavljuje da je lično bio u prilici primiti mito. Ipak, to i nije iznenadujući podatak jer je teško očekivati da će ispitanici priznati uključenost u izvršenje krivičnog djela korupcije. Sa druge strane, za sticanje slike o rasprostranjenosti korupcije u policiji gotovo zapanjujuće djeluje podatak da više od polovine ispitanika (51%) izjavljuje da znaju za slučajeve korupcije u policiji ili da su sami primili mito.¹⁵⁷

Obzirom da ih je više od polovice upoznato sa slučajevima korupcije u policiji, značajno je razmotriti i načine podmićivanja policijskih službenika, koji će zbog gore pomenute činjenice, imati funkcionalnu vrijednost. Tako više od polovice ispitanika (56%) smatra da se podmićivanje vrši novcem, a više od jedne petine ispitanika smatra da je protuusluga razlog nezakonitog koruptivnog ponašanja policijskih službenika. Tek nešto više od jedne desetine ispitanika (10,6%) smatra da su poznanstva i veze razlogom koruptivnog ponašanja.

¹⁵⁷ Podaci dobiveni nakon kolapsiranja kategorija „Nisam nikada lično/osobno, ali znam za slučajeve korupcije u policiji“ i „Drugi su mi savjetovali da primam mito“ u kategoriju „Znam za slučajeve korupcije u policiji“, te kategorija „Da, morao sam primiti mito“ i „Da, morao/la sam primiti mito i čuo sam za kolege“ u kategoriju „Primio sam mito“.

Tabela 11.

Da li je respondent ikada bio u prilici da mora ili da je htio primiti mito (ili je čuo da je neko od njegovih/njenih kolega bio u takvoj prilici)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nisam nikada, niti znam nekoga ko je bio u takvoj situaciji	360	48,5	48,9	48,9
	nisam nikada lično/osobno, ali znam za slučajevе korupcije u drugi su mi savjetovali da primam mito	329	44,3	44,7	93,6
	da, morao (la) sam primiti mito	31	4,2	4,2	97,8
	da, morao (la) sam primiti mito i čuo (la) sam za kolege	4	,5	,5	98,4
	Total	736	99,2		
	System	6	,8	100,0	
Missing		742	100,0		
Total					

H. Reakcija na saznanje da je kolega zloupotrijebio funkciju

Zanimljivo je primjetiti da bi, od ukupno 741 ispitanika, samo njih 35% prijavilo slučaj nadređenima dok to ostali (65,0%) ne bi učinili. Ovdje je jako bitno primjetiti da, od onih koji to ne bi prijavili, gotovo svaki treći policajac (ili 28,1%) ne zna šta bi uradio kada bi saznao da je neki od njegovih kolega zloupotrijebio funkciju sa ciljem ostvarivanja neke lične koristi. Ništa manje ne zabrinjava niti to da više od jedne petine (20,8%) policajaca ima vrlo tolerantan stav prema navedenom hipotetičkom nezakonitom ponašanju kolege, te bi ili ignorirali navedeno ponašanje jer je "u pitanju kolega" ili bi mu "progledali kroz prste". Tek jedna četvrtina policajaca ne bi kolegu prijavili nadređenima ali bi ipak pokušali kolegu zaustaviti lično na licu mjesta.

Tabela 12.

Stav respondentata o tomu kako bi se ponašao ukoliko ni saznao da neko od njegovih/njenih kolega zloupotrebljava svoju funkciju policajca u cilju ostvarivanja lične/osobne koristi

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	prijavio bih slučaj nadređenima	260	35,0	35,1	35,1
	ignorirao bih to, jer se ipak radi o kolegijalnom odnosu	32	4,3	4,3	39,4
	pokušao bih q(a) (je) zaustaviti lično/osobno na licu mesta	192	25,9	25,9	65,3
	prvi put bi "progleđao kroz prste"	122	16,4	16,5	81,8
	ni sam(a) ne znam šta bi uradio(la)	135	18,2	18,2	
	Total System	741 1	99,9 ,1	100,0	
Missing					
Total		742	100,0		

V. BIVARIJATNA ANALIZA

A. Inferencijalna analiza

U dijelu analize koji se bavi inferencijalnom statistikom će se utvrditi da li postoje statistički značajne razlike, odnosno asocijacije između pojedinih kategorija respondenata glede određenih stavova ili percepcija, čime bi se bilo u prilici izvući stanovite zaključke o populacijama iz kojih su uzorci dobiveni.

Najprije će biti razmotreni odnosi između pojedinih sociodemografskih varijabli spola, radnog iskustva respondentu, starosti, ali i entitetske tj. kantonalne/regionalne pripadnosti respondentu (dijela BiH u kojem ispitanik radi) i prijeratne policijske tradicije u porodici sa pojedinim ovisnim varijablama ličnog iskustva sa podmićivanjem, motivacijom za rad u policijskim službama, ocjene rasprostranjenosti korupcije u pojedinim segmentima policijske organizacije, itd. Čini se da ovaj dio analize može donijeti interesantne rezultate, i ukazati postoje li razlike u ocjenama i stavovima pojedinih kategorija ispitanika glede načina podmićivanja, glede toga koji je dio policijske strukture podložniji podmićivanju, koji segment policijske organizacije pokazuje najviši stupanj integriteta, itd. (uz sva ograničenja koja se tradicionalno odnose na percepciju jedne pojave). No, obzirom da se u postavljenim pitanjima nerijetko referira na lično iskustvo respondentu sa podmićivanjem, a ne o mišljenju glede ovoga ili onoga, dobrim se dijelom (i na ovaj način) prevazišla perceptivna dimenzija pojave i dala valjana osnova za tvrdnje o modalitetima, rasprostranjenosti korupcije u policijskim redovima, itd.

Za inference u navedenom smislu će se koristiti χ^2 (chi-kvadrat) test, koji se često primjenjuje u kvantitativnim analizama. Chi-kvadrat test vrlo je praktičan, robustan test koji

se primjenjuje u neparametrijskoj statistici,¹⁵⁸ tako da će činiti okosnicu analiza u ovom dijelu izvještaja.

Nakon toga će se biti korištena i bivarijatna korelacijska analiza (uključujući i parcijalnu) i interpretirati će se ovi, nešto složenijim analitičkim postupcima, dobiveni rezultati.

1. Spol

Ovisne varijable koje su analizirane u odnosu na neovisnu varijablu spol su prikazane u tabeli (vidi prilog 4 Tabela 1).

U prethodnoj (deskriptivnoj) analizi je naznačeno da je policijski posao u BiH dominantno muški, odnosno velika većina ispitanika pripada (fizički) jačem spolu. Kao što se dalo prepostaviti (u svezi sa naprijed iznesenom činjenicom), **nađena je statistički značajna razlika između respondenata muškog i ženskog spola u pogledu koruptivnih praksi, tj. muškarci su skloniji primanju mita.**¹⁵⁹

¹⁵⁸ U literaturi se može naići na česta sporenja o tomu da li se Likertove skale, koje su korištene u najvećoj mjeri u ovom istraživanju, mogu (i trebaju) okarakterizirati kao isključivo ordinalne, ili i intervalne. Od ovog pitanja ovisi i koji će se statistički testovi koristiti u analizi. Iako se čini ispravnije ocijeniti ih ordinalnim (jer je razmak između pojedinih kategorija proizvoljan, arbitraran), ipak se nerijetko poučava da i složeniji postupci obrade nisu neaplikabilni na ovim razinama mjerena (usp. Hagan, 1993.). Međutim, nastojeći poduzeti korektnu analizu, korišteni su upravo nonparametrijske testove, koji se u kontekstu ovog istraživanja čine prikladnijim za zaključivanje o prikupljenim podacima.

¹⁵⁹ Koeficijent kontingencije C je poprilično skroman i iznosi 0,147. Prednost koeficijenta kontingencije, kao mjere asocijacije koja je korištena u analizi, je što ne zahtijeva simetričnu raspodjelu varijabli. Njegova veličina može varirati od 0 do 1, s tim što nikada ne može dosegnuti vrijednost 1 (usp. Petz, 1997.), jer ovisi o broju kolona i redova u kontingencijskoj tabeli. Stoga su,

Međutim, uprkos prethodnom nalazu, hipotetička situacija u kojoj je inscenirano da postoji situacija da kolega policajac zlorabi svoju poziciju, diskriminira muške od ženskih ispitanika na način da bi daleko više muškaraca prijavili slučaj nadređenima ukoliko bi saznali da kolega zloupotrebljava poziciju zaradi lične koristi. Time se, na posredan način, potvrđena teza o abmivalentnom odnosu muških respondenata-policajaca spram korupcije.

Ispitanici su bili ispitani i o nizu drugih tvrdnji sa kojima su trebali izraziti stepen slaganja ili neslaganja. Radilo se o takvим tvrdnjama kojima se direktno na kušnju stavljao integritet respondent-a-policajca.¹⁶⁰ Nisu pronađene značajnije razlike između muških i ženskih respondenata, odnosno, i muški i ženski respondenti se uglavnom ne slažu sa pomenutim izjavama. Značajnije razlike nisu nađene niti u hipotetičkim situacijama zaustavljanja prekršitelja dozvoljene brzine kretanja i prolaska kroz „crveno“ na semaforu.

Nije pronađena statistički značajna razlika između muških i ženskih ispitanika niti glede motivacije bavljenja policijskim poslom: i jedni i drugi, naime, podjednako doživljavaju policijski

tamo gdje je ocjenjeno da je oportuno, naznačena max. vrijednost C za tabelu u analizi.

¹⁶⁰ Radi se o nizu izjava koje je prethodna faktorska analiza izdvojila kao varijable koje visoko koreliraju sa komponentama (faktorima) koji u najvećoj mjeri objašnjavaju seriju stavova o integritetu ispitanika.

Radi razumljivosti teksta, ovom prigodom ih valja u potpunosti navesti, a u dalnjem tekstu ćemo referirati na njih kao „stavovi prema ne/toleriranju koruptivnog ponašanja policajca“. To su sljedeće izjave: „Ako slabiji i neiskusni policajac osjeća obavezu ‘vraćanja protuusluge’ nekome ko mu nudi ‘mali znak pažnje’, bilo bi bolje da se ne upušta u tu avanturu“; „Policajac koji odbija znakove pažnje od strane građana u lokalnoj zajednici bit će tretiran kao nepovjerljiva osoba“; i, „Sasvim je normalno za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja bez obzira što se radi o nelegalnom načinu ostvarivanja tog cilja“.

posao prilikom za dobrom zaradom i društvenim statusom ili prestižom (uglavnom se ne slažu).¹⁶¹

Ženski ispitanici blago prevaliraju u ocjeni rasprostranjenosti korupcije u policiji značajnom. Isto vrijedi i glede rasprostranjenosti u sudstvu. Sem toga, u većoj mjeri nego muški ispitanici smatraju da je korupcija među policajcima pozornicima značajno raspostranjena, dok nije utvrđena značajna razlika između muških i ženskih ispitanika u pogledu percepcije rasprostranjenosti korupcije među policajcima saobraćajne policije u gradu i na magistralnom putu.¹⁶² Ženski ispitanici značajno su skloniji ocijeniti široko rasprostranjenom korupciju među rukovodiocima u policijskim stanicama.

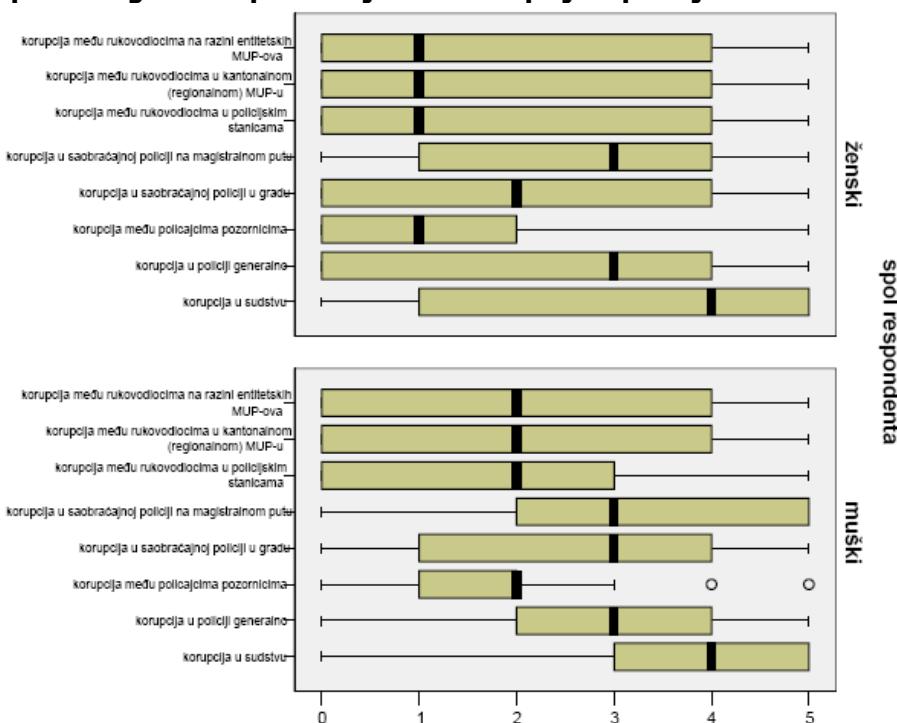
Sljedeći grafički prikaz ilustrira elaborirane relacije na nešto zorniji način.¹⁶³

¹⁶¹ Faktorizacija je ekstrahirala pomenute varijable kao najbolje „reprezentante“ motivacije bavljenja policijskim poslom. Iako su ekstrahirane i druge varijable koje su pojedinačno sa izdvojenim komponentama bolje korelirale, smatra se da je bolji reprezentant ona varijabla koja je slabije vezana (slabije korelira) sa drugom komponentom (faktorom) u analizi. Najbolje skorove u tom smislu su pokazale upravo pomenute dvije.

¹⁶² Faktorska analiza je ekstrahirala navedene varijable (percepcija o rasprostranjenosti korupcije među rukovodiocima u policijskim stanicama, među rukovodiocima u kantonalnim [regionalnim] MUP-ovima i među rukovodiocima na razini entitetskih MUP-ova) kao najznačajnije sastavnice komponenata (faktora) u ispitivanju tvrdnji o ekstenzijama korupcije u pojedinim dijelovima policijskih struktura. Međutim, obzirom da su građani osobito osjetljivi na tzv. situacijsku korupciju (koju možda i najviše percipiraju), a da su policajci sa kojima oni gotovo svakodnevno komuniciraju pozornici, saobraćajci u gradu i na magistralnim putevima, ipak smo se, radi komprehensivnosti studije i naglašene uloge koje pomenute policijske strukture imaju, odlučili i njih uključiti u ovu razinu analize.

¹⁶³ Obzirom da su varijable mjerene na ordinalnoj razini, adekvatna mjera centralne tendencije bila bi (pored mode-a) medijan. Stoga je u grafičkom prikazu korišten box-plot koji pokazuje medijan, kvartile i ekstremne vrijednosti (raspon) za niz varijabli korištenih u analizi.

Grafikon 2. Grafički prikaz raspodjele rezultata muških i ženskih ispitanika glede rasprostranjenosti korupcije u policiji i sudstvu

0=ne znam; 1=nikako; 2=malo; 3=osrednje; 4=značajno; 5=veoma značajno

Nije utvrđena značajnija diferencija između muških i ženskih respondenata glede mišljenja o dostatnosti rada policije na suzbijanju korupcije, kao niti mjera koje je potrebno poduzeti da bi se smanjila korupcija u samoj policijskoj organizaciji.

Stoga možemo zaključiti da su muškarci skloniji podmićivanju, ali i spremniji prijaviti kolegu ukoliko je zloupotrijebio položaj. Žene su, s druge strane, nezadovoljnije postajećom situacijom unutar policijske organizacije i sudstva, te u većom mjeri nego muškarci smatraju da je korupcija značajno rasprostranjena u policiji i pravosuđu. Žene također drže i da je korupcija među policijcima pozornicima i

rukovodiocima u policijskim stanicama značajno rasprostranjena.

Nađene razlike imaju uglavnom funkcionalnu vrijednost, dok uzročne povezanosti (spola i odgovarajućih ovisnih varijabli), izražene kroz visinu koeficijenta lambda i Goodman-Kruskalova tau, nisu ustanovljene niti u jednom slučaju.

2. Starost¹⁶⁴

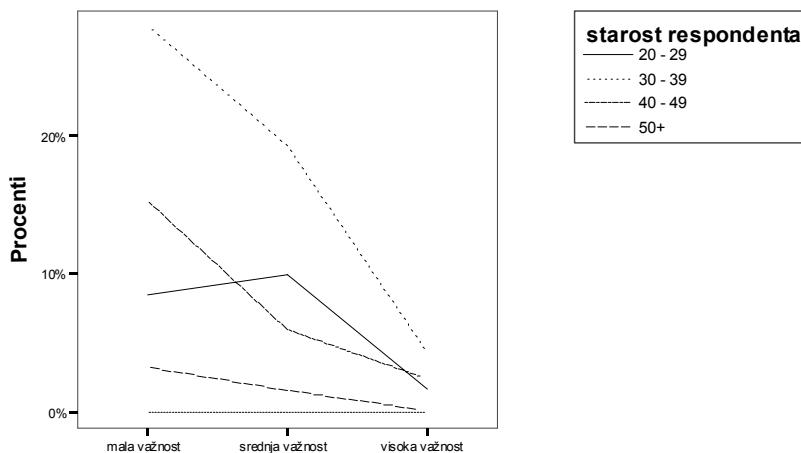
Većina ovisnih varijabli nisu diskriminacijski kriterij između starijih i mlađih policajaca respondenata.

Ipak, najstariji respondenti u našem istraživanju (50 god. i stariji) značajno se više razlikuju od ostalih u pogledu motivacije bavljenja policijskim poslom. Naime, oni drže da policijski posao nije prilika za osiguravanje društvenog statusa i prestiža.

Navedeni odnos može biti ilustriran na slijedeći način:

¹⁶⁴ Za potrebe analize na razini inferencijalne statistike ratio varijabla starost respondent-a (originalne vrijednosti) je modificirana u kategoriju varijablu - starost po razredima. Ovo je uobičajen postupak i olakšava interpretaciju rezultata. Formirana su četiri razreda: respondenti ispod 20 god.; 20- 29 god.; 30-39 god.; 40-49 god.; i, 50 god. i stariji.

**Grafikon 3. Starost i motivacija bavljenja policijskim poslom
(policijski posao osigurava društveni status i prestiž)**

Istodobno su i najnezadovoljniji (u čemu se statistički značajno razlikuju od ostalih) trenutačnim radom na suzbijanju korupcije u policijskim strukturama. Značajno ih izdvaja i varijabla „mjere za smanjenje korupcije unutar policije“. Naime, najmanje su optimistični glede oglašavanja uputstava na oglasnim pločama u policijskim stanicama ili mjesnim zajednicama kao uspješne u ovom kontekstu! Ova skupina respondenata također pokazuje i najveći stupanj integriteta i u hipotetičkoj situaciji prolaska vozača kroz crveno svjetlo, te svi (sic!) u našoj anketi izjavljuju da nikada u takvoj situaciji ne bi uzeli novac.

Navedeni nas nalazi upućuju na to da su stariji policajci (50 god. i više) nezadovoljniji (u poređenju sa mlađim kolegama) radom i svojim položajem u policiji. Ne smatraju (vjerojatno na temelju dugogodišnjeg iskustva) da je policijski posao prilika da se stekne naročito dobar status (materijalni i in.). Također, drže da bi policija trebala raditi više na suzbijanju korupcije unutar vlastitih redova, ali to, po njima, ne bi trebalo biti realizirano putem uputstava na oglasnim pločama policijskih stanica ili mjesnih zajednica.

Starost značajno ne predikcionira niti jednu od ovisnih varijabli.

3. Razlike s obzirom na pripadnost FBiH, RS odnosno Brčko Distriktu BiH¹⁶⁵

Cross tabulacije i chi- kvadrat test entitetske pripadnosti respondentu i ličnog iskustva sa podmićivanjem ukazali su da nema statistički značajne razlike između ispitanika iz različitih entiteta/BD BiH glede ličnih iskustava sa pomenutom pojmom. **Poličijski su djelatnici, prema tome, podjednako skloni koruptivnim praksama u svim dijelovima BiH!** Niti način na koji se to ostvaruje nije posebna osnova za razlikovanje policajaca u entitetima, odnosno BD BiH. Naime, nikakva značajnija asocijacija između percepcije pojedinih modaliteta podmićivanja (novac, veze, protuusluge) i entitetske/BD BiH pripadnosti nije pronađena.¹⁶⁶

I ukoliko bi saznali da je kolega zloupotrijebio funkciju, većina bi se policajaca isto ponašala. Niti iz jednog dijela BiH policijski nisu skloniji prijaviti svojega kolegu za zlouporabu, odnosno „progledati mu kroz prste“. Uz prethodne nalaze, zaista je zabrinjavajući stav policijskih djelatnika spram ove

¹⁶⁵ V. Prilog 4, tabela 2.

¹⁶⁶ Ovo se ne bi moglo interpretirati da nema razlike u ekstenzijama i formama podmićivanja u Federaciji BiH, Republici Srpskoj ili Brčko Distriktu BiH. Ovdje se radi samo o ocjeni (perceptivno utemeljenoj) ispitanika na koji način se podmićivanje odvija, ne nužno implicirajući da je sam ispitanik uzimao mito, što bi se, s druge strane, moglo uzeti kao jedina validna osnova za bilo kakve inferencije. No, obzirom da je jako teško očekivati da respondent (policijski djelatnik), pa makar istraživanje bilo i anonimno, iskreno odgovori da je uzimao mito, i perceptivna osnova (posebice imajući u u vidu da je apsolutna većina ispitanika upoznata sa slučajevima korupcije u policiji, odnosno nuđeno mu je ili je uzimao mito) je jako dobra za ovaku vrst zaključivanja.

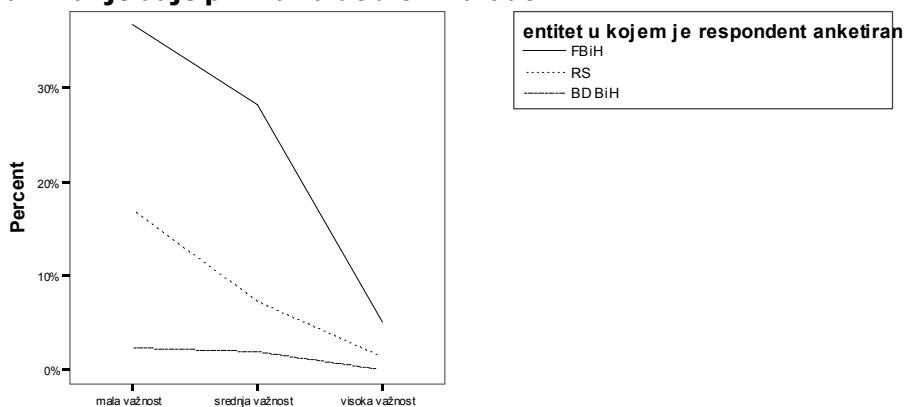
socijalnopatološke i protivpravne pojave u njihovim vlastitim redovima. Vjerojatno bi bilo pretjerano govoriti o odobravanju, ali je tolerantan stav prema korupciji ono što „krasi“ današnje policajce u BiH. Čini se da je zakon šutnje, ili „ruka ruku mijе“, kao odraz posebne policijske subkulture, široko rasprostranjen među policijskim djelatnicima. Međutim, možda ovakvi nalazi i ne iznenađuju, obzirom da je u sličnom istraživanju u Hrvatskoj (Kutnjak Ivković i Klockars, 1995.), pronađena također velika tolerancija prema neordinarnom i neetičkom ponašanju između kolega-policajaca. Može li se u tom kontekstu doista govoriti o „balkanskom sindromu“, ili „prokletstvu južnih država“ ostaje otvoreno pitanje?¹⁶⁷

Promatranje policijskog posla prilikom za dobrom zaradom značajno razlikuje policajce iz entiteta/BD BiH. Naime, vjerojatnije je da policajci iz većeg BiH entiteta smatraju policijski posao prilikom za dobrom zaradom (7,2 procenata) nego policajci iz RS ili BD BiH.

Grafički bi se to moglo prikazati ovako:

¹⁶⁷ Usp. Bebler, A. (2000). Corruption Among the Security Personnel of the Central-East European States in Transition. U Meško, G. (ed.). *Corruption in Central and Eastern Europe at the Turn of Millennium*. Ljubljana: Open Society Institute. Str. 25-45.

Grafikon 4. Motivacija bavljenja policijskim poslom: policijsko zanimanje daje priliku za dobrom zaradom

Druga varijabla koja se odnosi na motivacijske ciljeve bavljenja policijskim poslom statistički značajno ne izdvaja niti jednu kategoriju ispitanika.

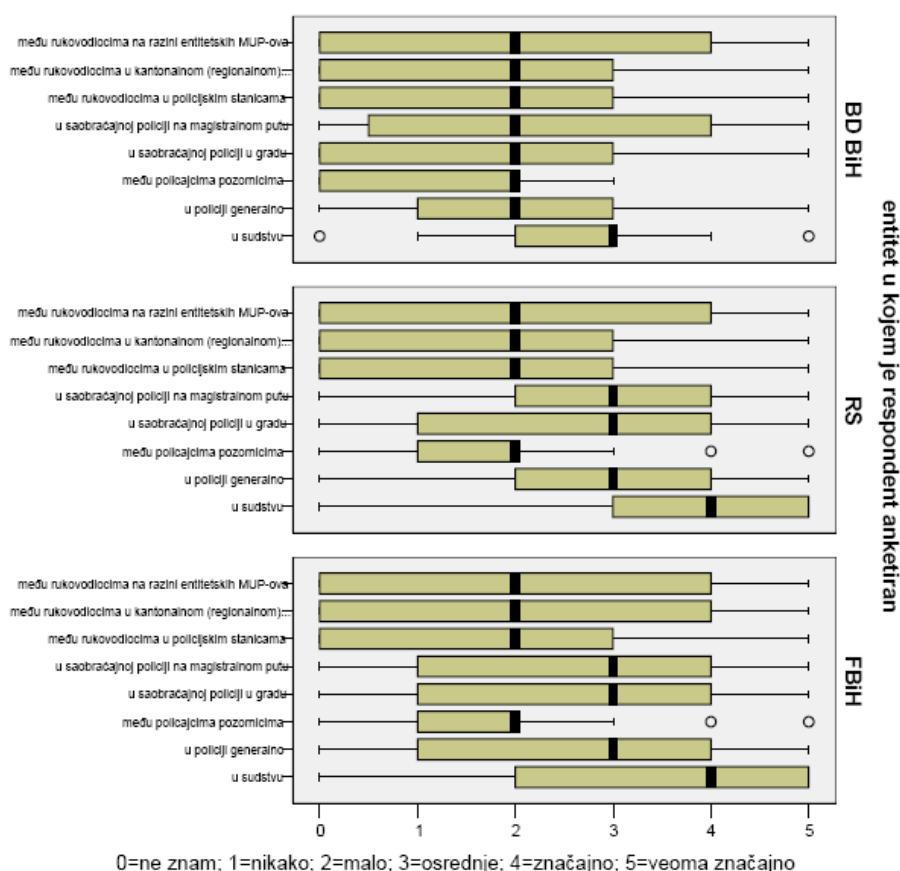
Mišljenje o rasprostranjenosti korupcije u policiji uopće i sudstvu značajno razlikuje policijske djelatnike u svim teritorijalno-administrativnim cjelinama BiH. Tako veoma značajnim rasprostranjenost korupcije u sudstvu ocjenjuju u najvećem broju ispitanici iz RS (47,8 %), dok je ocjena o veoma značajnoj rasprostranjenosti korupcije u policiji najviše prisutna kod njihovih kolega iz FBiH (20,3 %). Nema prevalentnosti u stavu policijskih djelatnika o korumpiranosti policajaca pozornika, policajaca prometne policije u gradu i na magistralnom putu, među rukovodiocima u policijskim stanicama i među rukovodiocima na razini kantona/regiona i entiteta: ispitanici iz svih dijelova BiH otprilike isto doživljavaju prisutnost korupcije u pomenutim dijelovima policije.

Analiza je pokazala da nema značajne razlike između ispitanika iz FBiH, RS i BD BiH u pogledu većine stavova prema ne/toleriranju koruptivnog ponašanja policajca. Ali, nađena je relacija između entetske pripadnosti i neslaganja sa situacijom u kojoj neiskusni policajac osjeća obavezu vraćanja usluge za

znakove pažnje, odnosno, ispitanici iz RS-a značajno više smatraju da primanje malih znakova pažnje od građana ne implicira drugačiji tretman „davaoca“ poklona od onih koji te usluge nisu pružali. S druge strane, ispitanici iz FBiH tendiraju tolerirati korupciju time da odbijanje poklona smatraju aktom nepovjerenja.

Grafikon 5.

Grafički prikaz ocjene rasprostranjenosti korupcije u policiji i sudstvu (prema entitetskoj/BD BiH pripadnosti respondentu)

Hipotetičke situacije zaustavljanja vozača koji prolaze kroz crveno svjetlo ili prekrše dozvoljenu brzinu kretanja, kojima su bili „izloženi” respondenti u istraživanju, nisu diskriminacijski kriterij između respondenata iz entiteta/BD BiH. Drugim riječima, slično bi se ponašali i policajci u RS, FBiH i BD BiH, ukoliko bi im se ponudio novac da puste prekršitelja brzine ili crvenog svjetla na semaforu. Ista je situacija i sa odnosom prema izjavama o zloupotrebi položaja. Većina policajaca, naime, neovisno o pripadnosti entitetu/BD BiH, se ne slaže da treba ignorisati društvene norme i koristiti službeni položaj radi vlastita probitka.

Ustanovljena je značajna razlika između ispitanika iz pojedinih dijelova BiH i dostatnosti rada policije u suzbijanju korupcije. Tako su najnezadovoljniji radom policije na istraživanju i sprječavanju korupcije policajci u RS, a jako dobrim ovaj rad najviše ocjenjuju policajci u BD BiH. Mjere koje treba poduzeti da bi borba protiv korupcije unutar policijskih redova bila uspješnija nisu diskriminacijski kriterij između ispitanika iz BiH entiteta/BD BiH.

Na temelju navedenog možemo zaključiti da su ispitanici iz FBiH značajno više od ostalih ocijenili korupciju u policiji široko rasprostranjenom i istodobno drže da je policijski posao prilika za dobrom zaradom. Potonje je djelomice potvrđeno jednim od testova integriteta. Policajci iz RS-a, pak, smatraju u većoj mjeri nego ostali da je korupcija široko rasprostranjena u sudstvu, nezadovoljniji su radom policije na njezinu suzbijanju unutar same policijske organizacije, i jedan od testova integriteta pokazuje da značajno više od ostalih smatraju primanje poklona normalnom stvari, koja ne implicira poseban tretman davaoca.

No, ove inferencije imaju tek funkcionalnu vrijednost, dok veća uzročna/predikcijska vrijednost, izražena kroz visinu koeficijenata lambda i Goodman-Kruskalova tau nije

ustanovljena. Drugim riječima, ne može se, primjerice, zaključiti da su policajci iz većeg BiH entiteta više „pogođeni korupcijom“ i da više koriste poziciju da „dobro zarade“. Analize na ovoj razini tek ukazuju na razlike, odnosno asocijacije između pojedinih varijabli. Značajnija, vrijednija analiza (poput regresijske) tek treba potvrditi/korigirati ovde pomenute nalaze.

4. Razlike sa obzirom na pripadnost pojedinom kantonu/regionu u BiH

Lično iskustvo sa primanjem mita značajan je diskriminacijski kriterij između pripadnika policijskih snaga u različitim kantonima/regionima BiH. Istraživanje je pokazalo da je vjerovatnije da će policajac u Kantunu 10-Livno (12,8 %) i Banjoj Luci (9,1%) primiti mito nego njegove kolege u drugim dijelovima BiH.¹⁶⁸ No, zbog činjenice da se ovakve inferencije temelje na malom broju njih koji su doista priznali da su primili mito (daleko manje od apsolutne većine), ovaj zaključak nema veću funkcionalnu vrijednost.

Pronađena je i povezanost između načina podmićivanja i kantonalne/regionalne pripadnosti, pa su policajci iz Zapadnohercegovačke županije prevalirali (76,9%) u stavu da se (generalno) policajci najčešće podmićuju novcem; protuusluga je aktivnost za koju su anketirani policijski službenici iz regije Doboј u najvećem omjeru (38,5 %) ocijenili kao dominantnu u korupcijskom savezu i njemu rezultirajućoj materijalizaciji, dok su policajci iz regije Bijeljina u najvećem broju (19 %) u posmatranom uzorku ocijenili veze i poznanstva kao dominantnu formu realizacije korupcijskih praksi.

¹⁶⁸ Radi se o značajnoj povezanosti: $C = 0,303$. Za tabelu u analizi max. vrijednost je 0,812.

Upitani o rasprostranjenosti korupcije u sudstvu i policiji, anketirani policijski službenici su se izjasnili na sljedeći način: policajci iz regije Istočnog Sarajeva su prevalirali u ocjeni prisutnosti u sudstvu kao „veoma značajnom“, a njihove kolege iz Zeničko-Dobojskog kantona su istoga mišljenja u pogledu prisutnosti korupcije u policiji. Nađena je i statistički značajna razlika glede mišljenja o rasprostranjenosti korupcije u samoj policijskoj organizaciji između ispitanika u različitim kantonima, odnosno regijama u BiH. Tako je prevalencija glede mišljenja o veoma značajnoj rasprostranjenosti korupcije među njihovim kolegama policajcima pozornicima na strani policijskih službenika iz Kantona Sarajevo. Sljedeće se pitanje odnosilo na percepciju značajne raspostranjenosti korupcije među policajcima saobraćajne policije u gradu, koje je također statistički značajno odvojilo ispitanike, i to sa prevalencijom policijaca iz Tuzlanskog kantona, dok pitanje o raspostranjenosti korupcije u saobraćajnoj policiji na magistralnom putu značajno izdvaja policajce iz Zeničko-Dobojskog kantona od ostalih respondenata.

Motivacija bavljenja policijskim poslom značajno diskriminira policajce u BiH: policajci iz regije Trebinja vjerojatnije je (u poređenju sa svojim kolegama iz ostalih dijelova BiH) da smatraju policijski posao prilikom za dobrom zaradom. Druga varijabla koja se odnosi na motivaciju bavljenja policijskim poslom nije diskriminacijski kriterij za policajce iz različitih regionala/županija BiH.

Dostatnost postojećih napora u suzbijanju koruptivnih praksi ne diskriminira policijske djelatnike po pojedinim regionima/županijama u BiH, kao niti mjere koje je potrebno poduzeti da bi se ova borba unaprijedila.

Najveću toleranciju spram zloupotrebljavajućeg ponašanja kolega u službi (ignorirali bi činjenicu da im je kolega zloupotrijebio poziciju) pokazali su policajci iz regije Istočnog

Sarajeva (17,5 %). Dvije od tri hipotetičke situacije (scenarija) ne diskriminiraju policijske djelatnike u BiH: ali, utvrđeno je da policajci iz Srednjobosanskog kantona/županije značajno više (20,8 %) smatraju primanje poklona od strane građana normalnom stvari, koja ne povlači poseban odnos sa davaocima poklona.¹⁶⁹

5. Razlike prijeratni/poslijeratni policajci

Promatranje policijskog posla prilikom za dobrom zaradom značajno diskriminira prijeratne i poslijeratne policajce u BiH. Tako su prijeratni policajci skloniji promatrati policijski posao na pomenuti način nego ostali respondenti u anketi.

U pogledu ostalih karakteristika prijeratni i poslijeratni policajci se ne razlikuju značajno.

6. Policijski posao – porodična tradicija?

Policijski posao kao tradicija, odnosno činjenica da je neko iz porodice/obitelji respondenta bio pripadnik policije ili uopće radio u policiji, ne diskriminira respondentе glede ličnog iskustva sa primanjem mita. Tako je teza o „držimo sve unutar porodice“ („all in the family“), posebice aberantna ponašanja u službi, u ovoj analizi ostala nepotvrđenom.

Niti motivacija za obnašanjem policijske službe značajno ne diskriminira policajce koji imaju nekoga iz obitelji ko je bio policijac.

¹⁶⁹ Većina provedenih analiza dala je rezultate u kojima je preko 20 % čelijskih frekvencija imalo vrijednost manju od 5. U ovakvim se situacijama preporuča (Hagan, op.cit.) provođenje Fisherova egzaktna testa, koji je potvrdio nalaze.

I policajci sa „policijskom tradicijom“ u porodici i oni koji ju nemaju, ne razlikuju se niti u pogledu stava prema svojim kolegama za koje bi saznali da su zlouporabili dužnost zaradi vlastita probitka. Najveći dio njih bi adekvatno reagirao (zaustavio bi ih ili bi slučaj prijavio), ali značajan broj njih ne bi „žurio“ da ih spriječi: 16,3 % sa tradicijom i 17,9 % bez policijske tradicije u porodici bi „prvi puta“ progledali kroz prste podmićenima. Stavovi prema ne/toleriranju koruptivnog ponašanja policajca kojima su ispitanici bili podvrgnuti, također statistički značajno ne diferencira one policijske službenike koji su imali nekoga od članova porodice kao policajce i one koji to nisu.

Ustanovljeno je da se značajno više onih koji dolaze iz porodice u kojoj je policijski posao dio tradicije slaže sa izjavom da će policajac, koji odbije mali znak pažnje od strane građana biti smatrani nepovjerljivom osobom.

Ostale varijable ne diskriminiraju značajno policajce sa „policijskom tradicijom“ i one koji nemaju tu tradiciju.

Faktum da je neko iz obitelji respondentata radio u policiji očito ne diskriminira policajce u BiH (iznimno, značajno više respondenata sa „policijskom tradicijom“ drži da odbijanje malih znakova pažnje povlači nepovjerenje u lokalnoj zajednici). Ova razina analize upućuje na zaključak da policijska tradicija u porodici nije značajan čimbenik u objašnjavanju koruptivnih praksi (potvrđeno i kroz visinu koeficijenata predikcije lambda i tau).

Složeniji će se postupci obrade dakako pozabaviti i ovim pitanjem, pa ga verificirati ili odbiti.

7. Radno iskustvo

Osnovna prepostavka ovdje je da su oni koji su duže u policiji, i za koje se može se prepostaviti da su iskusniji, dobro upoznati „kako stvari funkcioniraju“, znaju gdje mogu tražiti „priliku“ za promicanjem vlastitih interesa, te uz predispozicije druge vrste (ponajprije etičke prirode), potencijalna su „slaba karika“ u policijskim organizacijama. Ovim istraživanjem je doista ustanovljeno da postoji određena povezanost¹⁷⁰ između dužeg staža i ličnog iskustva sa primanjem mita. Ova je činjenica vrijedna pomena, no zbog ranije opaske da se vrlo mali broj ispitanika izjasnio da je doista primio mito, valja je uzeti sa oprezom.

Također, ustanovljena je povezanost kraćeg staža i doživljavanja policijskog posla prigodom za zaradom i osiguravanja društvenog statusa i prestiža za respondentu.

Hipotetičke situacije (prolazak kroz crveno svjetlo na semaforu i prekršaj brzine) kojima su respondenti bili izloženi ne diskriminiraju policajce sa stažom preko tri godine i manje. Policajci sa kraćim stažom u većoj mjeri smatraju da je korupcija široko rasprostranjena u sudstvu i policiji, kao i u dijelu policijske organizacije koji se bavi reguliranjem prometa na magistralnom putu.

U pogledu ostalih karakteristika nema značajnijih diferencija između policijskih službenika koji duže i onih koji kraće rade u policijskim strukturama.

Provedena analiza ukazuje da su policajci sa kraćim stažom (rade u policiji kraće od tri godine) pesimističniji glede rasprostranjenosti korupcije u policiji i pravosuđu, i drže da je ova negativna pojava široko rasprostranjena u pomenutim institucijama. Izgleda da „javnomnijenska razina“, ili laička

¹⁷⁰ Povezanost je neznatne jačine: korigirani C iznosi 0,125.

percepcija korupcije, obzirom da se radi o djelatnicima koji relativno kratko rade u službi, po kojoj su sve državne službe, a pogotovo sudstvo i policija,¹⁷¹ devijantne, još uvijek prevalira njihovom percepcijom. Istodobno su policajci sa kraćim stažom ona kategorija respondenata koja još uvijek očekuje da mu/njoj policijski posao osigura kvalitetnu budućnost.

8. Poređenje građana i policije

Obzirom da ovo istraživanje obuhvata kako stavove, mišljenja i percepcije same policije o korupciji unutar policijske organizacije (što se čini razumnim- нико не може adekvatnije ocijeniti ekstenzije pojave i njezine modalitete, načine reakcije na nju, itd., osim samih policijskih djelatnika, koji doživljavaju/na druge načine percipiraju koruptivna i druga slična ponašanja), ali i da priroda fenomena najčešće podrazumijeva tzv. korupcijski savez, dakle dvije strane u korupcijskim aktivnostima,¹⁷² opravданo je uključiti i stavove građana o korupcijskim praksama među policijom. Stoga je napravljena serija chi kvadrat testova koristeći kao neovisnu varijablu upravo **kategorije respondenata- građani i policija.**¹⁷³

Na većinu postavljenih pitanja građani i policajci značajno drugačije odgovaraju. Tako se građani i policija razlikuju po svom ličnom iskustvu sa korupcijskim praksama. Dâ se

¹⁷¹ V. dio građani i policija-poređenje. Slične rezultate dobila je i Christine Martin u studiji *Illinois Municipal Officers's Perception of Police Ethics* (1994.). V. u Kutnjak Ivković, 2003.

¹⁷² Radi se dakako o primatelju i davatelju mita. Međutim, naravno da se ne mora nužno raditi o savezu, te o „učinku ogledala“ (traženje mita ne implicira nužno da onaj od koga se ono traži doista i pristane. Isto vrijedi i obrnuto). Usp. dio o krivičnopravnim aspektima borbe protiv korupcije.

¹⁷³ V. Prilog 4, tabela 3.

prepostaviti da će djelatnici policije, kao institucije sa naglašenom „protektivnom“ društvenom ulogom, davati plauzibilne odgovore.

24 % građana (u ovoj razini analize) je izjavilo da je dalo mito, a samo 2,1 % policajaca, pri čemu se oni statistički značajno razlikuju. Lično iskustvo je (kao što smo pretpostavili) očito diskriminacijski kriterij za diferenciju ovih dvaju kategorija ispitanika.

I glede percepcije raspostranjenosti korupcije u sudstvu i policiji pomenute kategorije respondenata statistički se značajno razlikuju. Kao što je za očekivati, **građani u većoj mjeri drže da je korupcija široko raspostranjena u policiji i sudstvu**. Ovo možda i nije toliko iznenađujući podatak, imajući u vidu da su u *Studiji percepcije korupcije 2004* Transparency Internationala BiH policija i sudstvo ocijenjeni od strane građana trećom i četvrtom najkorumpiranim institucijom u BiH.

Stav o raspostranjenosti korupcije u pojedinim segmentima policijske organizacije također je diskriminacijski kriterij između respondenata građana i policije. Građani su skloniji smatrati da je korupcija široko raspostranjena u svim dijelovima policijskih struktura u poređenju sa policajcima ispitanicima. **Međutim, (ne) iznenađuje da je ova razlika nađena u odnosu na sve segmente policijske strukture!**¹⁷⁴ Građani očito ne cijene osobito dobrim postojeće stanje u državnim institucijama, što se manifestira i činjenicom da su značajno nezadovoljniji (u poređenju sa respondentima iz policijskih struktura) trenutačnim angažmanom policije u suzbijanju korupcije.

Način na koji se podmićivanje ostvaruje također je varijabla koja diferencira građane i policajce. Ovdje je pronađena

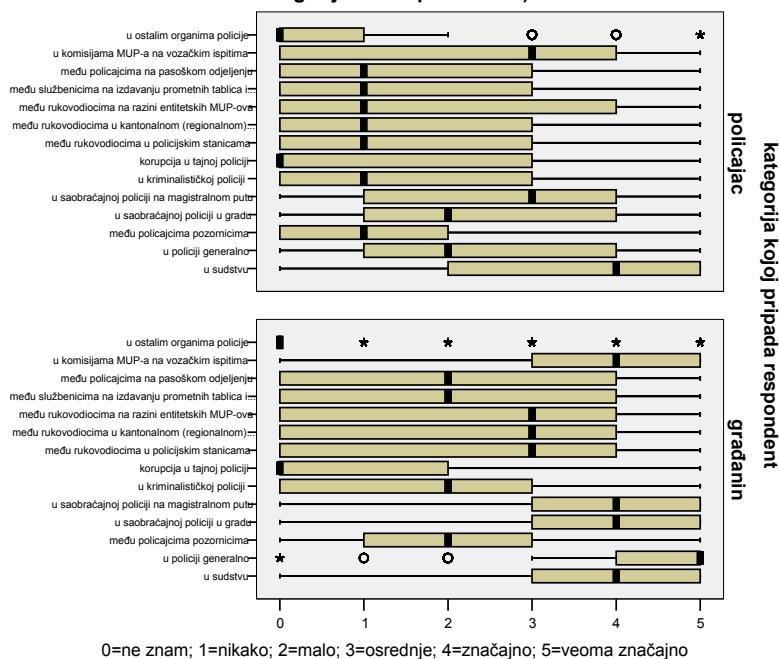
¹⁷⁴ Dakle, počev od policajaca pozornika, prometne policije u gradu i na magistralnom putu, pa do komisije MUP-a na vozačkim ispitima, policajaca na pasoškim odjeljenjima, itd.

povezanost novca, nuđenja protuusluge i veze i poznanstava (kao modaliteta korupcijskih praksi) i policajaca respondenata, i to poprilično visoka,¹⁷⁵ odnosno policajci su značajno eksplicitniji u formuliranju zahtjeva za mitom (građani su bili dominantni u odgovorima poprilično fluidnog tipa „nećim drugim“). Iako se forme podmićivanja, ponuđene u upitniku, odnose na percepciju ispitanika, činjenica da su absolutne većine ispitanika (i policajaca i građana) upoznati sa korupcijskim praksama, ovim nalazima daje funkcionalnu vrijednost.

Grafikon 6.

Rasprostranjenost korupcije u pojedinim dijelovima policijske strukture, odnosno u policiji i sudstvu uopće, prema mišljenju policajaca

Grafički prikaz ocjene rasprostranjenosti korupcije u policiji i sudstvu (prema kategorijama respondu)

¹⁷⁵ C= 0, 475. Max. vrijednost za tabelu u analizi je 0,707.

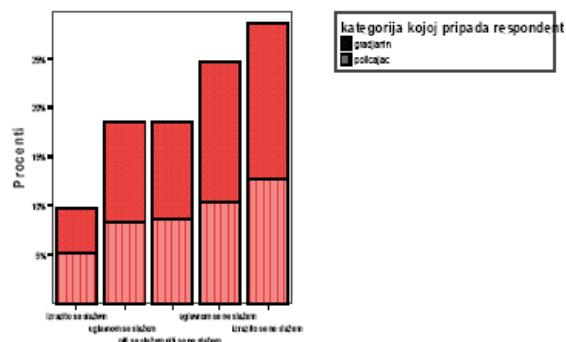
Interesantno je da su policajci pokazali veći stupanj netolerantnosti spram korupcije u dijelu analize koji se odnosi na stav o iskorištavanju funkcije koju obnašaju. Značajno više policajaca (74,8%) se izrazito ne slaže sa stavom da se može smatrati normalnim iskorištavanje pozicije iako se time krše zakonski propisi. Da li ovo znači da su građani rezignirali, pa korupciju smatraju toliko rasprostranjenom (pa čak i funkcionalnom) da se ne vrijedi boriti protiv nje, ili da su policajci tendirali davati društveno plauzibilne odgovore, na ovoj razini analize nije moguće reći. Kako bi se ova (funkcionalna) strana odnosa dodatno elaborirala, uključene su na ovoj razini analize još dvije varijable. Tako je nađeno da su građani skloniji promatrati davanje poklona ili gratis usluga prirodnom, tj. normalnom i redovitom pojmom. Doda li se ovome nalaz da građani značajno više drže da je podmićivanje policajaca toliko ekstenzivno da ga ne može ukinuti nikakva reakcija društva, prethodna bi teza o rezignaciji građana¹⁷⁶ dobila na težini.

S druge strane, neprimanje poklona kao izraz nepovjerenja značajno diferencira policajce od građana: policajci u većoj mjeri drže da bi neprimanje poklona od strane građana stvorilo jaz i nepovjerenje između njih i lokalne zajednice.

¹⁷⁶ Izražena i u pomenutoj *Studiji percepcije korupcije 2004* Transparency International BiH.

Grafikon 7.

Stav respondenta o izjavi: "Policajac koji odbija male znakove pažnje od strane građana u lokalnoj zajednici bit će tretiran kao nepovjerljiva osoba".

Gradjani su, kao što je rečeno, značajno nezadovoljniji trenutnim radom policije na suzbijanju korupcije. Policajci su u našem istraživanju, pak, značajno više ocijenili oglašavanje uputstva za građane kako da postupaju u slučajevima kada se desi podmićivanje ili neki drugi slučaj koji bi se mogao supsumirati pod korupciju, uspješnom mjerom za suzbijanje korupcije unutar policijskih redova.

Što se tiče ostalih mjera koje treba poduzeti da bi se korupcija unutar policije smanjila, u pogledu većine ponuđenih upita (itema) postoji značajna razlika između kategorije policajaca i građana. Respondenti iz policijskih redova uglavnom podržavaju mjere koje idu njima „na ruku“, pa se značajno više izjašnjavaju *pro* povećanja plata (91 %) i uvođenja pravilnika o dodatnom plaćanju prekovremenog rada policije (čak 93,1 %). Također drže u većoj mjeri nego građani da bi striktno kažnjavanje potonjih ukoliko pokušaju podmititi policajca bilo uspješnom mjerom sa suzbijanje korupcije među svojim kolegama policajcima.

S druge strane, građani prevaliraju u podršci onim mjerama na koje je policija posebno osjetljiva: regrutovanju novih snaga

(83,1 %) i angažiranju profesionalnijih kadrova (90,8 %).¹⁷⁷ Intrigantno je da obje, uvjetno rečeno, „strane“ imaju opravdanje za svoje određenje prema ponuđenim mjerama za poboljšanje stanja. Tako policajci značajno više podržavaju mjere kojima prebacuju odgovornost „na drugu stranu“, pa izjavljuju da je potrebno striktno kažnjavati građane za pokušaje podmićivanja. Građani, pak, drže da bi viši stupanj profesionalizacije kadrova u policiji i posvećivanje adekvatne pažnje regrutovanju polučilo rezultate. To znači da građani u značajnoj mjeri više drže da u BiH ima veliki broj nekompetentnih policajaca koji su profesiju izabrali kao nužno zlo ili zbog dobre prilike da imaju stalni posao. Doda li se ovome ranije dobiveni nalaz da su građani značajno nezadovoljniji radom policije u suzbijanju korupcije, slika se zaokružuje. Stoga bi paket antikoruptivnih mjera, računa li na potporu javnosti, imao uzeti u obzir ovdje izložene zaključke, tj. osudu postojećeg stanja i preporuku onog dijela mjera koji bi imao nepodijeljenu podršku onih od kojih i za koga javna uprava postoji i funkcioniра.

Građani su u BiH, na temelju prethodno izloženog, jako nezadovoljni i pesimistični glede korumpiranosti nekih od najvažnijih državnih institucija, naime, policije i sudstva, koje su zapravo simbolom državne opstojnosti, funkcionalnosti i integriteta. Drže da su policija i sudstvo značajno korumpirani, koja ocjena vrijedi i za sve dijelove policijske

¹⁷⁷ Naime, u tekućoj reformi policijskih snaga u BiH, u kojoj se očekuje rapidno smanjenje broja policijskih djelatnika, prisutan je i strah kod policajaca da ne ostanu bez posla. Možda je i to razlogom njihova (u većoj mjeri) negativna stava spram ovih opcija. Drugi mogući razlog valja tražiti u općepoznatoj činjenici da trenutno u policijskim snagama u BiH, kao policajci, rade osobe koje nemaju odgovarajuću stručnu spremu bilo po vrsti ili po stepenu, te bi predlaganje mjera preferiranih od strane građana zapravo sugerirali potrebu svog doškolovanja ili prekvalifikacije odnosno svoje otpuštanje sa posla.

organizacije. Građani su BiH, sukladno ovome, i rezigniraniji kad govorimo o korupciji, i tolerantniji spram korupcijskih praksi. U većoj mjeri su mišljenja da je davanje i primanje poklona normalna i redovita stvar. S tim su svezi, smatraju da je podmićivanje policajaca toliko ekstenzivno, da ga ne može ukinuti nikakva reakcija društva.¹⁷⁸ Također su i dosta „rezerviraniji“ glede mjera koje bi trebalo poduzeti da se korupcija unutar policije smanji, tako da u manjoj mjeri nego policijski djelatnici drže da su svima dostupne upute za prijavu korupcije uspješna preporuka za borbu protiv zloupotrebljavajućih, koruptivnih praksi unutar same policije. Drže da bi društvo trebalo posvetiti više pažnje profesionalizaciji policije i adekvatnom regrutovanju, tj. uključivanju novih snaga u institucije. Uzme li se u obzir da je za iole uspješan pristup suzbijanju korupcije potrebna podrška svih elemenata društva, u ovom je kontekstu neizostavna javnost. Računa li se na njenu potporu, više bi se pažnje trebalo posvetiti kompetentnosti postojećih policijskih struktura, te dužna pažnja posvetiti adekvatnom regrutovanju i postizanju većeg stupnja profesionalizma policijskih rukovodnih (i inih) radnika. Ne treba, međutim, zanemariti niti upozorenje policajaca da su građani vrlo spremni ponuditi mito, te antikorupcijski program mora predvidjeti i određene mehanizme edukacije građana o štetnosti i zabranjenosti korupcije.

Rezolutniji, transparentniji i uspješniji angažman policije na suzbijanju korupcije je očito potreban, ukoliko se ona

¹⁷⁸ Slične rezultate navodi i Transparency International, tako da prema njihovim nalazima preko polovice građana drži da su u korupciju uključeni svi ili većina policajaca; 20 % ispitanika drži da će korupcija uvijek postojati, odnosno da se teško uspješno boriti protiv nje.

nastoji profilirati kao djelatna snaga i zaštitnik vrijednosti društva, koji uživa zadovoljavajuću potporu javnosti.¹⁷⁹

A. Bivarijatna korelacijska analiza – „Policija o korupciji u policiji“

Za grupu socio-psiholoških varijabli kojima su ispitivane različite vrijednosne orijentacije policajaca u pogledu odnosa spram pojedinih tzv „sintetičkih situacija“ kao i neka sociološki relevantna stanja, utvrđene su određene interkorelacije (međusobne korelacije) među datim varijablama. Na varijable, među kojima je utvrđena izvjesna interkorelacija primjenjen je Pearsonov koeficijent korelacije (r) kojim smo namjeravali mjeriti međusobnu korelaciju među varijablama. Vrijednost datog (Pearson-ovog) koeficijenta korelacije varira od 0 (kada ne postoji nikakva povezanost među varijablama) do vrijednosti 1 (što bi predstavljalo tzv. „potpunu povezanost“).

Kao i prethodne analize i ova bivarijatna korelacijska procjenjivana je uz aplikaciju softvera SPSS, verzija 13, na nivou od 0,01 i 0,05.

Našu analizu započet ćemo sa slučajevima najveća, potpune povezanosti, na razini od 0,05, koja je otkrivena u pogledu stavova da je korupcija najrasprostranjenija među saobraćajnim (prometnim) policajcima kada svoju dužnost obavaljaju na magistralnim putevima i u gradu. Naime, ova korelacija ($r = 0,857$) pokazuje da policajci, kao ispitanici, koji smatraju da je korupcija izražena među saobraćajnim (prometnim) policajcima na magistralnim putevima isto tako misle da je korupcija jako izražena među saobraćajnom (prometnom) policijom koja “ordinira” na gradskim saobraćajnicama.

¹⁷⁹ Više o mjerama, v. u drugim dijelovima studije (npr. eksplanacijska analiza).

Ova korelacija možda samo potkrepljuje zdravorazumske zaključke, izvedene iz mnogih medijskih anketa, kao i „javnog pogovora stanovništva“ da je korupcija jako prisutna među saobraćajnim (prometnim) policajcima u BiH. Međutim, ne treba zanemariti činjenicu da navedeni rezultat nije rezultat anketiranja javnosti u širem smislu nego da su anketirani ispitanici zapravo pripadnici različitih organizacionih jedinica policije u BIH. Navedeni rezultat valja uzeti kao pouzdaniji od poznatih percepcija javnosti jer je vrlo moguće da javnost svoj sud o korumpiranosti saobraćajnih (prometnih) policajaca donosi i na osnovu ponašanja policajaca pozornika ne praveći razliku između policajca „saobraćajca“ i policajca „pozornika“. (v. dole)

Jednako značajna, i statistički potpuno povezana, je i korelacija na razini od 0,05, u pogledu stava policajaca o korupciji među policajcima pozornicima i saobraćajnim (prometnim) policajcima (bilo na gradskim saobraćajnicama bilo na magistralnom putu) i ona iznosi $r = 0,702$. Tačnije, postoji *potpuna koreacijska povezanost* u odgovorima (stavovima) policajaca o korupciji među policajcima pozornicima i saobraćajnim (prometnim) policajcima. Ovakav stav se može protumačiti čestim primjedbama građana na rad policije prema kojima se kritikuje aktivnost policajaca pozornika na razini lokalnih zajednica koji su se (kako to tvrde pojedini građani) i sami pretvorili u *a priori* saobraćajnu policiju, „revnosno“ kažnjavajući strategijom tzv. „*nulte tolerancije*“ za svaki saobraćajni (prometni) prekršaj u okviru patrolnog sektora dok, s druge strane, manje pažnje posvećuju intervencijama u slučaju problema iz npr. domena „javnog reda i mira“. Stoga je i ova potpuna povezanost (korelacija) praktički objašnjiva.

Realističan stav policajaca o prirodi svoje profesije izražen je i kroz korelaciju među stavovima, o tome da je „sasvim prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje

nekog ličnog cilja, ako to ne ugrožava opštu sigurnost u zajednici” sa stavom da je „sasvim prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja ako ne uključuje neku imovinsku korist”. Radi se o potpunoj korelacijskoj na razini od 0,05 koja iznosi $r = 0,706$.

Zanimljiva je također, i statistički značajna, povezanost (korelacija) ($r= 0,600$), na razini od 0,05, među stavovima policajaca o tome da je „sasvim prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja, ako to ne ugrožava opštu sigurnost u zajednici” i stava da „sasvim prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja ako time pomaže svojoj porodici i prijateljima”.

Prethodna dva stava tangiraju etiologiju profesionalne orijentacije prilikom izbora zanimanja, te bi ovakve stavove trebalo komparirati sa motivacijskim faktorima za bavljenje policijskim poslovima. Naime, izražene korelacije ne korespondiraju sa tendencijama stvaranja policijske organizacije kao „servisa građana” u savremenim demokratskim društвima.

Nešto blažu povezanost ($r=0,586$ na razini 0,05) bilježimo i među stavovima policajaca da je “sasvim prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja ako time pomaže svojoj porodici i prijateljima” sa stavom da je „sasvim prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja ako ne uključuje neku imovinsku korist”.

Navedene korelacije pokazuju da neki policajci smatraju da je ostvarivanje lične koristi dozvoljeno, pod uslovom da se time ne ugrožava sigurnost u zajednici i ako to ne uključuje neku imovinsku korist, odnosno ako se time pomaže svojoj porodici ili prijateljima, predstavljaju problem koji bi trebao biti tema neke kvalitativno drugačije i ekstenzivnije analize aksioloшkog tipa. Smatramo da bi navedeni rezultat ima veliku vrijednost te da bi

se o navedenom problemu moralo voditi računa prilikom procesa regrutovanja službenika za provedbu zakona uopšte, pa samim time i policajaca. Osim toga, pitanje koje se samo po sebi nameće nakon ovako utvrđenog rezultata je slijedeće: „Da li bi odgovori na navedena pitanja bili nešto drugačiji u slučaju da su svi pripadnici policijskih organizacija u BiH imali priliku susresti se sa odgovarajućim etičkim kodeksom svoje profesije“.

Nešto slabija, ali ipak značajna povezanost prisutna je u korelacijama između stavova policajaca u BIH o rasprostranjenosti korupcije u BH policiji i BH sudstvu, gdje bilježimo značajnu povezanost na razini od 0,05 i korelaciju koja iznosi $r = 0,613$. Dalo bi se pretpostaviti da mišljenje policajaca o svojoj profesiji definitivno korespondira sa ulogom policije u kompletnoj krivičnoj proceduri, gdje se policija ima smatrati jedinstvenim tijelom, ali ipak samo dijelom, tzv. „sistema krivičnog pravosuđa“ ili „represivnog aparata države“. Stoga je ovakav stav o devijacijama unutar dvije profesije unutar represivnog aparata države hipotetički opravdan.

Značajna povezanost na razini od 0,05 i korelaciju koja iznosi $r = 0,612$ bilježimo među stavovima o korupciji u policiji uopšte i korupciji u saobraćajnoj policiji na magistralnom putu, kao i saobraćajnoj policiji u gradu ($r = 0,609$).

Značanija povezanost izdiferenciarana je i između stava: „sasvim je prirodno da ljudi blagonaklono gledaju na policajce i da to manifestuju tako što im daju poklone ili određene usluge «gratis» sa stavovima:

„sasvim prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja ako time pomaže svojoj porodici i priateljima“ ($r=0,523$ na razini od 0,05);

„sasvim je prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja bez obzira što se radi o nelegalnom načinu ostvarivanja tog cilja“ ($r=0,467$ na razini 0,05);

„sasvim je prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja ako ne uključuje neku imovinsku korist“ ($r=0,453$ na razini 0,05);

„sasvim prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju ako to ne ugrožava opštu sigurnost u zajednici“ ($r=0,516$ na razini 0,05).

Ovakva povezanost možda i praktično osvjetjava jedan veliki problem koji se tiče policije u Bosni i Hercegovini. Naime, često se mediji bave problemima povjerenja javnosti spram policije i mogućnostima mijenjanja «filozofije policijskog djelovanja» na razini lokalne zajednice koja uključuje profesionalnu i educiranu policijsku organizaciju. Međutim, navedene korelacije ukazuju da je „rad policije u zajednici“ shvaćen apsolutno pogrešno od strane pripadnika policije u BiH jer veliki broj njih smatra da je normalno da im građani daju poklone. U isto vrijeme, čini se da anketirani policajci ne prave razliku između svoje dužnosti i protuusluge. Sve to govori da edukacija policijskih snaga u BiH treba, pored uvođenja novih strategija policijskog djelovanja, čiji smo svjedoci u proteklih nekoliko godina, praktično sadržavati i komponente obrazovanja iz domena kriminalističke deontologije koja bi teorijski „produkovala“ policijske djelatnike samosvjesne svoje uloge i prirode posla kojim se bave u društвima XXI stoljeća, odnosno policajce koji će podučavati građane da pokloni nisu potrebni jer su poslovi koje oni obave u ime građana zapravo njihova dužnost, a u idealnim uslovima i zadovoljstvo.

Na granici statističke povezanosti ($r=0,418$ na razini 0,05) nalazi se varijabla „radno iskustvo“ u odnosu na mišljenje o rasprostranjenosti korupcije u policiji, kao i u odnosu na stav „o korupciji u saobraćajnoj policiji u gradu“ ($r=0,444$ na razini 0,05) ili pak u odnosu na stav „o korupciji u saobraćajnoj policiji na magistralnom putu“ ($r=0,468$ na razini 0,05), što bi označavalo da radno iskustvo nema značajnijeg udjela u percepciji korupcije od strane policajaca. Drugim riječima, navedeni stavovi su prisutni

kod policajaca u BiH bez obzira na godine radnog njihovog iskustva u policijskim snagama.

Za naše istraživanje, veliki značaj predstavljaju i stavovi o tzv. „motivima za obavljenje policijskog posla“. Naime, postoji veoma slaba ili čak nikakva povezanost (korelacija) među stavovima da „policijsko zanimanje daje priliku za dobrom zaradom“ sa stavovima: „policijsko zanimanje osigurava društveni status i prestiž“ ($r=0,364$ na razini 0,05), „policijsko zanimanje daje priliku za avanturu“ ($r=0,228$ na razini 0,05). Ovim rezultatima se može konstatovati da nema značajne veze među motivacionim elementima koji predisponiraju ili opredjeljuju pojedinca za pristup policijskim snagama u BiH, ili bar ovo istraživanje i uzorak na kome je provedeno tako govori.

Na kraju ove bivariatne analize, hipotetički smo pretpostavili da bi eventualno „iskustvo sa korupcijom“ policajaca mogla biti intervenirajuća varijabla koja bi „poremetila“ opisane odnose. Međutim, nakon što je identičnim metodološkim instrumenatijem provedena analiza uz držanje varijable „lično iskustvo s korupcijom“ konstantnom (PARCIJALNA ANALIZA), nisu se poremetili ranije opisani odnosi. To upućuje na zaključak da iskustvo policajaca sa korupcijom, ne utiče na njihove stavove o korupciji prikazane kroz obrađivani upitnik.

VI. KLASIFIKACIJSKA ANALIZA

A. Uvod

Bitan cilj svakog zahtjevnijeg naučnog istraživanja je dati doprinos ne samo opisu pojave, nego i klasifikaciji odnosno tipologiji njenih oblika i varijacija na što je moguće objektivniji i utemeljeniji način. Kvantitativna paradigma našeg istraživanja dozvoljava da se primjene složene metode, ne samo faktorskih nego i taksonomskeih (cluster) analiza, tako da se računskim putem mogu iznaći realiteti u homogenom grupiranju ispitanika ovisno od njihovih karakteristika. Dakle, za razliku od faktorskih analiza koje traže latentne zajedničke faktore – glavne komponente na osnovu karakteristika koje su međusobno u najvećoj korelaciji, a minimalno u korelaciji sa drugim karakteristikama koje zasićuju druge faktore, cluster analiza utvrđuje koje homogene skupine unutar jednog uzorka ispitanika postoje ovisno od kriterija njihove homogenizacije koji je po pravilu vezan uz određene karakteristike čija analiza interesira istraživača.

Primjenjujući cluster analizu na poduzorku građana i poduzorku policajaca mi smo utvrdili slijedeće zajedničke grupacije u pogledu percepcije proširenosti korupcije, stavova prema korupciji i određenja prema mjerama za suzbijanje korupcije.

B. Klasifikacija građana prema njihovim percepcijama proširenosti korupcije u policiji

Cluster 1 N = 214 ili 26% građana uočava da je korupcija nešto prisutnija kod pozornika i saobraćajaca u gradovima i djelomično prisutna, dok ostale dijelove policijske organizacije građani ne percipiraju kao značajnije korumpirane.

Cluster 2 N = 205 ili 25% građana također percipira prisutnost korupcije kod pozornika i saobraćajaca i građana s jedne strane te na razini entitetskih MUP-ova, a najviše u službama za izdavanje pasoša i prometnih tablica.

Cluster 3 N = 409 ili 49% građana smatra da je korupcija veoma značajno proširena u svim rukovodnim strukturama i temeljnim službama policije, osim kriminalističke policije i saobraćajaca na magistralnim putevima.

Dakle, polovina građanstva BiH percipira metastaziranje korupcije u svim dijelovima policijske organizacije i taj nalaz je alarmantan i na opće društvenoj i na organizacijskoj razini.

C. Klasifikacija policije prema njihovom percipiranju proširenosti korupcije u vlastitoj organizaciji

Kako se homogeniziraju skupine policajaca u odnosu na tu opću percepciju proširenosti korupcije u vlastitim redovima daju nam odgovori slijedeći rezultati:

Cluster 1 N = 220 ili 31% policajaca vidi jedino proširenost korupcije osrednje izraženu kod pozornika i saobraćajne policije u gradovima, a na rukovodećim nivoima malo ili nikako izraženu korupciju osim kod policajaca na poslovima izdavanja pasoša.

Cluster 2 N = 244 ili 34% policajaca vide vrlo izraženu korupciju kod saobraćajne policije u gradovima i na pasoškim odjeljenjima, a znatno manje proširenu u svim drugim djelatnostima policije, uz znatno manje proširenu među pripadnicima kriminalističke policije.

Cluster 3 N = 253 ili 35% policajaca smatra da ni u jednom organizacijskom dijelu policije nije (ili oni ne znaju da postoji) prisutna korupcija.(!?)

Ako sučelimo ove podatke sa dobivenima clusterima na osnovu percepcije građana o proširenosti korupcije u pojedinim dijelovima policijske organizacije onda ovi podaci dobivaju svoju vrijednosnu kritičku dimenziju. Dio građana (1/4) slično kao i policajci (1/3) percipiraju proširenost korupcije samo kod pozornika i saobraćajaca u gradovima. No, zato *polovina građana* smatra izrazito značajno proširenu korupciju rukovodećih tijela i ljudi, te svih drugih službi policije, dok to sa znatno blažom ocjenom percipira tek jedna trećina policajaca. Dopuštamo si primjedbu da će podizanje "kritične mase" policajaca koji će podržavati antikorupcijske programe očigledno biti težak zadatak u narednom periodu.

D. Tipologizacija građana i policije po osnovi izraženih stavova o ne/toleranciji korupcije u policiji

Sa 13 tvrdnji Likert-ove skale slaganja koju smo faktorizacijom strukturirali u tri glavne komponente i dobili smo da je najznačajnija komponenta ne/tolerancija *razloga za korupciju* koja objašnjava najveći dio totalne varijance, a zatim slijedi druga komponenta ne/tolerancije *granice korupcije* te treća komponenta netoleriranja *situacija korupcije*. unutar tih komponenti glavne manifestne varijable pojedinih stavova su pokazale potrebu fokusiranja dalnjih istraživačkih postupaka u

obradi rezultata. Zato smo u primjeni cluster analize slijedili okvire koje nam je dala faktorska analiza i utvrdili za poduzorak **građana** slijedeća tri clustera:

1. cluster N =231 ili 28% zbog izraženog slaganja sa mogućim razlozima za uzimanje mita i korupcije od strane policajaca smješta se u prvu faktorsku – komponentnu dimenziju i zbog sadržaja te dimenzije i centara finalnog clustera možemo nazvati ovu homogenu skupinu građana **PESIMISTIMA**.

2 cluster N = 277 ili 28% građana zbog izrazitog neslaganja ni sa kakvim razlogom i oblikom korupcije koji se smješta iznad granica korupcije pri čemu se i mali znakovi pažnje i gratis usluge smatraju korupcijom i stoga ćemo ih nazvati **OPTIMISTIMA**.

3. cluster N = 357 ili 44% ispoljava neslaganje sa razlozima korupcije, ali uviđa da treba praviti razliku između "znakova pažnje" koji su postali uobičajeni vid ponašanja u BiH (besplatni obroci u restoranima i servisi automobila), te sugerira potrebu individualnog iznalaženja granice tolerantnog koruptivnog ponašanja. Ovaj cluster podudara se preko sadržaja svojih varijabli i centara finalnog clustera sa trećom komponentom ne/tolerancija situacija korupcije. Stoga smo ovu skupinu ispitanika nazvali **REALISTIMA**.

Gotovo se može reći da smo dobili normalno distribuiranu homogenizaciju građana u pogledu njihovih stavova prema korupciji policajaca. Najdominantnija je skupina koju smo označili kao realiste koji izražavaju stavove tolerancije prema "znakovima pažnje" i mogućnostima korištenja gratis usluga i drugih utjecaja policijske profesije za razne nefinansijske koristi, ali se izrazito ne slažu sa razlozima koji opravdavaju situacije i mogućnosti drugačijeg korumpiranja policajaca. Gledano sumativno skupina "realista" i "optimista" čini *apsolutnu većinu građana* koja bi *u potpunosti podržala moguće i potrebne mjere za suzbijanje korupcije u policiji i društву*. Međutim, zabrinjavajući je prvi cluster sa 28% ispitanika koji traže i iznalaze razloge koji

opravdavaju koruptivno ponašanje policajaca, a vjerojatno i njih samih. Oni će nesumnjivo biti ozbiljna prepreka svakom uvođenju antikorupcijskih programa koji bi trebali smanjiti ovu negativnu pojavu u bosanskohercegovačkom društву.

E. Tipologizacija policajaca po osnovi izraženih stavova o ne/toleranciji korupcije u policiji

Stavovi policajaca identično su se faktorski strukturirali u grupacijama varijabli kao što smo dobili i na poduzorku građana. Skladno tome i na poduzorku policajaca dobili smo slijedeće clustere:

1. cluster N = 159 ili 20% policajaca ispoljavaju izrazito neslaganje sa gotovo svim razlozima korupcije i iskazuju shvaćanje da sam policajac treba procijeniti što je dozvoljena, a što nedozovljena korupcija.

2. cluster N = 317 ili 40% policajaca izrazito se ne slaže sa bilo kojim razlogom opravdanja korupcije, ali smatra da iskusni policajac može prepoznati korupciju i da ga znakovi pažnje ne mogu učiniti zavisnim, mada je svjestan da je takva korupcija u bosanskohercegovačkom društву danas neiskorjenjiva jer ljudi na to blagonaklono gledaju.

3. cluster N = 140 ili 17% policajaca indiferentno po svojim stavovima prema korupciji i uglavnom smatra da je osobna stvar svakog pojedinca policajca da li će zloupotrijebiti položaj, a to po njima ovisi od iskustva i karaktera samog policijskog službenika. Iskusni policajac neće popustiti ni smatrati da ga "znakovi pažnje" mogu učiniti" zavisnim od onoga tko mu je taj "znak pažnje" ili gratis uslugu dao.

4. cluster N = 182 ili 23% policajaca izrazito se ne slažu sa bilo kojim razlogom za korupciju i opravdanjem koruptivnog

ponašanja te ne prihvaćaju da se ovisno od policijskog iskustva i osobina pojedinca može policija obračunati sa ovom pojmom. "Znakovi pažnje" i gratis usluge za njih su problematičan vid i praksa korumpiranja. Oni su protiv granice tolerancije mita u obliku svih njegovih vidova jer to predstavlja u svakom slučaju veliki problem za normalan rad u zajednici.

Dakle, ova homogenizacija policajaca prema njihovim stavovima o ne/toleranciji korupcije ukazuje da bi rigorozni antikorupcijski program podržalo samo 23% (cluster 4) što je cca 1/5 policajaca. Isto toliko policajaca bi bilo izrazito protiv antikorupcijskih programa (20% iz clustera 1). Ostalih 40% (cluster 2) vrlo je tolerantna prema gratis uslugama i "znakovima pažnje", mada načelno osuđuje razloge za opravdanje korupcije i misli da ti "znakovi pažnje" mogu neiskusne policajce učiniti zavisnim i otežati im normalan rad u zajednici.

Dakle, eventualna usmjerenost antikorupcijskog programa na gratis usluge neće uopće dobiti podršku absolutne većine policajaca.

F. Tendencije homogenizacije policajaca i građana po opredjeljenju prema mjerama za suzbijanje korupcije

U pogledu mjera za suzbijanje korupcije već smo iz rezultata faktorske analize vidjeli da se i policajci i građani ne diferenciraju u svojim određenjima prema predloženim mjerama nego ih sve zajedno smatraju međusobno povezanim koje čine jedinstveni faktor. Zato je i bilo za očekivati da se i rezultati pojedinih cluster-a slabo međusobno diferenciraju i tako umanje mogućnost sagledavanja tendencije homogenizacije ispitanika u određene skupine koje će se razlikovati po preferenciji pojedinih mjeru za suzbijanje korupcije.

Kao pomoćne elemente homogenizacije unijeli smo u analizu podatke o spolu, starosti i ličnom iskustvu sa korupcijom i jedino je elemenat *starosti* pokazao diferencirajući utjecaj te smo stoga po njemu imenovali dobivene clustere.

G. Klasifikacija policajaca prema opredjeljenju za određene mjere na suzbijanju korupcije

1. cluster N = 332 ili 42,5% ČINI NAJMLAĐU SKUPINU policajaca (u prosjeku 29 godina) i ova skupina preferira (u odnosu na ostale dvije) prvenstvenu mjeru suzbijanja korupcije *povećanjem plaće policiji*, ali se ne slaže da je neophodno napraviti novi pravilnik o dodatnom plaćanju prekovremenog rada. Također je ova skupina skeptična prema mjeri striktnog kažnjavanja građana koji pokušavaju podmititi policajca, a isto tako je kritična prema oglašavanju uputstava na oglasnim pločama policijskih stanica i mjesnih zajednica kako da se građani ponašaju u pogledu slučajeva prijave korupcije.

2. cluster N = 115 ili 14,7% policajaca predstavlja NAJSTARIJU SKUPINU policajaca (u prosjeku oko 48 godina). Policajci iz ove skupine izraženije se slažu (u odnosu na druge dvije skupine) sa mjerom *striktnog kažnjavanja građana* koji pokušavaju podmititi policajce, a manje sa striktnom primjenom kontrole spram policajaca i primjenom sankcija za zloupotrebu dužnosti. To je vjerojatno razumljivo s obzirom na visoke godine života i vjerojatno znatno duže iskustvo u realitetu policijske profesije.

3. cluster N = 335 ili 42,8% policajci SREDNJIH GODINA. Policajci iz ove skupine izraženije se slažu sa neophodnom mjerom povećanja plaće, a posebno naglašavaju potrebu novog pravilnika o *dodatnom plaćanju prekovremenog rada*. Smatraju neprimjerenim mjeru oglašavanja uputstva u pogledu prijave slučajeva korupcije u policiji (više nego ostale dvije skupine) i

općenito gledano iskazuju najviše kritičnosti prema ostalim predloženim mjerama.

Činjenica da se rezultati odgovora policajaca o mjerama za suzbijanje korupcije grupiraju tako da se preko 50% izrazito slaže sa svim mjerama (a najviše sa povećanjem plaća – 72%), te da se ostalih 20 – 30% slaže sa predloženim mjerama i vrlo mali postotak bira odgovore "ne slažem se" (samo 3 do 5%), nalazi naše cluster analize samo uvjetno sugeriraju na tendenciju homogenizacije opredjeljenja za mjere ovisno od starosne dobi policajca.

Stoga se ne mogu iz njih izvući kategorični zaključci nego sugestije za daljnja izučavanja podobnosti pojedinih mjera za dato vrijeme i sredine. Pri tom mislimo da dok god neće biti donesen opći antikorupcijski program i dok se ne počne sa njegovom realizacijom dotle će biti vrlo upitno donositi rigorozne antikorupcijske programe u samoj policiji. Također je vrlo upitno da li se istim identitetom i opsegom treba pokrivati korupcijski program u malim ruralno urbanim sredinama i u metropolnim ili kantonalnim sredinama.

Nasuprot tome u poduzorku građana nalazimo četiri homogene skupine koje se znatno diferencirano odnose prema potrebnim mjerama za suzbijanje korupcije.

H. Prikaz tendencije homogenizacije među građanima u pogledu mjera za suzbijanje korupcije

1. cluster N = 53 ili 6% građana ne slaže se ili su posve indiferentni sa svim predloženim mjerama i zato ih nazivamo INDIFERENTNIMA.

2. cluster N = 411 ili 47% građana koji su izrazili stav da se izrazito slažu sa svim predloženim mjerama nazvali smo kodnim nazivom ZAINTERESIRANI.

3. cluster N = 271 ili 31% građana koji se najizraženije slažu sa mjerom striktne kontrole policajaca i pažljivim regrutiranjem u policijske službe. Oni se istovremeno negativnije određuju prema povećanju plaća i dodatnom plaćanju prekovremenog rada policije te ne prihvaćaju kažnjavanje građana koji pokušavaju podmititi policajce. Zato smo im dali naziv KRITIČNI.

4. cluster N = 144 ili 16% građana koji se slažu sa potrebom uvođenja svih mjera ali su izraženo protiv striktne primjene kontrole spram policajaca i primjene sankcija za zloupotrebu dužnosti. Zbog njihovog stava i prihvatanja mjera koji prvenstveno odgovornost prebacuju na objektivne razloge i one koji policajce korumpiraju, nazvali smo ovu homogenu skupinu NEKRITIČNI.

U pogledu cluster analize uvijek je problematično tekstualno izraziti nazine pojedinih clustera da što potpunije odraze sadržaj međusobnih razlika među homogenim grupacijama ispitanika. U našim nalazima opredijelili smo se za termine određenja prema predloženim mjerama i smatramo ih odgovarajućima mada bi mogli imati i izvjesno pejorativno značenje. Indirektno to potvrđuju i podaci da prvi cluster pretežito sačinjavaju građani starije životne dobi (u prosjeku 63 godine), drugi cluster građani najmađe životne dobi (u prosjeku 23 godine), dok ostala dva clustera sačinjavaju skupine građana mlađe (u prosjeku 37 godina) i starije (u prosjeku 50 godina) srednje dobi.

U tom smislu mogu se vrijednosno komentirati ovi nalazi da apsolutna većina, 78%, (cluster 2 + 3) građana je vrlo zainteresirana da se poduzmu sveobuhvatne mjere na suzbijanju korupcije i provodi striktna kontrola koruptivnog ponašanja policajaca, ali ista ta većinska grupacija naglašava oprez sa nekritičkim zahtjevom za povećanjem plaća i dodatnim

plaćanjem prekovremenog rada te uvođenjem sankcija prema građanima.

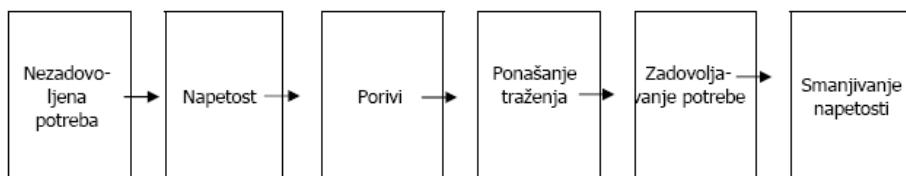
Naši podaci također argumentiraju da bi od strane svih kategorija građana bilo podržano oglašavanje uputstva u pogledu prijave slučajeva korupcije u policiji.

I. Motivacijske determinante korupcijskog ponašanja

Činjenica da se neki ljudi više zalažu i rade marljivije od drugih, može se protegnuti i na njihovo odgovornije ponašanje prema poslu kojeg obavljaju. Upravo zato nam je bilo važno steći uvid u motivacijske determinante anti/korupcijskog ponašanja policajaca. Odnosno, bilo je potrebno utvrditi koje su dominantne determinante koje određuju njihov odgovoran i angažiran odnos prema poslu kao uvjet bez kojeg se ne može takav posao kvalitetno zadovoljavajuće obavljati. Opravdano je prepostaviti da je u situaciji objektivno velike izloženosti pojavama mita i korupcije putem nuđenja usluga i novca od strane prekršitelja prometnih znakova i zabrana i počinitelja krivičnih djela, gotovo svaki policajac od pozornika do rukovodioca bio ili su bili u situaciji da ne prihvate ili prihvate ponuđene usluge ili novac. Kod jednog dijela policajaca čiji odnos prema profesiji je motivacijski neutralan ili negativan vjerovatno se lakše opredijeliti za uzimanje pa i traženje mita uz vraćanje tražene i očekivane usluge koja se najčešće sastoji u odustajanju od pisanja prekršajne prijave ili pisanje prekršajne prijave za prekršaj blaži od učinjenog.

Motivacija se objašnjava kao spremnost da se nešto učini i uvjetovana je pogodnošću te radnje da zadovolji određene potrebe pojedinca. Potreba u ovom smislu znači fiziološki ili psihološki nedostatak koji stanovite rezultate čini privlačnim.

Dakle, motivaciji se pristupa kao procesu kojeg možemo ilustrirati na slijedeći način:

Slijedeći ovaj temeljni motivacijski proces pokušat ćemo ilustrirati na elementima anti/korupcijskog ponašanja. Nezadovoljene potrebe za novcem iz redovnih primanja s jedne stane, te psihološka želja za većim imanjem i posjedovanjem stvaraju napetosti (koje su to veće što su veće frustracije). Ove napetosti stvaraju porive da se upotrijebe i razviju takvi oblici ponašanja koji će doprinijeti zadovoljavanju tih potreba, a potom do smanjenja napetosti. Iz psihologije zločina poznato je da se ljudi to lakše odlučuju na prevaru i krađu što su uvjereniji da će ta (prevara ili krađa) biti nekažnjena odnosno uspješnije izvedena te što više puta ponove to djelo i što veći iznos zarade ostvaren krađom ili prevarom je u pitanju (R. Katz).

Dakle, najkritičniji trenutak za korupciju policijaca postoji u slučajevima izloženosti prilikama i mogućnostima *prvog prihvaćanja mita* kada još ne mora "vratiti uslugu", ili davanje usluge spada u diskrecionu domenu posla kojeg obavlja. Svaka situacija koja ga izlaže mogućnostima korumpiranja stvara veći poriv da to prihvati ne samo što su veće njegove nezadovoljene potrebe, nego što je poticaj sredine ili tolerancija takvog ponašanja veća odnosno što je sa lakoćom ostvario prethodno traženi ili dobiveni mito. Ovakvih situacija i prilika te mogućnosti u policijskoj profesiji ima u izobilju i jedina zapreka je u razvijenosti internalnog lokusa kontrole ponašanja pojedinca i njegovog visokog cijenjenja svoje profesije te razvijenosti vlastitog poštovanja.

Zato je bilo važno sagledati zbog čega su se dominantno opredijelili za svoju profesiju policajci našeg uzorka istraživanja.

Brojne teorije motivacije¹⁸⁰ polaze od različitih psiholoških paradigma i mi ćemo prihvatiti da naše polazište ekplanacije **daje teorija triju potreba D. Mc.Clelland-a (1961) te teorija pojačanja F. Luthans-a i R. Kreitner-a (1984)**. Ove teorije imaju svoje implikacije na objašnjenje odgovarajućih oblika ponašanja i razloga zašto su se pojedinci opredijelili za policijsku profesiju.¹⁸¹

David Mc.Clelland i drugi smatraju da postoje tri glavna relevantna motiva ili potrebe koje se očituju u procesu rada:

1. **Potreba za postignućem** – poriv za isticanjem za postignućem u odnosu na skup standarda; težnja prema uspjehu.
2. **Potreba za moći** – potreba da druge učinite da se ponašaju na način na koji se inače ne bi ponašali.
3. **Potreba za pripadnošću** – želja za prijateljskim, bliskim međuljudskim odnosima.

Teorija pojačanja F. Luthansa-a i R. Kreitner-a (1984. godina) zasnivaju se na bivehiorističkom pristupu koji dokazuje da **pojačanje uvjetuje ponašanje**. Teoretičari pojačanja smatraju da okolina uzrokuje ponašanje i zanemaruje unutarnje kognitivne događaje. Ono što kontrolira ponašanje jesu **pojačivači** – bilo koja posljedica koja trenutačno slijedi reakciju, a povećava vjerojatnost da će se to ponašanje ponoviti. Dakle, teorija pojačanja zanemaruje trenutno stanje pojedinca, te se isključivo usredotočuje na ono što se osobi događa kada poduzima neku

¹⁸⁰ Klasične teorije motivacije su: Teorija hijerarhije potreba A. Maslow-a 1954., Teorija "motivacije-higijena" F. Herzberg-a 1959. godine, Teorija X i teorija Y D. McGregor-a 1960. godine.

¹⁸¹ Savremene teorije motivacije su: **Teorija triju potreba D. Mc Clelland-a 1961,** Teorija očekivanja V. H. Wrom-a 1964, **Teorija nepristrasnosti R. P. Vecchio-a 1984,** **Teorija pojačanja F. Luthans-a i R. Kreitner-a 1984,** Teorija postavljanja cilja M. E. Tubbs-a 1986.

akciju. Postoji veliki broj istraživanja koja pokazuju da će ljudi uložiti više napora u zadatke koji su pojačani. Pojačanje ima nedvojbeno značajan utjecaj na radno ponašanje.

Međutim, pojačanje nije jedino objašnjenje za razlike u motivaciji djelatnika kao što ni veća izraženost pojedine potrebe također ne objašnjava u potpunosti svu varijaciju motivacije kod ljudi. Primjerice, ciljevi jednako tako utječu i na razinu motivacije za postignućem, a također i pristrastnosti u dodjeljivanju nagrada i očekivanja jer djelatnici ne rade u praznom prostoru. Oni se uspoređuju sa drugim policajcima i njihovim mogućnostima zarade. Na primjer, ako mjesecačna zarada mladom policajcu u odgovarajućem iznosu KM čini se vrlo vrijednim postignućem do onog trenutka dok ne vidi da njegovi kolege gotovo za dvostruko uvećavaju tu zaradu upravo korištenjem različitih usluga te dobivanjem mita za svoje koruptivno ponašanje. Tada se više pitanje ne usredotočuje na apsolutni iznos plaće koju prima već na ono što on vjeruje da bi bilo pravedno da primi za svoj rad, a stariji ga kolege, koji prihvataju tu koruptivnu dimenziju svog ponašanja, usmjeravaju da sagleda kako je on podcijenjen i kako bi bilo normalno i tolerantno da si uz plaću za svoj policijski posao osigura još odgovarajuću dodatnu zaradu. Tako nastaje *granica tolerantne korupcije* koja izgleda da vrijedi gotovo u svim policijskim sustavima te je samo pitanje do kojeg iznosa se u pojedinoj zemlji smatra korupcija policajaca tolerantnom i na koji način se vrši kontrola i represija nad takvim njihovim ponašanjem. **Teorija nepristranosti** (R. P. Vecchio-a 1984) kaže da zaposleni opažaju što dobivaju iz radne situacije (rezultat) u usporedi s onim što ulažu (input) i da uspoređuju svoj "input-output" omjer sa "input-output" omjerom koje imaju njima relevantne kolege. Ako zapažaju da je njihov omjer jednak relevantnim kolegama s kojima se uspoređuju onda se smatra da postoji stanje nepristrastnosti. Ova *referentna kategorija kolega* važna je varijabla u teoriji nepristrastnosti, a u našem slučaju sigurno je da ti referentni drugi pojačavaju njihovu potrebu i utječu na ponašanje koje slijedi zakon korupcije.

Sve ove tri teorije smatramo da imaju svoje implikacije na objašnjenje odgovarajućih oblika ponašanja i razloga zašto su se pojedinci opredijelili za policijsku profesiju te u kojim to situacijama pojačivači djeluju da se ispolji njihovo koruptivno ponašanje. Uloga referentnih drugih – kolega saobraćajaca, pozornika i sl. nesumnjivo doprinosi da se mladi policajci osjećaju podcijenjeni sa svojim iznosom redovnih primanja te da počinju sa blažim oblicima mita kroz prihvatanje različitih ponuđenih usluga te se na kraju kreću nesumnjivo prema inicijalnom iznosu novca koji pojedini prekršitelji ili krivci nude.

Generalno gledano motivacija se pretežito može klasificirati ili u područje intrinzične ili u područne ekstrinzične motivacije. No, i jedna i druga vrsta zasnivaju se na *zadovoljavanju određene vrste potreba* i zato teoriju triju potreba pokušati ćemo operacionalizirati preko slijedećih skala koje smo primijenili u našem upitniku.

Naime, mi smo tražili od ispitanika uzorka policajaca da nam odgovore na slijedeće pitanje (pitanje 2 upitnika za policiju):

"Koliko po vama važnost imaju slijedeće tvrdnje koje bi trebale označiti vaš motiv da se bavite policijskim poslom?"

RB	Tvrđnje	Velika važnost	Srednja važnost	Mala važnost
	Policjsko zanimanje koristi moje naročite sposobnosti	2	1	0
	Policjsko zanimanje daje priliku za dobrom zaradom	2	1	0
	Policjsko zanimanje dopušta stvaralaštvo i originalnost	2	1	0
	Policjsko zanimanje osigurava za mene društveni status i prestiž	2	1	0
	Policjsko zanimanje daje više prilika za rad s ljudima	2	1	0
	Policjsko zanimanje osigurava stabilnu i sigurnu budućnost	2	1	0
	Policjsko zanimanje je relativno bez nadzora drugih	2	1	0
	Policjsko zanimanje daje priliku za vodstvo	2	1	0
	Policjsko zanimanje pruža priliku za avanturu	2	1	0
	Policjsko zanimanje dozvoljava da se bude od koristi drugima	2	1	0

Svi policajci našeg uzorka trebali su ocijeniti svaku od navedenih tvrdnji sa jednim stupnjem predložene skale od 0, 1 ili 2 ovisno od toga kako doživljavaju važnost pojedine tvrdnje za svoje opredjeljenje za policijsku profesiju.

Slijedeća tabela prikazuje rezultate složene analize odgovora (faktorska analiza metoda glavnih komponenti) koja je ukazala da u osnovama motivacije policajaca leže slijedeća tri faktora:

Tabela 1

Prikaz rezultata odgovora na pitanje o važnosti pojedine tvrdnje za motiv da se bave policijskim poslom i rezultati faktorizacije

KO EFICIENT ZA FAKTOROM KORELACIJE	OZNA KA TVRD NJE)	FORMULACIJA POLICIJSKO ZANIMANJE	TVRDNJE	POSTOTAK ODPONORA O VAŽNOSTI			
				ISOKA VAŽNO ST 2	REDNJ A VAŽNO ST 1	ALA VAŽNO ST 0	KUPNO
FAKTOR 1 UTILITARIŠTICKA MOTIVACIJA T.V. 27,6%							
72136	0, 6)	osigurava stabilnu i sigurnu budućnost	7,0	1,5	1,4	00,0	,9
70461	0, 2)	daje priliku za dobrom zaradom	,4	7,5	6,1	00,0	,50
68544	0, 4)	osigurava za mene društveni status i prestiž	,3	6,3	5,3	00,0	,53
FAKTOR 2 ALTRUIJSTICKA MOTIVACIJA T.V. 12,6%							
73612	0, 10)	dozvoljava da se bude od koristi drugima	3,0	7,3	,6	00,0	,63
63143	0, 5)	daje više prilike za rad sa ljudima	1,0	2,7	,3	00,0	,55
57719	0, 1)	koristi moje naročite sposobnosti	9,3	9,6	0,8	00,0	,39
FAKTOR 3 KOMPETITIVNA MOTIVACIJA T.V. 10,5%							
72714	0, 9)	pruža priliku za avanturu	,9	4,8	9,3	00,0	,37
62840	0, 8)	daje priliku za vodstvo	,4	5,6	8,9	00,0	,46

Prvi zanimljiv nalaz faktorske analize ukazuje da dvije tvrdnje koje asociraju sa individualističkom težnjom (tvrdnja 7 "policijski posao relativno bez nadzora drugih" i tvrdnja 3 "policijski posao dopušta stvaralaštvo i originalnost") nisu se povezale niti u jedan faktor, niti su doobile značajniju ocjenu važnosti za izbor profesije policajaca.

Podaci o zastupljenosti pojedinih ocjena iskazani u postocima opredjeljenja za važnost pojedine tvrdnje nesumnjivo ukazuju da apsolutna većina policajaca našeg uzorka posjeduje zadovoljavajuće iskazanu *altruističku motivaciju* te da i prvenstveno u policijskoj profesiji motivira činjenica da se bude koristan drugima. Dakle, od 60% do 70% policajaca našeg uzorka ispoljava *vrlo izraženu intrinzičnu motivaciju* dok **utilitaristički motivirane** pojedince koji smatraju važnim osrednje ili veoma važnim osiguravanje stabilne i sigurne budućnosti u policijskoj profesiji te dobivanje prilike za dobrom zaradom možemo tretirati kao ljude koji su pretežito *ekstrinzično motivirani*. Preostala skupina policajaca prvenstveno ispoljava **kompetitivnu motivaciju** smatrajući policijski posao osnovom da se zadovolje *neke individualne potrebe za dokazivanjem i moći*.

Faktorskom analizom otkrivaju se latentne dimenzije motivacije do kojih dolazimo preko visine koeficijenata korelacije koji manifestne varijable (tvrdnje) imaju sa pojedinim faktorom (kojeg po pravilu označujemo kao latentnu varijablu). Dakle, ove latentne varijable predstavljaju nekakve *zajedničke osnove* na kojima se gradi ova trovrsna motivacija što smo ju imenovali *altruističkom, utilitarističkom i kompetitivnom*.

Imajući u vidu da prethodno utvrđena pouzdanost ovih skala iznosi $\alpha = 0,6929$

Utilitaristička motivacija (faktor 1 tumači najveću varijaciju rezultata 27,6% totalne varijance) može se tretirati isključivo kao *ekstrinzična motivacija* i opredjeljenje za policijsko zanimanje zato što ono osigurava sigurnu i stabilnu budućnost te priliku za dobrom zaradom i pri tom odgovarajući društveni status i prestiž te u tom smislu mogla bi se podvesti pod zadovoljavanje *potrebe za postignućem* odgovarajućeg društvenog statusa u skladu sa definicijom teorije triju potreba.

Altruistička motivacija (faktor 2 tumači 12,6% totalne varijance rezultata) koju deklarativno ispoljava apsolutna većina

policajaca nesumnjivo ima karakter *intrinzične motivacije* i mogla bi se poistovjetiti sa zadovoljavanjem *potrebe za pripadanjem* i radom sa ljudima.

Kompetitivnu motivaciju (faktor 3 koji objašnjava 10,5% totalne varijance) također je moguće podvesti pod potrebu za moći jer taj faktor saturiraju tvrdnje vezane uz važnost prilika koje policijska profesija daje za promociju (vodstvo) i prilika za avanturu.

Općenito možemo konstatirati da je svaki drugi policajac (bez obzira na tešku situaciju sa zapošljavanjem u BiH) prvenstveno intrinzično motiviran vrijednostima same profesije, a ne pogodnostima koje ona pruža. To je ujedno i značajan nalaz i sa stanovišta programiranja antikorupcijskih aktivnosti, jer će one efektivno djelovati na smanjivanje korupcijskog ponašanja u skladu sa objašnjnjem teorije pojačanja, koja se temelji na kognitivnom pristupu koji kaže da nakane pojedinca u upravljanju njegovim akcijama formiraju se i razvijaju tako što pojačanje djeluje i kontrolira ponašanje. **Prema tome možemo prihvati da situacije izloženosti mitu kao i opća tolerancija pojave korupcije te i situacije u kojima se uviđa korumpiranost kolega i rukovodilaca, pojačavaju nakane da se prihvati i ispolji korumpitvno ponašanje i praksu.**

Opravdano je pretpostaviti da kada se te situacije eliminiraju ili umanju da će intrinzično motivirani policajci ograničiti rizično ponašanje i koruptivnu praksu.

Nasuprot tome **ekstrinzično utilitaristički motivirani policajci koji blagonaklono gledaju na korupciju kao na normalnu pogodnost vlastite profesije, morat će se opredjeljivati ovisno od stupnja rizičnosti gubitka posla zbog takvog ponašanja.** Suočeni sa tom alternativom oni će vjerojatno sofisticirati svoje oblike "primanja i vraćanja usluga", ali i to će u apsolutnom iznosu smanjiti pojavu korupcije u onoj mjeri u kojoj, i do kada, mjere represije mogu

ostvariti svoj racionalan učinak i donijeti društvenu korist zajednici.

Treća kompetitivna grupacija policajaca teško da će ostati ravnodušna da se izloži gubitku profesije koja odgovara njihovom stilu života i modelu aspiracija koje može i treba zadovoljavati posao kojeg radi. Dakle i za njih antikoruptivni programi dati će efekte jer bi gubitak bio mnogo veći nego što pruža koruptivni prihod. No, ne treba podcenjivati ni njihovu spremnost riziku (avanturi) koju pružaju eventualne mogućnosti dobivanja velikog koruptivnog iznosa ili uslužne koristi. Ako im je koruptivno ponašanje do sada donosilo dodatnu zamjetnu zaradu teško da će je se tako lako odreći.

Možda bi bila dobro upravo takove pojedince uključiti kao nosioce operativnog djela antikorupcijskih programa što je česta praksa u autoritarnim organizacijama kada se rješavaju krize.

J. Klasifikacija policajaca na osnovi dominantne motivacije i izloženosti korupciji

Primjenjujući *cluster analizu* utvrdili smo na *objektivan način homogene grupacije* policajaca po osnovi **dominantne profesionalne motivacije**, te po elementima ponašanja u koruptivnim situacijama: ličnom iskustvu sa korupcijom, ranijem poslu u policiji, godinama starosti, te projektivnom ponašanju u korupcijskim situacijama.

Svi ispitani policajci našeg uzorka koji su odgovorili na sva ova pitanja svrstani su u sljedeće homogene grupacije koje dominantno karakteriziraju:

Cluster 1 N = 161 ili 29,8% karakterizira najstarija životna dob i staž u policijskoj službi koju smatraju da daje dobru zaradu i stabilnu budućnost. Vrlo im je značajno što rade sa ljudima i mogu

koristiti drugima. Oni nesumnjivo predstavljaju **najadaptiraniju policijsku grupaciju**. Izjavljuju da su *imali lično iskustvo kada su morali (!! primiti mito i također čuli su da neki drugi kolege su morali uraditi istu stvar*. Zanimljivo je da izjavljuju da kada bi čuli da netko od njihovih kolega zloupotrebljava funkciju za sticanje osobnih koristi oni bi to prijavili nadležnim (!!). Izrazito se *ne slaže* sa tvrdnjom da je sasvim prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za utvrđivanje nekog osobnog cilja, koristi za sebe ako pri tom ne ugrožava sigurnost drugih.

Cluster 2 N = 171 ili 25,3% policajaca karakterizira *najmlađa životna dob* i vrlo izražena *intrinzična motivacija prema vlastitom poslu*. Ali pored ispoljene intrinzične motivacije oni su svjesni da policija pruža niz prilika za zaradom i statusom te promocijom, a prave prednosti vide u tome što se može raditi s ljudima i interesantan posao bez nadzora drugih. Ovo je vjerojatno **najmotivirana skupina** koja izjavljuje da *nikada nije primila mito* niti zna nekoga tko je bio u situaciji da mu je ponuđeno mito. No, kada bi to saznala da to radi njihov kolega *ignorirala bi to* jer se ipak radi o kolegi (!!). Ova skupina *izrazito se ne slaže* sa tvrdnjom da je prihvatljivo da policajac koristi svoju poziciju u ostvarenju vlastite koristi ako pri tom ne ugrožava opću sigurnost.

Cluster 3 N = 208 ili 30,2% prosječne *starosti 33 godine*. Pojedinci iz ove skupine ničim *nisu značajnije motivirani* za posao kojeg obavljaju. Intrinzične vrijednosti samog posla malo im znače, a ekstrinzičnim faktorima ne pridaju bitniju važnost. Izjavljuju da nikad nisu lično primili ali *znaju za slučajeve korupcije* u policiji. Kada bi saznali da im kolega zloupotrebljava položaj prvi put bi mu progledali kroz prste, ali bi mu dali do znanja da to ne ponavlja. (!!!) Ova skupina *izrazito se slaže* sa tvrdnjom da je sasvim prihvatljivo da policajac koristi svoju poziciju za ostvarivanje osobnog cilja ukoliko to ne ugrožava opću sigurnost. Opravdano je prepostaviti da antikorupcijski

programi neće naći podršku kod ove dominantne skupine policajaca.

Cluster 4 N = 137 ili 20,2% prosječne starosti 46 godina prvenstveno je *ekstrinzično motivirana mogućnostima dobre zarade* (??) i osiguranjem društvenog statusa kojeg pruža policijsko zanimanje u kojem ga prvenstveno zanimaju činjenice da se radi "bez nadzora drugih" i sa drugim ljudima. Izjavljuju da su imali *lično iskustvo kada su morali uzeti mito i da znaju da to drugi njihovi kolege čine*. U slučaju da saznaju da kolega zloupotrebljava položaj izjavljuju da ne znaju što bi učinili, dok u slučaju da su oni u poziciji saobraćajnog policajca tražili bi onoliko koliko bi procijenili da im prekršitelj može dati. Oni se *uglavnom slažu da je sasvim prihvatljivo* za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog osobnog cilja i čak se pri tom ni ne obraćaju na granicu o nekakovoj očekivanoj tolerantnoj korupciji već smatraju da to ovisi od njihovih prilika, mogućnosti i procjeni konkretne situacije. Ova skupina predstavlja vjerojatno najkorjereliji dio korumpiranih policijskih službenika i vjerojatno će **pružiti najveći otpor** svim antikorupcijskim nagovještajima, a kamo li konkretnoj provedbi programa.

Cluster analizu karakterizira formiranje homogenih grupacija ispitanika na bazi karakterističnih manifestnih varijabli, osobina ili izjava ispitanika. Tendencije po sličnosti karakteristika određuju svrstavanje ispitanika i tako je na objektivan način izvršena njihova klasifikacija. U našem istraživanju uzorak policajaca se klasificirao u navedene četiri skupine (cluster-a) od kojih je sa stanovišta eksponiranosti i spremnosti za korupciju najviše sklona četvrta ($N = 137$ ili 20,2%) i treća ($N = 208$ ili 30,2%) skupina. Dakle, **50% svih policajaca ili svaki drugi pripadnik policije jeste u potencijalnoj poziciji i realnoj situaciji da je primio ili tražio mito, što smatra da je sasvim prihvatljivo da policajac koristi svoj položaj za ostvarivanje osobne koristi ako time ne ugrožava opću sigurnost u zajednici.**

Zato je naš opći zaključak da je korupcija u policiji vrlo prisutna pojava koja urgentno zahtjeva donošenje i realiziranje antikorupcijskog programa.

Percepcije građanstva, ma koliko bile pretjerano negativne s jedne strane, te već izgrađeni modeli podmićivanja policije kao i njeni obrasci ponašanja u traženju mita s druge strane, zahtijevaju da se *preventivno djeluje na cjelinu policijske organizacije, a represivno na one njene dijelove na koje su ukazale ocjene građanstva i samih policajaca*. To su prvenstveno djelatnosti saobraćajne policije i policijske administracije koja pruža usluge građanstvu u odjeljenjima za izdavanje pasoša i prometnih tablica ali i pozorničke ophodnje. Takve mjere neće dati efekat ako ih ne prihvati srednji rukovodeći kadar i ograniči mogućnosti određenih građanskih struktura da putem usluga (ugostiteljski, servisni, trgovinski i sl.) korumpiraju operativni i rukovodni sastav policije u svojim mjestima i kantonima.

Također veličina postotka mladih policajaca koji se ne uspijevaju odhrvati "praksi ulice" ukazuje na potrebu *specifičnih edukacijskih programa* kroz koji bi se realizirao odgojni i akultuirajući utjecaj na samoizgradnju vlastitih obrambenih mehanizama što dosadašnji programi obučavanja (ne daju po ocjeni samih policajaca) u dovoljnem opsegu i intenzitetu.

VII. EKSPLANACIJSKA ANALIZA

A. Multipla regresijska analiza

Multipla regresijska analiza utvrđuje koliko skupina nekih prediktorskih varijabli predikcionira varijaciju rezultata na nekoj kriterijskoj varijabli, a step-wise postupkom (postupnog uključivanja u regresijsku jednadžbu pojedinih predikcijskih varijabli) utvrđuje se relativna važnost doprinosa predikciji svakog novouključenog mogućeg prediktora.

U našem istraživanju bilo je posebno značajno provesti tu analizu i postupak kako bismo utvrdili da li i koliko pojedine egzogene i medijatorske varijable kao prediktori utječu na varijaciju ocjena i stavova prema korupciji. Zato smo se opredijelili za slijedeće predikcijske i kriterijske varijable.

Tabela 16

Multipla regresijska analiza prediktorskih varijabli na ocjene proširenosti korupcije i stavove prema korupciji u policiji (kriterijske varijable)

PREDIKCIJSKA VARIJABLA			KRITERIJSKA VARIJABLA		
Prikaz predikcije ocjena proširenosti korupcije u policiji					
1. ENTITET	R = 0,032	NZ	RAS-15 "Procjena proširenosti korupcije u policiji"		
			1. nikako		
			2. malo		
			3. osrednje		
			4. značajno		
			5. vrlo značajno		
2. STAROST	R = 0,062	NZ			
3. SPOL	R = 0,065	NZ			
4. Školovanje A	R = 0,090	NZ			
5. Školovanje B	R = 0,131f	F = 2.580.025			
6. Godine staža u policiji	R = 0,276	F =			
		10,133.000			
7. Ranije radio u policiji	R = 0,283	F = 9.127.000			
8. Lično iskustvo sa korupcijom	R = 0,485	F =			
		25,091.000			
Prikaz predikcije hipotetskoog ponašanja u koruptivnoj situaciji					
1. ENTITET	R = 0,013	NZ	STAV HIP "Šta bi učinio ako bi saznao da je kolega korumpiran?"		
			1. Prijavio ga nad ređenima		
			2. Ignorirao to jer...		
			3. Pokušao ga zaustaviti jer...		
			4. Prvi put bih progledao kroz prste ali mu dao do znanja da to ne ponovi		
			5. Ni sam ne znam šta bih učinio		
2. STAROST	R = 0,051	NZ			
3. SPOL	R = 0,130	F = 4,507.025			
4. Školovanje A	R = 0,202	F = 8,302.000			
5. Školovanje B	R = 0,236	F = 9,140.00			
6. Godine staža u policiji	R = 0,238	NZ			
7. Ranije radio u policiji	R = 0,243	F = 8,073 NZ			
8. Lično iskustvo sa korupcijom	R = 0,343	F= 11,312			

Dobiveni rezultati dokazuju da na ocjene proširenosti korupcije u policiji koju daju sami policajci, najbitnije utječe *lično iskustvo* onih policajaca koji su bili u prilici da su morali ili htjeli primiti mito ili su čuli da je neki od njihovih kolega to učinio. (Pitanje 8. Upitnika za policiju.)

Početni značajan regresijski utjecaj ima tek varijabla koja mjeri da li su u toku školovanja za policajca imali priliku trenirati i primjenu policijskih ovlaštenja kroz *praktičan trening*. Ako su to često imali ili češće to je negativnija ocjena proširenosti korupcije u policiji odnosno takvi pojedinci smatraju da je u policiji znatno proširena korupcija.

Dakle, na ovaj način dosižemo prag **eksplanacije** i uvid koje endogene varijable značajno utječu na percepciju korumpiranosti policajaca i spremnosti da se suprostave toj pojavi u vlastitim redovima.

Nakon varijable praktičnog treninga tome doprinose i *godine staža* (više od 3 godine) da ocjene proširenosti korupcije u policiji budu negativnije. Kondicionirajući na taj trend djeluje i raniji rad u policiji prije rata u BiH, ali to predstavlja artefakt koji krije zapravo utjecaj većeg policijskog iskustva.

Najsnažniji doprinos negativnim ocjenama proširenosti korupcije u policiji daje predikcijska medijatorna varijabla *ličnog iskustva* sa korupcijom, odnosno varijacije rezultata po slijedećim modalitetima odgovora na pitanje: "Da li je bio u prilici kada je morao ili htio primiti mito (ili čuo da je netko od njegovih kolega to učinio)":

- a) nisam nikada, niti znam nekoga tko je bio u takovoj situaciji
- b) nisam nikada lično, ali znam za slučaj u policiji
- c) drugi su mi savjetovali da primim mito
- d) da, morao sam primiti mito
- e) da, morao sam, a i čuo sam od kolega da su morali učiniti istu stvar.

Konstrukcijom pitanja i odgovora pokušalo se je dobiti što je moguća veća varijacija rezultata ma da je to vrlo teško očekivati pri ispitivanju ovog fenomena zbog njegovog etičkog dimenzioniranja. Ipak činjenica da smo postigli multipli R od 0,485 koji je značajan pokazatelj multiple korelacije omogućava sagledavanje koeficijenta determinacije $R^2 = 0,235$ ili 23,5% zajedničke varijance prediktorske i

navedene kriterijske varijable, to smo na nivou eksplanacijske analize dokazali da lično iskustvo većine policajaca (koji su ga imali sa korupcijom) formira njihovu negativnu percepciju proširenosti stupnja korupcije u policijskim službama i među njihovim pripadnicima.

Dakle, s jedne strane praktičan trening u vještini primjene policijskih ovlaštenja kada bi se primjenjivao i u praksi analize stvarnih događaja i slučaja različitih oblika koruptivnog ponašanja kojima su izloženi policajci, vjerojatno bi davao mnogo korisnije pristupe suzbijanju korupcije od općih lamentiranja o njenoj proširenosti i neuništivosti.

Drugi problem eksplanacijske analize sadržan je u pitanju da li, koji, i kako, pojedinačno i zbirno, endogeni i medijatorni prediktori djeluju na ponašanje i reagiranje policajaca kada se suočavaju sa koruptivnim situacijama?

Prediktorske varijable zadržali smo iste kao i u provjeravanju predikcije ocjena proširenosti korupcije u policiji, ali smo kriterijsku varijablu odredili pitanjem: "Što bi učinio kada bi se suočio sa koruptivnim ponašanjem svoga kolege?". Uza sve nužne kritičke ografe da to nije i stvarno ponašanje, dobiveni rezultati na nivou eksplanacije mogućeg ponašanja (posebno zbog visoke identifikacije na grupnoj razini među policajcima) pokazuju da već teorijski školovani policajci, a posebno policajke, koji su stjecali teorijska znanja policijske profesije značajno se primjerenije i odgovornije odnose i ponašaju prema korupciji. Sa godinama staža mali je daljnji doprinos takvom ponašanju i tek lično iskustvo sa fenomenom korupcije jača značajnije spremnost da se odgovornije ponašaju i suprostavljaju koruptivnom ponašanju svojih kolega.

Ove nalaze smatramo značajnim za razmišljanje o antikorupcijskim mjerama, a posebno za oblikovanje dugoročnog antikorupcijskog programa koji je nužno da se razradi, prihvati i doneše za policiju i ostale službe javnog sektora kao dio opće antikorupcijske politike bosanskohercegovačkog društva.

Prilozi

Prilog 1
Zakonski tekstovi

Popis propisa koji su analizirani ili konsultirani u okviru projekta „Otvoreno o policiji i korupciji“

A. Međunarodni, regionalni i bilateralni ugovori, sporazumi i konvencije

- Dodatni protokol na Krivičnopravnu konvenciju Vijeća Evrope o korupciji, ETS 191.
- Građanskopravna konvencija Vijeća Evrope o korupciji, ETS 174.
- Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala.
- Krivičnopravna konvencija Vijeća Evrope o korupciji, ETS 173.
- Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnenim, morskim i vazdušnim putem kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala.
- Protokol protiv nedozvoljene proizvodnje i trgovine vatrenim oružjem, njegovim dijelovima i komponentama i municijom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala.
- Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala.
- Sporazum između Vlade Republike Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Mađarske o saradnji po pitanjima borbe protiv terorizma, trgovine narkoticima i organizovanog kriminala.
- Sporazum o saradnji na prevenciji i borbi protiv prekograničnog kriminala sa poveljom o osnivanju i radu

Regionalog centra jugoistočne evropske inicijative- SECI- (SECI centar)- za borbu protiv prekograničnog kriminala.

- Sporazum o saradnji u borbi protiv međunarodnog terorizma, nezakonite trgovine opojnim drogama i psihotropnim supstancama i organiziranog kriminala između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Turske.
- Sporazum o ustanovljavanje grupe država za borbu protiv korupcije- GRECO.
- Ugovor između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Hrvatske o saradnji u borbi protiv terorizma, krijumčarenja i zloupotrebe droga, te protiv organiziranog kriminala.

B. Zakonski i podzakonski tekstovi

1. Bosna i Hercegovina

- Krivični zakon Bosne i Hercegovine, „Sl. glasnik BiH“, br. 3/03, 54/04, 61/04.
- Pravila o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti službenika Državne granične službe.
- Pravila o radu unutrašnje kontrole (Državna granična služba).
- Pravila o zaposlenima i radu (Državna granična služba).
- Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti policijskih službenika Bosne i Hercegovine, „Sl. glasnik BiH“, br. 18/05.
- Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Državne agencije za istrage i zaštitu.
- Zakon o Državnoj agenciji za istrage i zaštitu „Sl. glasnik BiH“, br. 27/04, 63/04.
- Zakon o Državnoj graničnoj službi Bosne i Hercegovine, „Sl. glasnik BiH“, br. 50/04.

- Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, „Sl. glasnik BiH“, br. 36/2003, 26/2004, 63/2004.
- Zakon o policijskim službenicima Bosne i Hercegovine, „Sl. glasnik BiH“, br. 21/03.

2. Federacija Bosne i Hercegovine

- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „Sl. novine FBiH“, br. 36/03, 21/04, 69/04, 18/05.
- Pravilnik o načinu vršenja poslova Službe javne bezbjednosti, „Sl. list SRBiH“, br. 24/77.
- Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Federalnog Ministarstva unutrašnjih poslova
- Pravilnik o utvrđivanju poslova kojim se ne mogu baviti radnici organa za unutrašnje poslove zbog nespojivosti sa njihovim dužnostima, „Sl. list SRBiH“, br. 22/86.
- Uredba o Uredu za pritužbe javnosti, „Sl. novine FBiH“, br. 67/02.
- Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, „Sl. novine FBiH“, br. 43/98, 13/05.
- Zakon o policijskim službenicima Federacije Bosne i Hercegovine, „Sl. novine FBiH“, br. 27/05.
- Zakon o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine, „Sl. novine FBiH“ br. 19/03, 21/03, 42/02 i 46/02.

3. Republika Srpska

- Krivični zakon Republike Srpske, „Sl. glasnik RS“, br. 49/03, 108/04.
- Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, „Sl. glasnik RS“, br. 50/03.
- Zakon o unutrašnjim poslovima Republike Srpske, „Sl. glasnik RS“, br. 3/98, 21/98, 18/99, 25/02 i 43/02.

4. Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine

- Etički kodeks pripadnika policije Brčko distrikta BiH.
- Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, „Sl. glasnik BD BiH“, br. 45/04.
- Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti radnika Policije Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, „Sl. glasnik BD BiH“, br. 6/01.
- Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Policije Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.
- Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, „Sl. glasnik BD BiH“, br. 10/03, 48/04.
- Zakon o Policiji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, „Sl. glasnik BD BiH“, br. 2/00, 5/01, 2/02, 17/02, 6/03, 42/04, 11/05, 33/05.
- Zakon o pravnoj pomoći i službenoj saradnji u krivičnim stvarima između Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, „Sl. glasnik BD“, br. 6/02.

5. Kanton 1 – Unsko-Sanski (USK)

- Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti službenika Ministarstva unutrašnjih poslova Unsko-sanskog kantona.
- Pravilnik o prijemu u službu i radu.
- Pravilnik o radu odsjeka za unutrašnju kontrolu i javnog žalbenog biroa.
- Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova Unsko-sanskog kantona.
- Uredba o javnom žalbenom birou, „Sl. glasnik USK“, br. 9/02.

- Zakon o unutrašnjim poslovima Unsko –sanskog kantona, „Sl. glasnik USK“, br. 1/97, 1/02, 6/02, 8/02, 11/03.

6. Kanton 2- Posavski (ŽP)

- Etički kodeks za profesionalne policajce, „Narodne novine ŽP“, br. 4/96.
- Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti službenika i namještenika Ministarstva unutarnjih poslova Županije Posavske, „Narodne novine ŽP“, br. 8/02.
- Pravilnik o radu Ureda za unutarnju kontrolu, „Narodne novine ŽP“, br. 8/02.
- Pravilnik o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva unutarnjih poslova Županije Posavske.
- Uredba o radu Biroa za predstavke i žalbe građana, „Narodne novine ŽP“, br. 8/02.
- Zakon o unutrašnjim poslovima Županije Posavske, „Narodne novine ŽP“, br. 4/96, 2/02, 3/02, 4/02, 5/02, 8/02.

7. Kanton 3 –Tuzlanski kanon (TK) (stari naziv Tuzlansko-podrinjski kanton - TPK)

- Instrukcija o radu Odsjeka za unutrašnju kontrolu Biroa za žalbe i predstavke građana.
- Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti.
- Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova Tuzlanskog kantona.
- Standardi ponašanja službenika Ministarstva unutrašnjih poslova Tuzlanskog kantona.
- Uredba o javno-žalbenom birou, „Sl. novine TK“, br. 3/03, 6/03, 11/04.
- Zakon o Unutrašnjim poslovima Tuzlansko-Podrinjskog Kantona, „Sl. novine TK“, br. 6/97, 1/98, 2/98, 5/02, 9/02, 16/02, 5/03, 12/03.

8. Kanton 4 – Zeničko-dobojski kanton (ZDK)

- Instrukcije za rad jedinice za profesionalne standarde.
- Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti službenika i namještenika Ministarstva unutrašnjih poslova Zeničko-dobojskog kantona.
- Pravilnik o načinu vršenja poslova i zadataka policije i drugih ovlaštenih lica Ministarstva, „Sl. novine ZDK“, br. 18/99.
- Pravilnik o osnovnim standardnim procedurama policije pri javnim istupima i odnosima sa medijima Ministarstva unutrašnjih poslova Zeničko-dobojskog kantona.
- Pravilnik o priznanjima i pohvalama koje dodjeljuje Ministar Ministarstva unutrašnjih poslova Zeničko-dobojskog kantona.
- Pravilnik o radnim odnosima za ovlaštena službena lica Ministarstva unutrašnjih poslova Zeničko-dobojskog kantona.
- Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova Zeničko-dobojskog kantona.
- Priručnik načela i procedura demokratskog rada policije Ministarstva unutrašnjih poslova Zeničko-dobojskog kantona.
- Uputstvo o angažovanju jedinice policije za podršku Ministarstva unutrašnjih poslova Zeničko-dobojskog kantona.
- Uputstvo o načinu nošenja, rukovanja i skladištenja naoružanja pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova Zeničko-dobojskog kantona.
- Uredba o radu biroa za predstavke i žalbe građana, „Sl. novine ZDK“, br. 8/02.
- Uredba o Uredu za pritužbe javnosti, „Sl. novine ZDK“, br. 1/03.

- Uredba o utvrđivanju pravila disciplinske odgovornosti.
- Uredba o zvanjima i oznakama ovlaštenih službenih osoba Ministarstva unutrašnjih poslova Zeničko-dobojskog kantona, „Sl. novine ZDK“, br. 12/97.
- Zakon o unutrašnjim poslovima Zeničko-dobojskog kantona, „Sl. novine ZDK“, br. 1/97, 2/98, 8/02, 10/02, 12/02, 13/02, 4/03, 8/03, 4/04, 7/04.

9. Kanton 6 – Srednjobosanski Kanton (SBK)

- Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti službenika Ministarstva unutrašnjih poslova Srednjobosanskog kantona.
- Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova Srednjobosanskog kantona.
- Pravilnik o utvrđivanju poslova koji su nespojivi sa dužnostima službenika Ministarstva unutrašnjih poslova Srednjobosanskog kantona.
- Standardi ponašanja.
- Uredba o javnom žalbenom birou, „Sl. novine SBK“, br. 1/03.
- Zakon o unutrašnjim poslovima Srednjobosanskog kantona, „Sl. novine SBK“, br. 3/97, 8/02, 10/02, 17/02, 2/03.

10. Kanton 9 - Sarajevski kanton (KS)

- Etički kodeks profesionalnih policajaca Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo.
- Načela i procedure rada Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo.
- Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti radnika Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo, „Sl. novine KS“, br. 22/00, 15/02.

- Pravilnik o radu Jedinice za profesionalne standarde, „Sl. novine KS“, br. 22/00, 01/02.
- Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo.
- Uredba o Birou za pritužbe javnosti u Ministarstvu unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo i žalbe građana, „Sl. novine KS“, br. 29/02.
- Zakon o unutrašnjim poslovima Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo, „Sl. novine KS“, br. 14/00, 22/00, 15/02, 18/02, 28/02.

11. Kanton 10 – Livanjski kanton (stari naziv Hercegbosanska županija - HBŽ)

- Načela i procedure Ministarstva unutarnjih poslova Hercegbosanske županije.
- Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti djelatnika Ministarstva unutarnjih poslova Hercegbosanske županije.
- Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva unutarnjih poslova Hercegbosanske županije, „Narodne novine HBŽ“, br. 4/97.
- Uputstvo o radu odsjeka za unutarnju kontrolu i ureda za žalbe javnosti.
- Uredba o uredu za žalbe javnosti, „Narodne novine HBŽ“, br. 4/03, 10/03.
- Zakon o unutarnjim poslovima Hercegbosanske županije, „Narodne novine HBŽ“, br. 3/02, 5/02, 11/02, 6/03.

Prilog 2
Tabele

Tabela 1

KZ FBIH (1998)	KZ FBIH (2003)	KZ BIH (2003)	KZ RS (2000)	KZ RS (2003)	KZ BD BiH (2000)	KZ BD BiH (2003)
Primanje mita Član 362.	Primanje dara i drugih oblika koristi Član 380.	Primanje dara i drugih oblika koristi Član 217.	Primanje mita Član 341.	Primanje mita Član 351.	Primanje mita Član 375.	Primanje dara i drugih oblika koristi Član 374.
Davanje mita Član 363.	Davanje dara i drugih oblika koristi Član 381.	Davanje dara i drugih oblika koristi Član 218.	Davanje mita Član 342.	Davanje dara i drugih oblika koristi Član 352	Davanje mita Član 376.	Davanje dara i drugih oblika koristi Član 375.
Protuzakonito posredovanje Član 364.	Protuzakonit o posredovanj e Član 382.	Protuzakonit o posredovanj e Član 219.	Protivzakonito posredovanje Član 343.	Protuzakonito posredovanje Član 353.	Protuzakonito posredovanje Član 390.	Protivzakonito posredovanje Član 376.
Zloupotreba položaja ili ovlasti Član 358.	Zloupotreba položaja ili ovlaštenja Član 383.	Zloupotreba položaja ili ovlaštenja Član 220.	Zloupotreba službenog položaja ili ovlašćenja Član 337.	Zloupotreba položaja ili ovlaštenja Član 347.	Zloupotreba položaja ili ovlašćenja Član 371.	Zloupotreba položaja ili ovlasti Član 377.
Ponevijera Član 359.	Ponevijera u službi Član 384.	Ponevijera u službi Član 221.	Ponevijera Član 338.	Ponevijera Član 348.	Ponevijera Član 372.	Ponevijera u službi Član 378.
Prijevara u službi Član 360.	Prijevara u službi Član 385.	Prijevara u službi Član 222.	Prijevara u službi Član 339.	Prijevara u službi Član 349.	Prijevara u službi Član 373.	Prijevara u službi Član 379.
Posluga Član 361.	Posluga u službi Član 386.	Posluga u službi Član 223.	Posluga Član 340	Posluga u službi Član 350.	Posluga Član 374.	Posluga u službi Član 380.
Nesavjestan rad u službi Član 366.	Nesavjestan rad u službi Član 387.	Nesavjestan rad u službi Član 224.	Nesavjestan rad u službi Član 344.	Nesavjestan rad u službi Član 354	Nesavjestan rad u službi Član 391.	Nesavjestan rad u službi Član 381.
Odavanje službene tajne Član 367.	Odavanje službene tajne Član 388.	Odavanje službene tajne Član 225.	Odavanje službene tajne Član 345.	Odavanje službene tajne Član 355.	Odavanje službene tajne Član 393.	Odavanje službene tajne Član 382.
Krivotvorene službene ispравe Član 368.	Krivotvoreni e službene ispраве Član 389.	Krivotvoreni e službene ispраве Član 226.			Falsifikovanje službene ispраве Član 394	Krivotvorene službene ispраве Član 383.
Protuzakonita naplata i ispłata Član 369.	Protuzakonit a naplata i ispłata Član 390.	Protuzakonit o oslobodenje osobe lišene slobode Član 227.	Protivzakonita naglata i isplata Član 346.	Protivzakonita naglata i ispłata Član 356..	Protuzakonita naplata i ispłata Član 395.	Protivzakonita naplata i ispłata Član 384.
Protuzakonito oslobodenje osobe lišene slobode Član 370.	Protuzakonit o oslobodenje osobe lišene slobode Član 391.	Protuzakonit o oslobodenje osobe lišene slobode Član 228.	Protivzakonito oslobodenje lica lišenog slobode Član 347.	Protuzakonito oslobodenje osobe lišene slobode Član 357.	Protivzakonito oslobodenje lica lišenog slobode Član 396.	Protivzakonito oslobodenje osobe kojoj je oduzeta sloboda Član 385.
Protivzakonito prisvajanje stvari prilikom vršenja pretesanja ili provodenja izvršenja Član 371.	Protivzakonit o prisvajanje stvari pri pretesanju ili izvršenju Član 392.	Protuzakonit o prisvajanje stvari pri pretesanju ili izvršenju Član 229.	Protuzakonito prisvajanje stvari prilikom vršenja pretesanja ili sprovođenja izvršenja Član 350.	Protuzakonito prisvajanje stvari pri pretesanju ili izvršenju Član 360.	Protivzakonito prisvajanje stvari prilikom vršenja pretesanja ili sprovođenja izvršenja Član 397.	Protivzakonito prisvajanje stvari pri pretesu ili izvršenju Član 386.
			Iznudživanje iskaza Član 348.	Iznudživanje iskaza Član 358.		
			Povreda ljudskog dostojanstva zlouporebom službenog položaja ili ovlašćenja Član 349.	Povreda ljudskog dostojanstva zlouporebom službenog položaja ili ovlašćenja Član 359.		

Tabela 2

Br. pred.	Član KD	Datum izvršenja	Broj izvršilaca	Zaposlen u	Zanimanje izvršilaca	Radno mjesto izvršilaca	Ishod (ako je poznat)

Tabela 3

Broj pred.	Vrsta povrede	Datum izvršenja	Broj izvršilaca	Organizaci ona jedinica	Radno mjesto	Zanimanje izvršioca	Ishod postupka

Tabela 4

Ovisne varijable	Neovisna varijabla	Vrijednost χ^2 test	df	Sign.
Mišljenja i ocjene				
Lično iskustvo sa podmićivanjem	Muški/ženski spol	8,265	2	0,016
Način podmićivanja	Muški/ženski spol	4,615	3	0,202
Mišljenje respondentata o dostatnosti rada policije na suzbijanju korupcije	Muški/ženski spol	8,294	4	0,081
Ponašanje respondentata u hipotetičkoj situaciji da zaustavi vozača motornog vozila koji je prošao kroz crveno svjetlo	Muški/ženski spol	1,571	3	0,665
Ponašanje respondentata u hipotetičkoj situaciji da zaustavi prekršitelja dozvoljene brzine kretanja motornog vozila na magistralnom putu	Muški/ženski spol	1,402	3	0,705
Motivacija bavljenja policijskim poslom				
Motivacija rada policijskim poslom: Policijski posao daje priliku za dobrom zaradom	Muški/ženski spol	1,844	2	0,398
Motivacija rada policijskim poslom: Policijski posao daje priliku za društvenim prestižom i ugledom	Muški/ženski spol	3,039	2	0,219
Percepcije o prisutnosti korupcije				
Percepcija o rasprostranjenosti korupcije u policiji	Muški/ženski spol	16,375	5	0,008
Percepcija o rasprostranjenosti korupcije u sudstvu	Muški/ženski spol	15, 495	5	0,006
Percepcija o rasprostranjenosti korupcije među policijcima pozornicima	Muški/ženski spol	22,961	5	0,000
Percepcija o rasprostranjenosti korupcije među saobraćajnom policijom u gradu	Muški/ženski spol	7,95	5	0,159
Percepcija o rasprostranjenosti korupcije među saobraćajnom policijom na magistralnom putu	Muški/ženski spol	7,745	5	0,171
Percepcija o rasprostranjenosti korupcije među rukovodiocima u policijskim stanicama	Muški/ženski spol	13,352	5	0,020
Percepcija o rasprostranjenosti korupcije među rukovodiocima u kantonalnim (regionalnim) MUP-ovima	Muški/ženski spol	8,022	5	0,155
Percepcija o rasprostranjenosti korupcije među rukovodiocima na razini entitetskih MUP-ova	Muški/ženski spol	8,341	5	0,138

Stavovi prema ne/toleriranju koruptivnog ponašanja policajaca (testovi integriteta)				
Ponašanje respondentu u hipotetičkoj situaciji zloupotrebe dužnosti od strane kolege	Muški/ženski spol	18,576	4	0,001
Stav respondenta prema izjavi: "Sasvim je normalno za policijsku službu da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja bez obzira što se radi o nelegalnom načinu ostvarivanja tog cilja"	Muški/ženski spol	3,08	4	0,721
Stav respondenta prema izjavi: „Ako slabi i neiskusni policijac osjeća obavezu ‘vraćanja protuusluge’ nekome ko mu nudi ‘mali znak pažnje’, bilo bi bolje da se ne upušta u tu avanturu”	Muški/ženski spol	7,536	4	0,118
Stav respondenta prema izjavi: „Policijac koji odbija znakove pažnje od strane građana u lokalnoj zajednici bit će tretiran kao nepovjerljiva osoba”	Muški/ženski spol	5,486	4	0,211
Mišljenje respondenta o mjerama koje je potrebno poduzeti da bi se smanjila korupcija u policiji		1,471	4	0,832

Tabela 5

Ovisne varijable	Neovisna varijabla	Vrijednost χ^2 test	df	Sign.
Mišljenja i ocjene				
Lično iskustvo	Entitetska/BD BiH pripadnost respondentu	4,499	4	0,343
Način podmićivanja	Entitetska/BD BiH pripadnost respondentu	9,976	6	0,126
Mišljenje respondentu o dostatnosti rada policije na suzbijanju korupcije	Entitetska/BD BiH pripadnost respondentu	18,531	8	0,018
Ponašanje respondentu u hipotetičkoj situaciji da zaustavi vozača motornog vozila koji je prošao kroz crveno svjetlo	Entitetska/BD BiH pripadnost respondentu	3,974	6	0,680
Ponašanje respondentu u hipotetičkoj situaciji da zaustavi prekršitelja dozvoljene brzine kretanja motornog vozila na magistralnom putu	Entitetska/BD BiH pripadnost respondentu	3,266	6	0,775
Motivacija bavljenja policijskim poslom				
Motivacija rada policijskim poslom: Policijski posao daje priliku za dobrom zaradom	Entitetska/BD BiH pripadnost respondentu	13,457	4	0,009
Motivacija rada policijskim poslom: Policijski posao daje priliku za društvenim prestižom i ugledom	Entitetska/BD BiH pripadnost respondentu	5,062	4	0,281
Percepције о prisutnosti korupcije				
Percepција o rasprostranjenosti korupcije u policiji	Entitetska/BD BiH pripadnost respondentu	26,099	10	0,004
Percepција o rasprostranjenosti korupcije u sudstvu	Entitetska/BD BiH pripadnost respondentu	30,166	10	0,001
Percepција o rasprostranjenosti korupcije među policajcima pozornicima	Entitetska/BD BiH pripadnost respondentu	15,484	10	0,115
Percepција o rasprostranjenosti korupcije među saobraćajnom policijom u gradu	Entitetska/BD BiH pripadnost respondentu	15,253	10	0,123
Percepција o rasprostranjenosti korupcije među saobraćajnom policijom na magistralnom putu	Entitetska/BD BiH pripadnost respondentu	10,01	10	0,440

Percepција о rasprostranjenosti korupције међu rukovodiocima u policijskim stanicama	Entitetska/BD BiH pripadnost respondent-a	3,456	10	0,969
Percepција o rasprostranjenosti korupције међu rukovodiocima u kantonalnim (regionalnim) MUP-ovima	Entitetska/BD BiH pripadnost respondent-a	8,763	10	0,555
Percepција o rasprostranjenosti korupције међu rukovodiocima na razini entitetskih MUP-ova	Entitetska/BD BiH pripadnost respondent-a	5,484	10	0,857
Stavovi prema ne/toleriranju koruptivnog ponašanja policajaca (testovi integriteta)				
Ponašanje respondent-a u hipotetičkoj situaciji zloupotrebe dužnosti od strane kolege	Entitetska/BD BiH pripadnost respondent-a	9,756	8	0,283
Stav respondent-a prema izjavi: "Sasvim je prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja ako u sve to nije uključena i imovinska korist"	Entitetska/BD BiH pripadnost respondent-a	10,989	8	0,202
Stav respondent-a prema izjavi: "Sasvim je normalno za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja bez obzira što se radi o nelegalnom načinu ostvarivanja tog cilja"	Entitetska/BD BiH pripadnost respondent-a	9,461	8	0,305
Stav respondent-a prema izjavi: „Sasvim je prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja ako time pomaže svojoj porodici ili prijateljima“	Entitetska/BD BiH pripadnost respondent-a	8,357	8	0,399
Stav respondent-a prema izjavi: „Ako slabi i neiskusni policajac osjeća obavezu 'vraćanja protuusluge' nekome ko mu nudi 'mali znak pažnje', bilo bi bolje da se ne upušta u tu avanturu“	Entitetska/BD BiH pripadnost respondent-a	20,538	8	0,008
Stav respondent-a prema izjavi: „Policajac koji odbija znakove pažnje od strane građana u lokalnoj zajednici bit će tretiran kao nepovjerljiva osoba“	Entitetska/BD BiH pripadnost respondent-a	18,924	8	0,015
Mišljenje respondent-a o mjerama koje je potrebno poduzeti da bi se smanjila korupcija u policiji		10,305	8	0,244

Tabela 6

Ovisne varijable	Neovisna varijabla	Vrijednost X ² test	df	Sign.
Mišljenja i ocjene				
Lično iskustvo sa podmićivanjem	Građanin/policajac	185, 692	4	0,000
Način podmićivanja	Građanin/policajac	465,495	5	0,000
Mišljenje respondentata o dostatnosti rada policije na suzbijanju korupcije	Građanin/policajac	116,231	4	0,000
Ponašanje respondentata u hipotetičkoj situaciji da zaustavi vozača motornog vozila koji je prošao kroz crveno svjetlo	Građanin/policajac	91,339	4	0,000
Ponašanje respondentata u hipotetičkoj situaciji da zaustavi prekršitelja dozvoljene brzine kretanja morornog vozila na magistralnom putu	Građanin/policajac	111,679	4	0,000
Percepције о prisutnosti korupcije				
Percepција o rasprostranjenosti korupcije u policiji	Građanin/policajac	465,495	5	0,000
Percepција o rasprostranjenosti korupcije u sudstvu	Građanin/policajac	43,402	5	0,000
Percepција o rasprostranjenosti korupcije među policajcima pozornicima	Građanin/policajac	156,709	5	0,000
Percepција o rasprostranjenosti korupcije među saobraćajnom policijom u gradu	Građanin/policajac	230,164	5	0,000
Percepција o rasprostranjenosti korupcije među saobraćajnom policijom na magistralnom putu	Građanin/policajac	134,440	5	0,000
Percepција o rasprostranjenosti korupcije među rukovodiocima u policijskim stanicama	Građanin/policajac	127,923	5	0,000
Percepција o rasprostranjenosti korupcije među rukovodiocima u kantonalnim (regionalnim) MUP-ovima	Građanin/policajac	56,830	5	0,000
Percepција o rasprostranjenosti korupcije među rukovodiocima na razini entitetskih MUP-ova	Građanin/policajac	39,434	5	0,000
Stavovi prema ne/toleriranju koruptivnog ponašanja policajaca				
Stav respondentata prema izjavi: „Sasvim je prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje i nekog ličnog/osobnog/osobnog cilja (koristi za sebe) ako to ne ugrožava opštu sigurnost u	Građanin/policajac	40,596	5	0,000

zajednici"				
Stav respondentata prema izjavi: "Sasvim je prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja ako u sve to nije uključena i imovinska korist"	Građanin/policajac	29,510	5	0,000
Stav respondentata prema izjavi: "Sasvim je normalno za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja bez obzira što se radi o nelegalnom načinu ostvarivanja tog cilja"	Građanin/policajac	44,302	5	0,000
Stav respondentata prema izjavi: Sasvim je prihvatljivo za policajca da koristi svoju poziciju za ostvarivanje nekog ličnog cilja ako time pomaže svojoj porodici ili prijateljima	Građanin/policajac	71,220	5	0,000
Stav respondentata prema izjavi: „Ako slabi i neiskusni policajac osjeća obavezu 'vraćanja protuusluge' nekome ko mu nudi 'mali znak pažnje', bilo bi bolje da se ne upušta u tu avanturu"	Građanin/policajac	17,892	4	0,001
Stav respondentata prema izjavi: „Policajac koji odbija znakovе pažnje od strane građana u lokalnoj zajednici bit će tretiran kao nepovjerljiva osoba"	Građanin/policajac	7,108	4	0,130
Stav respondentata prema izjavi: "Sasvim je prirodno da ljudi blagontaklono gledaju na policiju i da to manifestuju tako što policajcima nude poklone ili usluge „gratis"	Građanin/policajac	14,893	4	0,005
Stav respondentata prema izjavi: "Pokloni kao što su besplatni obroci u restoranima ili besplatni servisi automobila za policajce su toliko prisutni u BiH, da ih ne može ukinuti bilo kakva reakcija društva"	Građanin/policajac	59,291	5	0,000
Mišljenje respondentata o mjerama koje je potrebno poduzeti da bi se smanjila korupcija u policiji	Građanin/policajac	35,975	4	0,000

Literatura:

- Albrecht, H.J., Dorsch, C. & Krüpe, C.** (2003.). *Rechtswirklichkeit und Effizienz der Überwachung der Telekommunikation nach den §§ 100 a, 100 b StPO und anderer verdeckter Ermittlungsmaßnahmen* (Abschlussbericht). Freiburg: Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht.
- Bannenberg, B. & Schaupensteiner, W.** (2004.). *Korruption in Deutschland*. München: Verlag C. H. Beck.
- Bannenberg, B.** (2002.). *Korruption in Deutschland und ihre Strafrechtliche Kontrolle*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt.
- Beck, A., Lee, R.** (2001.). *Understanding corruption in the Russian police*, Budapest: COLPI.
- Damaška, M.** (2001.). *Dokazno pravo u kaznenom postupku: Oris novih tendencija*. Zagreb: Pravni fakultet.
- Degan, V. Đ., Pavišić, B.** (2005.). *Međunarodno kazneno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet Univerziteta u Rijeci.
- Derenčinović, D.** (2001.). *Mit(o) korupciji*. Zagreb: Nocci.
- European Committee on Crime Problems (CDPC).** (2000.). *Report on Interception of Communication and Intrusive Surveillance (Best Practice Survey No. 3)*. Strasbourg: Author.
- Goldstein, H.** (1975.) *Police Corruption: A perspective on its nature and control*. Washington DC: Police Foundation.
- Grubiša, M.** (1980.). *Činjenično stanje u krivičnom postupku*. Zagreb: Informator.
- Holz, K.** (1997.). Korruption in der Polizei? – Eine Untersuchung zum Umfang von Korruption in der Polizei und zur Einstellung von Polizeibeamten zur Korruption. *Kriminalistik*, 6/97, str. 407-414.
- Ignjatović, Đ.** (2005.). *Kriminologija*. Beograd: Službeni glasnik.

- Klockars, C., Kutnjak Ivkovich, S., Haberfeld, M. R.** (2005.). *Enhancing Police Integrity. National Institute of Justice. Research for Practice, dec. 05.*
- Klockars, C., Kutnjak Ivkovich, S., Harver, W.E. , Haberfeld, M. R.** (2000.). *The Measurement of Police Integrity. National Institute of Justice. Research in Brief.*
- Knapp, W.** (1972.). *Report of the Commission to Investigate Alleged Police Corruption.* New York: George Braziller.
- Krapac, D.** (1996.). *Komentari i bilješke uz Zakon o krivičnom postupku i druge izvore hrvatskoga kaznenog postupovnog prava.* Zagreb: MUP RH.
- Krapac, D.** (1997.). Posebne mjere i radnje za otkrivanje i suzbijanje kaznenih djela organiziranoga kriminaliteta u novom Zakonu o kaznenom postupku Republike Hrvatske. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2/1997, str. 403-418.
- Kutnjak Ivković, S.** (2003.). To Serve and Collect: Measuring Police Corruption. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 93, 593- 649.
- Kutnjak Ivković, S. , Klockars, B. C.** (1998.). The Code of Silence and the Croatian Police. U Pagon, M. (ed.). *Policing in Central and Eastern Europe: Organizational, Managerial, and Human Resource Aspects.* Lubljana: College of Police and Security Studies.
- Kutnjak Ivković, S. , Klockars, B. C.** (2000.). Comparing Police Supervisor and Line Officer Opinions about the Code of Silence: The Case of Croatia. U Pagon, M. (ed.). *Policing in Central and Eastern Europe: Ethics, Integrity, and Human Rights..* Ljubljana: College of Police and Security Studies.
- Kutnjak Ivković, S. Klockars, B. C., Cajner- Mraović, I., Ivanušec, D.** (2005.). Controlling Police Corruption: The Croatian Perspective. U Sarre, S. Das, D. K., Albrecht, H. J. (eds.). *Policing Corruption: International Perspect* Lanham: Rowman & Littlefield Pub. Inc.

- Kutnjak-Ivković, S., O'Connor, T. S.** (2005.). The Bosnian Police and Police Integrity: A Continuing Story. *European Journal of Criminology*, 2 (4), str. 428-464.
- Lazarević, Lj.** (1998.). *Krivično pravo (posebni deo)*. Beograd: Savremena administracija.
- Maljević, A.** (2002.). Bilding a model for studying fear of crime in Bosnia and Herzegovina. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 10/2-3. str. 182-191.
- Maljević, A.** (2005.). *Odredbe europskih i drugih međunarodnih ugovora o organiziranom kriminalitetu sa posebnim osvrtom na pitanja krivnje i kažnjivosti*, neobjavljen Magistarski rad, Sveučilište u Mostaru.
- Masters, R., Roberson, C.** (1990.). *Inside Criminology*. New Jersey: Prentice Hall.
- Mischkowitz, R., Bruhn, H., Desch, R., Hübner, G-E., Beese, D.** (2000.). *Einschätzungen zur Korruption in Polizei, Justiz und Zoll*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt.
- Newburn, T.** (1999.). *Understanding and Preventing Police Corruption: Lessons from the Literature*. London: Home Office -Research, Development and Statistics Directorate.
- Pavišić, B.** (2003.). *Komentar Zakona o kaznenom postupku* (četvrto izdanje). Zagreb: Naklada Žagar.
- Pavišić, B., Veić, P.** (1999.). *Komentar Kaznenoga zakona*. Zagreb: MUP RH.
- Petrović, B. Jovašević, D. [a]** (2005.). *Krivično/kazneno pravo Bosne i Hercegovine. Opći dio*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Petrović, B. Jovašević, D. [b]** (2005.). *Krivično pravo II. (Krivično pravo posebni dio)*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Punch, M.** (1983.). Officers and Men: Occupational Culture, Inter-rank Antagonism and the Investigation of Corruption. Punch, M. (ed.) *Control in the Police Organisation*, Camb, Mass: MIT Press.

- Punch, M.** (1986.). *Conduct Unbecoming: The Social Construction of Police Deviance and Control*. London: Tavistock.
- Punch, M.** (1989.). Researching Police Deviance. *British Journal of Sociology of Education*, 40.
- Roebuck, J.B., Barker, T.** (1974.). A Typology of Police Corruption. *Social Problems*, 21, str.423-37.
- Savjet/Vijeće Evrope: Evropska komisija.** (2005.). *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini (knj. 1-2)*. Sarajevo: DES.
- Siegel, L. J.** (2006.). *Criminology*. Belmont: Thomson Wadsworth.
- Sijerčić-Čolić, H.** (2005.). *Krivično procesno pravo (knjiga II)*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Sijerčić-Čolić, H., et. al.** (2005.). *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Savjet/Vijeće Evrope: Evropska komisija.
- Simpson, A.** (1977.) *The Literature of Police Corruption*. New York: John Jay Press.
- Srzentić, N., Stajić, A., Lazarević, Lj.** (1998.). *Krivično pravo Jugoslavije (opšti deo)*. Beograd: Savremena administracija.
- Stability Pact Anti-Corruption Initiative (SPA)** (2001.). *Anti-Corruption Measures in South-Eastern Europe: Country Reviews and Priorities for Reform*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Tomić, Z.** (2003.). *Krivično pravo (posebni dio)*. Sarajevo: Magistrat.
- Transparency International BiH** (2004.). *Studija percepcije korupcije*. Banja Luka: Glas srpski - Grafika.
- Transparency International BiH** (2002.). *Studija percepcije korupcije*. Banja Luka: Glas srpski - Grafika.
- Ward, R.H. and McCormack, R.** (1987.). (eds.). *Managing Police Corruption: International Perspectives*. Chicago: Office of International Criminal Justice.
- World Bank.** (2001.). *Bosnia and Herzegovina: Diagnostic Surveys of Corruption*. Washington D. C.: Autor.

SADRŽAJ

AUTORI STUDIJE „OTVORENO O POLICIJI I KORUPCIJI“	1
I. UVOD	3
II. KORUPCIJA U POLICIJI KAO PREDMET KRIMINOLOŠKIH I INIH ISTRAŽIVANJA	5
III. POLICIJA I KORUPCIJA KAO PREDMET ISTRAŽIVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI	11
IV. IZVORI PODATAKA U ISTRAŽIVANJU KORUPCIJE U POLICIJI	13
 <u>V. ISTRAŽIVAČKI PROJEKAT „OTVORENO O POLICIJI I KORUPCIJI“</u>	 17
A. PROBLEM	17
B. CILJ	19
C. AKTIVNOSTI I METODOLOGIJA PROVOĐENJA ISTRAŽIVANJA	21
 <u>DIO I</u>	 25
 <u>MEĐUNARODNE OBAVEZE BIH U POGLEDU BORBE POLICIJE PROTIV KORUPCIJE</u>	 25
 I. PREGLED MEĐUNARODNIH UGOVORA I KONVENCIJA O BORBI POLICIJE PROTIV KORUPCIJE	 25
A. ORGANIZACIJA UJEDINJENIH NARODA - OUN	25
B. VIJEĆE EVROPE - VE	26
C. JUGOISTOČNA EVROPA	27
D. EVROPSKA UNIJA	29
II. OBAVEZE BiH U POGLEDU INKRIMINIRANJA KORUPCIJSKIH DELIKATA	30
A. "KORUPCIJA" U KONVENCIJI UJEDINJENIH NARODA PROTIV TRANSNACIONALNOG ORGANIZIRANOG KRIMINALA	31
B. "KORUPCIJA" U KRIVIČNOPRAVNOJ KONVECIJI O KORUPCIJI	33
C. "KORUPCIJA" U GRAĐANSKOPRAVNOJ KONVECIJI O KORUPCIJI	38
III. OBAVEZE BiH U POGLEDU ORGANIZACIJE I FUNKCIONISANJA POLICIJE U POGLEDU BORBE PROTIV KORUPCIJE	39
A. OBAVEZE U POGLEDU DEFINIRANJA ISTRAŽNIH RADNJI	39
B. OBAVEZE U POGLEDU USPOSTAVLJANJA POSEBNIH ORGANIZACIONIH JEDINICA ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE	41

C. OBAVEZE U POGLEDU DEFINIRANJA SARADNJE POLICIJE I DRUGIH JAVNIH ORGANA (UKLJUČUJUĆI I NAUČNE INSTITUCIJE)	42
---	----

DIO II	47
---------------	-----------

NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I BORBA POLICIJE PROTIV KORUPCIJE	47
---	-----------

I. POJMOVNO ODREĐENJE KORUPCIJE U KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU BiH	47
A. PRIMANJE DARA I DRUGIH OBLIKA KORISTI	49
B. DAVANJE DARA I DRUGIH OBLIKA KORISTI	51
C. PROTUZAKONITO POSREDOVANJE	52
D. ZLOUPOTREBA POLOŽAJA ILI OVLAŠTENJA	54
II. POSEBNE ISTRAŽNE RADNJE PREMA KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU BiH I BORBA PROTIV KORUPCIJE	56
A. POJAM, NAČELA I USLOVI ZA PRIMJENU POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI	56
B. VRSTE I SADRŽAJ POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI	63
C. POSTUPANJE SA DOKUMENTIMA I PODACIMA PRIBAVLJENIH UPOTREBOM POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI	67
III. ORGANACIONE JEDINICE POLICIJE I BORBA PROTIV KORUPCIJE	69
A. UVOD	69
B. PREGLED STRUKTURE POLICIJSKIH SNAGA U BiH	69
C. SPECIJALIZOVANE JEDINICE ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE	71
1. Državna Agencija za istrage i zaštitu (SIPA)	72
2. Državna granična služba (DGS)	73
3. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske (MUP RS)	74
4. Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine (MUP FBiH)	74
5. Kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova	75
6. Policija Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (PBDBiH)	76
IV. ETIČKI KODEKS, POLICIJA I KORUPCIJA	77
V. PREPORUKE VEZANE ZA USKLAĐIVANJE NACIONALNOG ZAKONODAVSTVA SA MEĐUNARODnim STANDARDIMA	78
A. DEFINIRANJE KORUPCIJSKIH KRIVIČNIH DJELA	78
1. Ocjena usklađenosti domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima	78
2. Preporuke u vezi sa definiranjem korupcijskih krivičnih djela	82
B. PRIMJENA ISTRAŽNIH RADNJI SU SLUČAJU IZVRŠENJA KORUPCIJSKIH KRIVIČNIH DJELA	82
1. Ocjena usklađenosti domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima	82

2. Preporuke u vezi sa posebnim istražnim radnjama primjenjivim na korupcijska krivična djela	85
C. ANTI-KORUPCIJSKE ORGANIZACIONE JEDINICE POLICIJE	86
1. Ocjena usklađenosti domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima	86
2. Preporuke u vezi sa anti-korupcijskim organizacijskim jedinicama policije	87

DIO III **89**

**REZULTATI ANALIZE SLUŽBENIH STATISTIČKIH
POKAZATELJA O KORUPCIJI U BOSNI I HERCEGOVINI** **89**

I. UVOD	89
II. ANALIZA PODATAKA DOSTAVLJENIH OD STRANE POLICIJSKIH ORGANA U BIH	92
A. IZVRŠIOCI KORUPCIJSKIH KRIVIČNIH DJELA	95
1. Građani i korupcijska krivična djela	96
2. Pripadnici policije i korupcijska krivična djela	97
III. ANALIZA PODATAKA DOSTAVLJENIH OD STRANE TUŽILAŠTAVA U BOSNI I HERCEGOVINI	100
A. PODACI KANTONALNIH TUŽILAŠTAVA FEDERACIJE BIH	101
1. Prijavljena, optužena i presuđena korupcijska krivična djela	101
2. Struktura procesuiranih korupcijskih krivičnih djela	103
B. PODACI TUŽILAŠTAVA BRČKO DISTRINKTA BOSNE I HERCEGOVINE	104
C. PODACI REPUBLIČKOG TUŽILAŠTVA REPUBLIKE SRPSKE	104

DIO IV **107**

SURVEY O KORUPCIJI U POLICIJI	107
I. METODOLOŠKI PRISTUP	107
A. INSTRUMENTI I METODE PRIKUPLJANJA PODATAKA	107
II. UZORAK ISTRAŽIVANJA	112
III. METRIJSKE KARAKTERISTIKE INSTRUMENTARIJA	116
A. POUZDANOST – RELIJABILNOST	116
B. VALJANOST	118
IV. UNIVARIJATNA ANALIZA	126
A. KOMUNIKACIJA GRAĐANA SA POLICIJOM	126
B. LIČNA ILI POZNATA ISKUSTVA GRAĐANA SA PODMIĆIVANJEM POLICIJE	127
C. MIŠLJENJE GRAĐANA O OBLCIMA KORUPCIJE KOJE POLICIJA OBAVEZNO MORA PRIJAVITI	128
D. POLICIJSKI POSAO KAO TRADICIJA U PORODICI ILI DOMAĆINSTVU	129

E. RADNO ISKUSTVO POLICAJACA I MIŠLJENJE O POSLU POLICAJCA	130
F. EDUKACIJA	131
G. LIČNA ILI POZNATA ISKUSTVA POLICAJACA SA PODMIĆIVANJEM	132
H. REAKCIJA NA SAZNANJE DA JE KOLEGA ZLOUPOTRIJEBIO FUNKCIJU	133
V. BIVARIJATNA ANALIZA	135
A. INFERENCIJALNA ANALIZA	135
1. Spol	136
2. Starost	140
3. Razlike s obzirom na pripadnost FBiH, RS odnosno Brčko Distriktu BiH	142
4. Razlike sa obzirom na pripadnost pojedinom kantonu/regionu u BiH	147
5. Razlike prijeratni/poslijeratni policajci	149
6. Policijski posao – porodična tradicija?	149
7. Radno iskustvo	151
8. Poređenje građana i policije	152
A. BIVARIJATNA KORELACIJSKA ANALIZA – „POLICIJA O KORUPCIJI U POLICIJI“	159
VI. KLASIFIKACIJSKA ANALIZA	165
A. UVOD	165
B. KLASIFIKACIJA GRAĐANA PREMA NJIHOVIM PERCEPCIJAMA PROŠIRENOSTI KORUPCIJE U POLICIJI	166
C. KLASIFIKACIJA POLICIJE PREMA NJIHOVOM PERCIPIRANJU PROŠIRENOSTI KORUPCIJE U VLASTITOJ ORGANIZACIJI	166
D. TIPOLOGIZACIJA GRAĐANA I POLICIJE PO OSNOVI IZRAŽENIH STAVOVA O NE/TOLERANCIJI KORUPCIJE U POLICIJI	167
E. TIPOLOGIZACIJA POLICAJACA PO OSNOVI IZRAŽENIH STAVOVA O NE/TOLERANCIJI KORUPCIJE U POLICIJI	169
F. TENDENCIJE HOMOGENIZACIJE POLICAJACA I GRAĐANA PO OPREDJELJENJU PREMA MJERAMA ZA SUZBIJANJE KORUPCIJE	170
G. KLASIFIKACIJA POLICAJACA PREMA OPREDJELJENJU ZA ODREĐENE MJERE NA SUZBIJANJU KORUPCIJE	171
H. PRIKAZ TENDENCIJE HOMOGENIZACIJE MEĐU GRAĐANIMA U POGLEDU MJERA ZA SUZBIJANJE KORUPCIJE	172
I. MOTIVACIJSKE DETERMINANTE KORUPCIJSKOG PONAŠANJA	174
J. KLASIFIKACIJA POLICAJACA NA OSNOVI DOMINANTNE MOTIVACIJE I IZLOŽENOSTI KORUPCIJI	182
VII. EKSPLANACIJSKA ANALIZA	186
A. MULTIPLA REGRESIJSKA ANALIZA	186
PRILOZI	191
PRILOG 1	193

ZAKONSKI TEKSTOVI **193**

POPIS PROPISA KOJI SU ANALIZIRANI ILI KONSULTIRANI U OKVIRU PROJEKTA „OTVORENO O POLICIJI I KORUPCIJI“	195
A. MEĐUNARODNI, REGIONALNI I BILATERALNI UGOVORI, SPORAZUMI I KONVENCIJE	195
B. ZAKONSKI I PODZAKONSKI TEKSTOVI	196
1. BOSNA I HERCEGOVINA	196
2. FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE	197
3. REPUBLIKA SRPSKA	197
4. BRČKO DISTRIKT BOSNE I HERCEGOVINE	198
5. KANTON 1 – UNSKO-SANSKI (USK)	198
6. KANTON 2- POSAVSKI (ŽP)	199
7. KANTON 3 – TUZLANSKI KANON (TK) (STARI NAZIV TUZLANSKO- PODRINJSKI KANTON - TPK)	199
8. KANTON 4 – ZENIČKO-DOBOSKI KANTON (ZDK)	200
9. KANTON 6 – SREDNJOBOSANSKI KANTON (SBK)	201
10. KANTON 9 - SARAJEVSKI KANTON (KS)	201
11. KANTON 10 – LIVANJSKI KANTON (STARI NAZIV HERCEGBOSANSKA ŽUPANIJA - HBŽ)	202
PRILOG 2	203
TABELE	203
LITERATURA:	213
SADRŽAJ	217

ISBN 9958-9403-1-0